

PRANEŠIMAS

APIE LIETUVOS BANKO
PAGRINDINIO TIKSLO ĮGYVENDINIMĄ,
FUNKCIJŲ VYKDYMĄ
IR BANKŲ SISTEMOS BŪKLĘ

TEIKIAMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI

2010 m. gegužės mėn.

Rengiant Pranešimą apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę (toliau – Pranešimas), buvo naudoti Lietuvos banko, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Europos centrinio banko, Eurostato, Tarptautinio valiutos fondo, *Bloomberg* informacinės sistemos ir kiti duomenys.

Lietuvos banko valdyba Pranešimą patvirtino 2010 m. gegužės 25 d.

Santrumpos ir kiti paaiškinimai

BVP	bendras vidaus produktas
ECB	Europos centrinis bankas
ES	Europos Sąjunga
Eurosisistema	ją sudaro ECB ir euro zonos valstybių narių nacionaliniai centriniai bankai
Eurostatas	Europos Bendrijų Statistikos biuras
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
LCKU	Lietuvos centrinė kredito unija
Lt	litas
OPEC	naftą eksportuojančių valstybių organizacija
PFI	pinigų finansinės institucijos
proc. p.	procentinis punktas
PVM	pridėtinės vertės mokestis
Statistikos departamentas	Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VKM II	antrasis valiutų kurso mechanizmas
VVP	Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybiniai popieriai

Kai kuriose lentelėse ir paveiksluose dėl apvalinimo eilučių suma ir procentai nesutampa su bendrais duomenimis („iš viso“ ir 100 %).

Tekste skliausteliuose kursų pateikti terminai yra anglų kalba, jeigu nenurodyta kitaip.

Turinys

SANTRAUKA / 5

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDĄ / 7

- Pasaulio ekonomikos raida / 7
- Lietuvos ekonomikos apžvalga / 9
 - Realusis sektorius / 9
 - Visuminė paklausa / 9
 - Visuminė pasiūla / 14
 - Darbo rinka / 16
 - Fiskalinė politika / 17
 - Kredito raida / 20
 - Intarpas. Pinigų finansinių institucijų paskolų ir indėlių palūkanų normos / 23
 - Lietuvos finansų rinkų raida / 27
 - Kainų raida / 29
 - Vartotojų kainų kaitos priežastys / 29
 - Grynoji infliacija / 30
 - Maisto kainos / 30
 - Administruojamosios kainos / 31
 - Degalų kainos / 31
 - Ekonomikos ir kainų raidos perspektyvos / 32

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS / 35

- Lietuvos banko pagrindinis tikslas ir lito kurso politika / 35
- Pinigų politikos priemonės / 36
- Užsienio atsargų valdymas / 39
 - Užsienio atsargų dydžio kaita ir jų valdymo pagrindiniai principai / 39
 - Užsienio atsargų struktūra / 40
 - Užsienio atsargų valdymo rezultatai / 41
- Grynųjų pinigų valdymas / 42
- Statistikos tvarkymas / 43
- Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla / 44
 - Mokėjimo litais sistemos / 44
 - Mokėjimo eurai sistemos / 45
 - Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūra / 45
 - TARGET2-Securities projektas ir pasirengimas dalyvauti SEPA / 46
- Personalas ir organizacinė struktūra / 47

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA / 48

- Kredito įstaigų veiklos apžvalga / 48
 - Bankų sektoriaus veikla / 48
 - Bankų kapitalas ir jo didinimas / 50
 - Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį / 50
 - Bankų veiklos rizikos apžvalga / 51
 - Kredito rizika / 51
 - Likvidumo rizika / 52
 - Rinkos rizika / 53
 - Operacinė rizika / 54
 - Kredito unių pagrindinės veiklos tendencijos / 54
- Kredito įstaigų priežiūros pagrindinės kryptys / 55
- Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis / 58
 - Kredito rizikos testavimas / 58
 - Likvidumo rizikos testavimas / 59

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Realiojo BVP kaita ir infliacija kai kuriuose pasaulio regionuose / 7
- 2 lentelė. Bankų paskolų portfelio kaita / 21
- 3 lentelė. Lietuvos ekonomikos raida 2009–2011 m. / 34
- 4 lentelė. Grynas pinigų išleidimas arba išėmimas (–) / 42
- 5 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje / 43
- 6 lentelė. Paskolų portfelio kokybės rodikliai / 51
- 7 lentelė. Likvidumo rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai / 60

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Centrinų bankų oficialiosios palūkanų normos / 9
- 2 pav. Išlaidų metodu apskaičiuoto BVP kaitos veiksniai / 10
- 3 pav. Privataus vartojimo ir mažmeninės prekybos kaita / 10
- 4 pav. Investicijų į pagrindinį kapitalą kaitos veiksniai / 11
- 5 pav. Einamosios sąskaitos balanso sudedamosios dalys / 13
- 6 pav. Einamosios sąskaitos deficito finansavimo šaltiniai / 14
- 7 pav. Gamybos metodu apskaičiuoto BVP kaitos veiksniai / 14
- 8 pav. Realioji parduota apdirbamosios pramonės (be naftos perdirbimo) produkcija / 15
- 9 pav. Pagrindiniai darbo rinkos rodikliai / 17
- 10 pav. Valdžios sektoriaus pajamos, išlaidos ir balansas / 18
- 11 pav. Valdžios sektoriaus pajamų kaitos veiksniai / 19
- 12 pav. Valdžios sektoriaus išlaidų kaitos veiksniai / 19
- 13 pav. Skolinimosi iš bankų paklausos tendencijos / 21
- 14 pav. Paskolų namų ūkiams portfelio kaita / 22
- 15 pav. Paskolų nefinansinėms įmonėms portfelio kaita / 23
- 16 pav. Lietuvos ir pasaulio akcijų rinkų indeksų pokyčiai / 28
- 17 pav. Kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorių indeksai / 28
- 18 pav. Metinės infliacijos pagal suderintą vartotojų kainų indeksą veiksniai / 29
- 19 pav. Maisto produktų kainų kaita / 30
- 20 pav. Administruojamųjų kainų įtaka metinei infliacijai / 31
- 21 pav. Pasaulinės naftos kainos ir degalų kainų Lietuvoje kaita / 32
- 22 pav. Litų ir eurų palūkanų normų skirtumai / 36
- 23 pav. Lietuvos banko prekyba užsienio valiuta su bankais ir kitais indėlininkais / 37
- 24 pav. Bankų atsargos litais Lietuvos banke / 38
- 25 pav. Užsienio atsargos / 39
- 26 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus / 40
- 27 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę / 41
- 28 pav. Užsienio atsargų grąža / 42
- 29 pav. Bankų sistemos turto, paskolų, indėlių ir įsipareigojimų kaita / 48
- 30 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą / 50
- 31 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai / 54
- 32 pav. Lietuvos komercinių bankų kapitalo pakankamumo vidutinis rodiklis / 59

SANTRAUKA

Krizės labai paveikta ir išgyvenusi gilų nuosmukį pasaulio ekonomika pamažu atsigauna. Įgyvendintos plačiai apimančios ūkio gaivinimo priemonės padėjo atkurti santykinį pasaulio finansų sistemos stabilumą ir 2009 m. antrąjį pusmetį paskatino realiojo ekonomikos sektoriaus aktyvumo didėjimą. Beveik visose išsivysčiusiose ir daugelyje kylančios ekonomikos valstybių realusis BVP pradėjo augti. Pamažu atsigauna vartojimas ir investicijos, didėja pramonės ir kitų ekonomikos sektorių aktyvumas, tarptautinės prekybos apimtis.

Lietuvos ūkio nuosmukis stabilizavosi, nors po 2009 m. antrąjį pusmetį buvusio nedidelio augimo 2010 m. pirmąjį ketvirtį šalies ekonomika sumenko. Kryčio metų pradžioje ir buvo tikėtasi, nes Ignalinos atominės elektrinės uždarymas darė neigiamos įtakos šalies ekonomikai. Praėjusiais metais Lietuvos rinkos dalys pagrindiniuose eksporto regionuose nebuvo mažesnės kaip 2007–2008 m., nors kai kurių svarbių prekybos partnerių valiutos gerokai nuvertėjo. Pamažu atsigauna išorės paklausa, neblogos yra Lietuvos užsienio prekybos partnerių BVP augimo prognozės. Tačiau svarbus rizikos veiksnys tolesnei Lietuvos ūkio raidai yra ES ekonomikos aktyvumas, kuris gali būti mažesnis nei šiuo metu tikimasi. Šį netikrumą didina viešojo sektoriaus įsiskolinimo problemos kai kuriose ES valstybėse narėse.

Padėtis Lietuvos darbo rinkoje tebebuvo sudėtinga. Nedarbas 2009 m. paskutinį ketvirtį buvo beveik dvigubai didesnis nei prieš metus. Šiomet vis dar daug bedarbių registravosi darbo biržoje, ypač po to, kai paplito informacija, kad neregistruoti bedarbiai turi mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Darbo užmokesčio metinis nuosmukis buvo pastebimas nuo 2009 m. antrojo ketvirčio, o vėliau jis padidėjo. Kadangi privatusis sektorius anksčiau reagavo į pasikeitusias ekonomines sąlygas, numatoma, kad šiemet darbo užmokestis šalyje daugiausia mažės dėl sumažinto darbo užmokesčio valstybiniame sektoriuje.

Fiskalinė konsolidacija 2009 m. buvo palankiai įvertinta tarptautiniu mastu, tai sudarė galimybes Lietuvos Respublikos Vyriausybei skolintis tarptautinėse finansų rinkose. Vis dėlto praėjusiais metais valdžios sektoriaus deficitas šoktelėjo iki rekordinio dydžio – 8,9 procento BVP. Įvairios institucijos prognozuoja, kad šiemet jis liks didelis (sudarys apie 8 % BVP), o tai rodo poreikį toliau konsoliduoti viešuosius finansus siekiant, kad 2012 m. deficitas atitiktų Maastrichto sutarties kriterijų ir netaptų kliūtimi įsivesti eurą.

Lietuvos banko pagrindinis tikslas – siekti kainų stabilumo – įgyvendinamas taikant fiksuoto lito kurso strategiją. Nuo 2004 m. birželio 28 d. Lietuva dalyvauja VKM II ir vykdo vienašališką įsipareigojimą palaikyti fiksuoto valiutos kurso režimą bei pastovų lito kursą bazinės valiutos euro atžvilgiu. Lietuvos banko pinigų politikos priemonės yra skirtos stabiliam lito kursui euro atžvilgiu palaikyti ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. Lietuvos bankas mūsų valstybėje įsteigtiems bankams neribotai keitė litus į bazinę valiutą, taikė privalomųjų atsargų reikalavimus, bankams buvo prieinama vienos nakties skolinimosi galimybė.

Fiksuoto lito kurso sąlygomis Lietuvos bankas užtikrina laisvą litų keitimą į eurus ir eurų – į litus, todėl negali tiesiogiai reguliuoti litų rinkos palūkanų normų ir litų kiekio apyvartoje, nes pastarąjį lemia kintanti litų paklausa. Fiksuotas lito kursas padeda siekti pagrindinio tikslo netiesiogiai ilgu laikotarpiu – eksporto ir importo kainas palaiko stabilesnes ir kartu skatina tarptautinę prekybą, formuoja nedidelės infliacijos lūkesčius, palaiko pasitikėjimą Lietuvos ekonomine politika.

Nuo 2009 m. antrosios pusės įtampa tarptautinėse ir vidaus finansų rinkose sumažėjo pagerėjus lūkesčiams dėl pasaulio ir Lietuvos ūkio perspektyvų ir teigiamai vertinant vyriausybių bei centrinių bankų pastangas sušvelninti ekonomikos krizę. Litų ir eurų palūkanų normų skirtumas bei Lietuvos kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorių rizikos premija sumažėjo 3–4 kartus ir pasiekė 2008 m. rugsėjo pabaigos–spalio pradžios lygį. Pastaruoju metu finansų rinkose kilus įtampai dėl kai kurių šalių valstybės skolos dydžio lieka netikrumas dėl tolesnių palūkanų normų pokyčių.

Lietuvos bankas vykdo konservatyvią rizikos atžvilgiu užsienio atsargų investavimo politiką, užtikrinančią investicijų saugumą. Geri investicijų rezultatai 2009 m. pasiekti dėl sėkmingo in-

vesticijų pasirinkimo ir euro zonos valstybių vyriausybių skolos vertybiniais popieriais palankių rinkos tendencijų. Pastaruoju metu tendencijos finansų rinkose nėra tokios palankios.

Per 2009 m. ir 2010 m. pirmąjį ketvirtį iš apyvartos išimta daugiau pinigų negu išleista, pinigų kiekis apyvartoje sumažėjo. 2010 m. pirmąjį ketvirtį visų nominalų, išskyrus 200 litų, banknotų dalis apyvartoje sumenko.

Lietuvos bankas rengė ir skelbė pinigų ir finansų, išorės sektoriaus bei kitą finansų statistiką. Tenkindamas didėjančią statistikos poreikį, jis atnaujino PFI balanso ir palūkanų normų statistinės atskaitomybės reikalavimus. Bankas vidaus ir išorės vartotojams teikė išsamesnę tiesioginių užsienio investicijų, mokėjimų balanso ir institucinių sektorių ketvirtinių finansinių sąskaitų statistinę informaciją, toliau stiprino ir plėtojo bendradarbiavimą su kitomis statistinę informaciją rengiančiomis įstaigomis.

Lietuvos banko prižiūrimos mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos veikė stabiliai. Mokėjimo sistemose litais operacijų srautai sumažėjo, o mokėjimo sistemomis eurai naudotasi kur kas intensyviau.

Dėl šalies ekonomikos nuosmukio bankams teko koreguoti plėtros planus, mažėjo jų įsiskolinimas patronuojantiems bankams ir bankų sistemos priklausomybė nuo finansavimo iš užsienio. Nors kreditavimo procesas nesustojė, tačiau jo tempas yra sulėtėjęs, ir 2010 m. pirmąjį ketvirtį bankų kreditavimo strategija pastebimai nepasikeitė. Toliau mažėjo bankų paskolų portfelis ir jo lyginamasis svoris turto struktūroje. Mažėjant paskoloms, bankai didino investicijas į skolos vertybinius popierius, kurių didesnę dalį sudarė įsigyti VVP. Ankstesniais laikotarpiais sparčiai blogėję paskolų portfelio kokybės rodikliai stabilizavosi. Palyginti blogesni buvo vartojimo paskolų portfelio rodikliai, o paskolų būstui įsigyti portfelio kokybė išliko geriausia. 2009 m. paskutinį ketvirtį pradėję didėti bankuose laikomi indėliai augo ir 2010 m. pirmąjį ketvirtį.

Didelių nuostolių 2009 m. patyrusi bankų sistema nuostolingai pradėjo ir 2010 m. Kaip ir praėjusiais metais, nuostolingą bankų veiklą labiausiai lėmė vis dar kritusios nekilnojamojo turto, įskaitant už paskolas įkeistą turtą, kainos, dėl kurių labai išaugo bankų turto vertės sumažėjimo išlaidos, ir sparčiai menkėjusios gryniosios palūkanų pajamos.

Lietuvos bankas, vykdydamas kredito įstaigų priežiūrą, toliau taikė prevencines priemones. Pagrindinis dėmesys buvo skirtas bankų rizikos valdymo kokybei įvertinti ir kapitalo bazei stiprinti. Valdydami riziką, bankai tęsė vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo procesą, jo metu įvertino patiriamą reikšmingą riziką ir apskaičiavo kapitalo poreikį jai padengti. Siekdami didinti savo atsparumą galimiems nuostoliams, daugelis bankų didino kapitalo bazę naudodami įvairias kapitalo priemones. Lietuvos bankas vykdė bankų priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesą ir jo metu vertino, ar bankai tinkamai valdo riziką ir ar turi pakankamai kapitalo jai padengti. Bankams buvo nustatyti didesni kapitalo pakankamumo normatyvo reikalavimai. 2010 m. kovo 31 d. duomenimis, bankai, nepažeisdami kapitalo pakankamumo normatyvo, buvo pajėgūs prisiimti 2,5 mlrd. litų kredito rizikos nuostolių, arba 25,7 mlrd. litų turto riziką.

Siekiant objektyviai įvertinti kiekvieno banko likvidumo problemas, iš jų toliau renkama papildoma kasdienė informacija apie turto ir įsipareigojimų struktūros pokyčius. Pastebėjus didesnius turto arba įsipareigojimų struktūros pasikeitimus, bankai prašomi paaiškinti jų priežastis ir numatyti priemones, kurių bus imamasi galimai likvidumo rizikai padengti. Likvidumo situacija šalies bankų sektoriuje buvo stabili.

Lietuvos bankas bendradarbiauja su ES valstybių narių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis vykdant skirtingose šalyse veikiančių, bet tai pačiai grupei priklausančių bankų priežiūrą. Tokių bankų grupių priežiūra vykdoma steigiant kolegijas, kurių veikla tapo prioritetu įgyvendinant finansų sektoriaus priežiūros stiprinimo priemones ES mastu.

2010 m. toliau mažėjo Lietuvos banko tarnautojų skaičius ir atitinkamai išmokos, susijusios su darbo santykiais.

Lietuvos Respublikos Seimui teikiamame Pranešime apžvelgiama Lietuvos ekonomikos ir kainų raida atsižvelgiant į pasaulio ūkio bendras tendencijas, išsamiai apibūdinta, kaip valstybės centrinis bankas vykdo savo funkcijas, kokia šalies bankų sistemos būklė ir kaip prižiūrimos kredito įstaigos.

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDA

Pasaulio ekonomikos raida

2009 m. antrąją pusę prasidėjęs pasaulio ekonomikos atsigavimas 2010 m. pradžioje tęsėsi. Didėjo tarptautinės prekybos apimtis, pramonės ir paslaugų sektorių aktyvumas, stiprėjo verslo ir vartotojų pasitikėjimas.

Ekonominė situacija pagerėjo beveik visuose regionuose, tačiau atskirų valstybių atsigavimo tempas skiriasi. Ūkio plėtra sparčiausia Kinijoje ir kitose kylančios ekonomikos Azijos šalyse. Išsivysčiusios valstybės atsigauja lėtai, jų ūkio plėtra toliau skatinama fiskalinėmis ir pinigų politikos priemonėmis. Gilų nuosmukį patyrusiose kylančios ekonomikos Europos šalyse ūkis taip pat atsigauja lėčiau. Palyginti su 2009 m. pabaigoje skelbtomis prognozėmis, perspektyvos šiuo metu vertinamos optimistiškiau, prognozuojama, kad pasaulio ekonomika 2010 m. turėtų išaugti daugiau kaip 4 procentais.

1 lentelė. Realiojo BVP kaita ir infliacija kai kuriuose pasaulio regionuose
(pokytis per metus, procentais)

	2008	2009	2010*	2011*
Realusis BVP				
Visas pasaulis	3,0	−0,6	4,2	4,3
Euro zona	0,6	−4,1	1,0	1,5
Vidurio ir Rytų Europos valstybės	3,0	−3,7	2,8	3,4
JAV	0,4	−2,4	3,1	2,6
Japonija	−1,2	−5,2	1,9	2,0
Rusija	5,6	−7,9	4,0	3,3
Infliacija (vartotojų kainų vidutinis metinis pokytis)				
Euro zona	3,3	0,3	1,1	1,3
Vidurio ir Rytų Europos valstybės	8,1	4,7	5,2	3,6
JAV	3,8	−0,3	2,1	1,7
Japonija	1,4	−1,4	−1,1	−0,5
Rusija	14,1	11,7	7,0	5,7

Šaltiniai: Eurostatas ir TVF.

* Prognozės.

JAV ekonomika, palaikoma įgyvendintų itin reikšmingų ūkio skatinimo programų, palyginti su dauguma kitų išsivysčiusių valstybių, atsigauti pradėjo vėliau, tačiau jos atsigavimo tempas vienas sparčiausių. 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį JAV realiojo BVP metinis pokytis buvo teigiamas, o naujausi duomenys rodo, kad ekonomikos aktyvumas toliau didėja – auga tiek eksportas, tiek ir vidaus paklausa, po truputį mažėja nedarbas.

Euro zonoje 2009 m. pabaigoje ūkio plėtra sulėtėjo. Prastesniems nei tikėtasi bendriems rodikliams didelės įtakos turėjo sulėtėjęs Vokietijos ekonomikos atsigavimas. Vidaus vartojimas euro zonoje tebėra menkas, paklausą riboja didelis nedarbas. Plėtrą stabdo tai,

kad kai kurios valstybės pradėjo atsisakyti ekonomikos skatinimo priemonių. Vidurio ir Rytų Europos regiono ekonomika atsigauna greičiau, tačiau skirtumas tarp atskirų šalių tebėra didelis.

Baltijos valstybėse realiojo BVP nuosmukis lėtėja. Didelės įtakos prasidėjusiam ekonomikos stabilizavimuisi turi geresnės nei tikėtasi eksporto rinkų perspektyvos. Kartu tęsiama griežta fiskalinio konsolidavimo politika, tiek Latvijoje, tiek Estijoje 2009 m. valdžios sektoriaus biudžeto deficitas buvo mažesnis nei prognozuota. Estija šiuo metu vykdo visus Maastrichto sutartyje numatytus konvergencijos kriterijus, tai leidžia tikėtis, kad ji prie euro zonos prisijungs 2011 m. sausio 1 d.

Infliacija 2009 m. mažėjo visame pasaulyje, ir metų viduryje daugelyje išsivysčiusių valstybių prasidėjo defliacija. Kainos krito visų pirma dėl menkos paklausos, tačiau defliacijos tendencijos buvo trumpalaikės. Pradėjus atsigauti ekonomikai ir gerėjant ateities lūkesčiams, sparčiai kilo žaliavų kainos, ir infliacija daugelyje valstybių vėl pamažu didėjo. 2010 m. pirmąjį ketvirtį žaliavų kainų augimo tempai sulėtėjo. Bendras žaliavų kainų indeksas kov mėn., palyginti su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, buvo didesnis beveik 60 procentų, tačiau nuo metų pradžios pasikeitė nedaug. Atsigaunant pasaulio ekonomikai, naftos paklausa, ypač kylančios ekonomikos šalyse, didėjo, tačiau OPEC šalims padidinus gavybą atitinkamai padidėjo ir naftos pasiūla. Vidutinė *Brent* žalios naftos kaina pirmąjį ketvirtį stabilizavosi ir buvo 70–80 JAV dolerių už barelį – apie 70 procentų didesnė nei prieš metus. Maisto žaliavų kainos, kurios, palyginti su kitomis žaliavų grupėmis, praėjusiais metais išaugo mažiausiai, 2010 m. pirmąjį ketvirtį truputį sumažėjo. Kitų, ne energijos išteklių, kainų svyravimas buvo nedidelis.

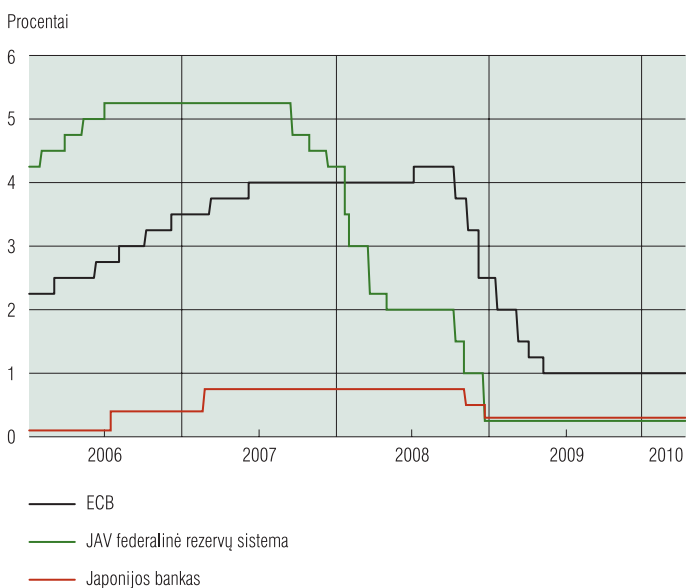
Tolesnė pasaulio ekonomikos raida glaudžiai susijusi su finansų sistemos, kuri kol kas yra vis dar labai trapi, stabilizavimusi. Sėkmingai įgyvendintos finansų institucijų rėmimo priemonės padėjo atkurti santykinį bankų sektoriaus stabilumą ir tarpbankinės rinkos likvidumą – euro zonos, JAV ir daugelio kitų valstybių bankų sistemų likvidumo būklė jau beveik grįžo į padėtį, buvusią iki krizės. Pastebimai pagerėjo padėtis tarptautinėse kapitalo ir pinigų rinkose. Kai kuriose sparčiau atsigaunančiose valstybėse vėl pamažu pradeda aktyvėti skolinimas privačiajam sektoriui. Tačiau svarbus uždavinys tebėra toliau stiprinti finansų institucijas ir tobulinti jų priežiūrą.

Didelį susirūpinimą daugelyje pasaulio valstybių kelia viešųjų finansų tvarumas. Tai vienas iš opiausių klausimų euro zonoje, ypač su didelėmis problemomis susiduria Graikija. Dėl ekonomikos nuosmukio, pagalbos finansų sistemai ir užsitęsusio ūkio skatinimo priemonių taikymo labai išaugo valdžios sektoriaus skola. Blogėjanti viešųjų finansų padėtis didina rizikos premijas ir neigiamai veikia bankų sistemą, o pritraukiamos lėšos valdžios sektoriaus skolai finansuoti išstumia privačiojo sektoriaus investicijas. Tačiau kol kas didžiosios pasaulio valstybės vieningai sutaria, kad pernelyg anksti būtų baigti taikyti ūkio skatinimo priemonės, nes sulėtėtų ekonomikos plėtra.

Pasaulio centriniai bankai 2010 m. pirmąjį ketvirtį ir toliau laikėsi mažų palūkanų normų politikos. ECB pagrindinių palūkanų nekeitė nuo 2009 m. vidurio, o JAV, Japonijos ir Anglijos centrinių bankų palūkanos yra artimos nuliui jau daugiau kaip metus. Tačiau, siekiant atkurti pasitikėjimą finansų rinkose, vien mažų pagrindinių palūkanų normų nepakako – jų poveikis buvo stiprinamas taikant kiekybinės pinigų politikos netradicines priemones. Pinigų kiekį rinkoje centriniai bankai didino skolindami kredito įstaigoms ir rinkoje pirkdami privačiojo ir viešojo sektoriaus skolos vertybinius popierius. 2010 m.

pirmąjį ketvirtį buvo pradėta mažiau taikyti kai kurių rinkos likvidumą palaikančių priemonių, tačiau atskirų centrinių bankų veiksmai skyrėsi. ECB atliko mažiau ilgesnės trukmės refinansavimo operacijų ir nustojo vykdyti likvidumo JAV doleriais teikimo operacijas. JAV federalinė rezervų sistema baigė ilgesnės trukmės vertybinių popierių pirkimo programas, pamažu pradėjo keisti pirminio kredito diskonto lango skolinimo sąlygas ir svarstyti, ar panaudoti kitas galimas priemones pertekliniam bankų sistemos likvidumui sumažinti. Japonijos bankas, priešingai, siekdamas skatinti ekonomiką ir sustabdyti defliaciją, finansų institucijoms teikiamą finansavimą vis dar didino.

1 pav. Centrinių bankų oficialiosios palūkanų normos

Šaltinis: Bloomberg.

Syvaravimai valiutų rinkoje pastarąjį pusmetį nebuvo dideli, tačiau vis labiau ryškėjo euro silpnėjimo ir JAV dolerio stiprėjimo tendencijos. Euro silpnėjimui didelės įtakos turėjo euro zonos valstybių narių valdžios sektoriaus finansų nesubalansuotumas ir dėl jo kilusios problemos. Laisvai kintančio valiutos kurso režimą taikančių Vidurio ir Rytų Europos šalių vidutiniai valiutų kursai beveik nepakito, išskyrus Lenkiją, kurios valiuta toliau stiprėjo.

Lietuvos ekonomikos apžvalga

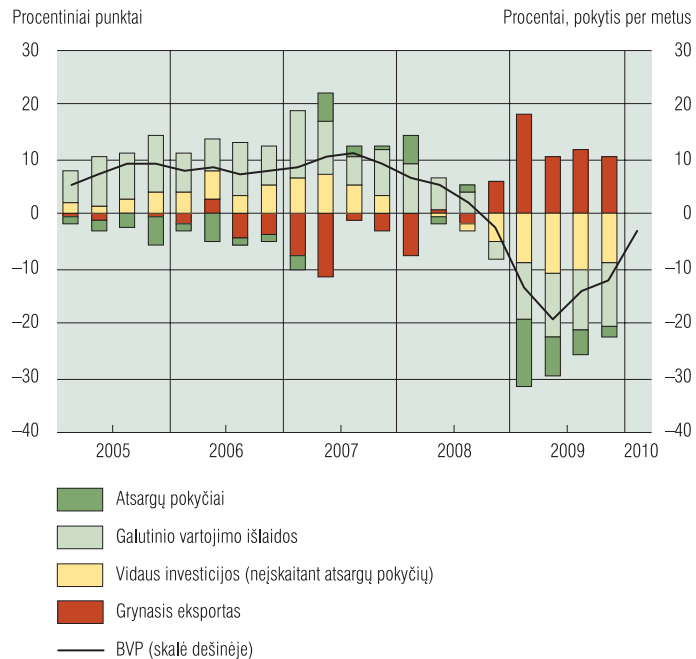
Realusis sektorius

Visuminė paklausa

2009 m. antrąjį pusmetį Lietuvos ekonomika stabilizavosi, tačiau tvaraus ekonomikos atsigavimo ženklų dar nėra. Tai patvirtina ir 2010 m. pirmojo ketvirčio BVP įvertis: palyginti su ankstesniu ketvirčiu¹, BVP sumažėjo 4,1 procento.

¹ Nagrinėjant BVP kaitą metų ketvirčiais, naudojami pagal sezoniskumą pakoreguoti duomenys.

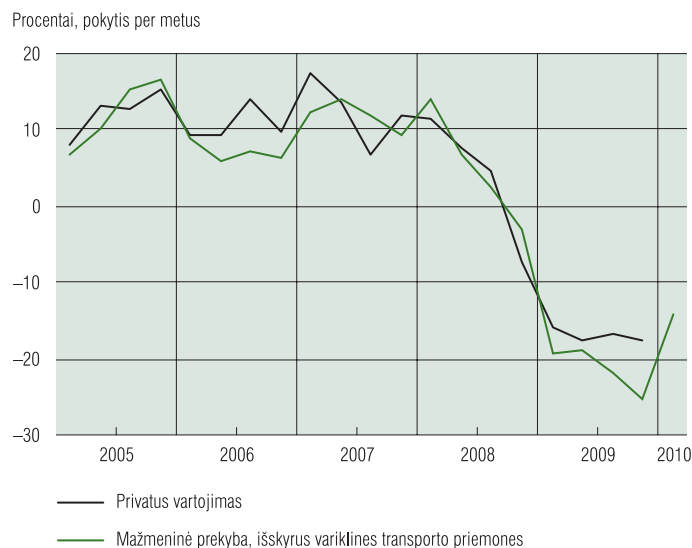
2 pav. Išlaidų metodu apskaičiuoto BVP kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Privatus vartojimas mažėjo jau daugiau kaip pusantrų metų, o jo metinis kryptis 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį (17,6 %) buvo didžiausias nuo ekonomikos nuosmukio pradžios. Vis dėlto 2010 m. pradžioje buvo pastebimi privataus vartojimo stabilizacijos ženklai, pvz., mažmeninės prekybos, išskyrus variklines transporto priemones, apyvarta nebemažėjo. Teigiamai privatų vartojimą turėtų veikti ir gerėjantys vartotojų pasitikėjimo rodikliai. Pastebėtina, kad privataus vartojimo metinis nuosmukis nuo 2010 m. pradžios mažės ir dėl bazės efekto. Tačiau toliau mažėjantis darbo užmokestis, ypač valstybiniame sektoriuje, vis dar augantis nedarbas ir nepasikeitęs, palyginti su 2009 m. paskutiniu ketvirčiu, vartotojų polinkis įsigyti didesnių pirkinių gali neigiamai paveikti privataus vartojimo tendencijas trumpuoju laikotarpiu.

3 pav. Privataus vartojimo ir mažmeninės prekybos kaita

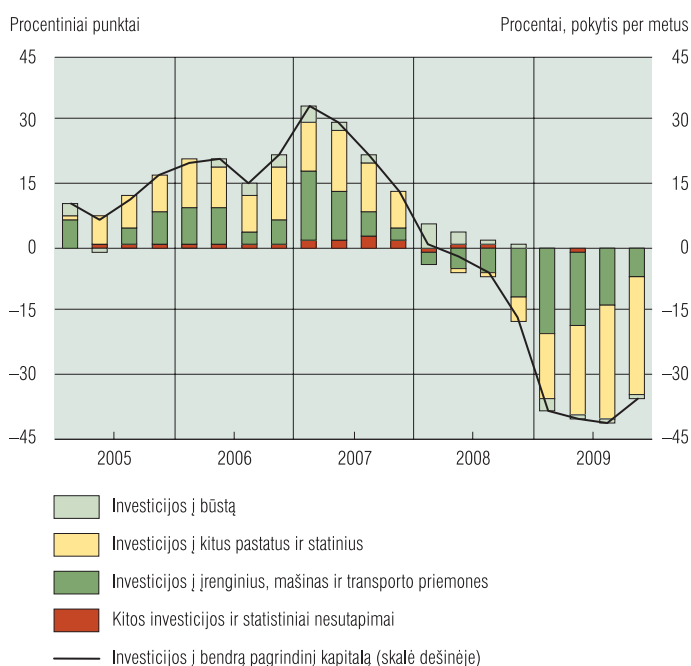
Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

2009 m. ketvirtąjį ketvirtį vidaus investicijų ketvirtinis kritis, sudaręs mažiau kaip 2 procentus, buvo mažiausias per tuos metus. Teigiamos įtakos tolesniam vidaus investicijų atsigavimui turės valdžios sektorius, jo investicijas padidins planuojamas intensyvesnis ES paramos fondų panaudojimas. Tačiau investicijų atsigavimą 2010 m. pradžioje gali slopinti privatusis sektorius statybų įmonėms vis dar numatant, kad statybos aktyvumas mažės.

2009 m. paskutinį ketvirtį mažėjusios investicijos į pastatus ir statinius, išskyrus būstą (46,5 % per metus), buvo pagrindinis investicijų nuosmukį lėmęs veiksnys. Investicijų į gyvenamuosius pastatus tendencijos taip pat buvo nepalankios, o metinis kritis iš esmės nepasikeitė nuo buvusio ankstesnį ketvirtį. Investicijų į pastatus ir statinius padidėjimo artimiausiu metu galima tikėtis nebent dėl pastatų renovavimo programos, tačiau iš šiai programai numatytų 2 mlrd. litų kol kas sutarčių sudaryta beveik už 700 mln. litų, o išmokėta tik 200 mln. litų. Investicijos į mašinas ir įrenginius augo du ketvirčius iš eilės. Tačiau šių investicijų atsigavimą lėtins vis dar žemas įmonių gamybinių pajėgumų panaudojimo lygis. 2010 m. pradžioje jis buvo apie 10 procentinių punktų mažesnis, palyginti su ilgalaikiu vidurkiu iki ekonomikos nuosmukio.

2009 m., palyginti su 2008 m., keitėsi materialinių investicijų pasiskirstymas pagal finansavimo šaltinius. Nuosavos lėšos tebebuvo pagrindinis investicijų finansavimo šaltinis, sudaręs daugiau kaip pusę visų lėšų, jų dalis per metus padidėjo 5 procentiniais punktais. Antras pagal apimtį materialinių investicijų finansavimo šaltinis buvo šalies bankų paskolos, tačiau labiausiai dėl griežtesnių skolinimo sąlygų jų dalis sumažėjo daugiau kaip 4 procentiniais punktais iki 16 procentų. Iš esmės visą likusią šių investicijų finansavimo dalį sudarė valstybės lėšos ir ES paramos fondų lėšos, tačiau jų kaita kardinaliai skyrėsi: valstybės lėšų dalis sumažėjo iki 11 procentų (2008 m. – 18 %), o ES paramos dalis padidėjo iki 15 procentų (2008 m. – 10 %). Tikėtina, kad 2010 m. tęsis 2009 m. buvusi tendencija ir materialinės investicijos daugiausia bus finansuojamos įmonių nuosavomis lėšomis ir teikiama ES parama.

4 pav. Investicijų į pagrindinį kapitalą kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Praėjusiais metais grynasis eksportas buvo vienintelis BVP didinęs veiksnys, jo teigiamas poveikis BVP nuo antrojo ketvirčio iš esmės nesikeitė ir sudarė apie 10,5 procentinio punkto. Teigiama grynojo eksporto įtaka BVP 2010 m. mažės, nes, uždarius Ignalinos atominę elektrinę, padidės importas.

Staigiai smuktelėjęs 2009 m. pirmąjį ketvirtį, realusis eksportas antrąjį pusmetį stabilizavosi ir ketvirtąjį ketvirtį jo metinis kritimas sumažėjo iki 2,9 procento. Remiantis nominaliais duomenimis, prasidėjusį eksporto didėjimą labiausiai lėmė kartu su naftos kainomis augęs mineralinių produktų eksportas.

Eksportas labai augo ir suintensyvėjus automobilių reeksportui į Baltarusiją ir Kazachstaną. Pirkėjai skubinosi įsigyti automobilių iki 2010 m. pradžios, nes nuo tada įsigaliojo Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano nauja muitų sąjunga, o dėl to padidėjo muitų tarifai ir sugriežtėjo reikalavimai įvežamiems automobiliams. Šis eksporto ūgtelėjimas yra laikinas: 2010 m. pirmąjį ketvirtį antžeminių transporto priemonių eksportas į Kazachstaną krito 85 procentais, o į Baltarusiją, kurioje nauji muitų tarifai galutinai įsigalios nuo 2010 m. liepos 1 d., pirmąjį ketvirtį toliau didėjo, tačiau greičiausiai taip pat smarkiai kris metų viduryje.

Eksporto tvaresnio atsigavimo požymiai buvo matyti iš 2010 m. pirmojo ketvirčio pagal sezoniškumą pakoreguotais duomenimis tolygiai augusio plastikų, nuo 2009 m. liepos mėn. didėjusio medienos produktų ir antrąjį pusmetį ūgtelėjusio mašinų eksporto. Šių produktų eksportas turėtų toliau tolygiai didėti ir skatinti bendrą eksporto augimą. 2009 m. antrąjį pusmetį eksportas, be mineralinių produktų, labai didėjo į Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalis iki įsigaliojant minėtai muitų sąjungai. 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį sumažėjo Lietuvos eksporto dalis Rusijos rinkoje, tačiau ji liko panaši kaip pirmuosius du ketvirčius. Tikėtina, kad sumažėjimą lėmė metų pabaigoje kilę nesklandumai pasienyje su Rusija ir įvairūs eksporto į Rusiją ribojimai. Eksporto rinkos dalis ES rinkoje ketvirtąjį ketvirtį tebebuvo panaši kaip ir pirmuosius tris ketvirčius, o bendras 2009 m. vidurkis viršijo ankstesnių metų rinkos dalį.

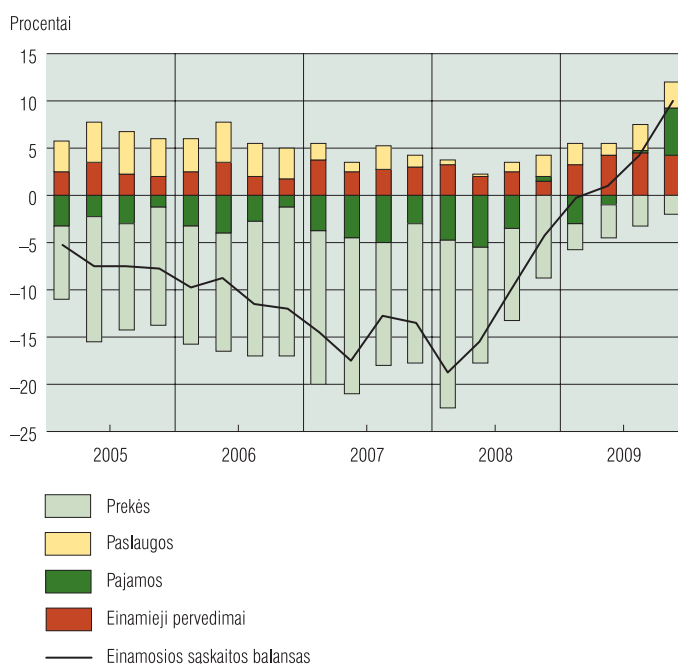
2009 m. antrąjį pusmetį realusis importas taip pat stabilizavosi, ketvirtąjį ketvirtį užfiksuotas 18,9 procento jo metinis kritimas buvo kur kas mažesnis nei metų pradžioje, tiesa, šiam sumažėjimui įtakos darė ir bazės efektas. Remiantis nominaliais 2010 m. pirmojo ketvirčio duomenimis, per ketvirtį importas didėjo. Nors vartojimo ir investicinių prekių importas, remiantis pagal sezoniškumą pakoreguotais duomenimis, šiek tiek sumažėjo, tarpinio vartojimo prekių importas pamažu augo. Pastarojo padidėjimą nuo 2010 m. sausio mėn. lėmė ūgtelėjęs elektros energijos, gamtinių dujų ir kito kuro importas.

Visus 2009 m. didėjęs einamosios sąskaitos perviršis ketvirtąjį ketvirtį dar padidėjo ir sudarė 10,1 procento BVP. Tačiau pagrindinė šio pokyčio priežastis buvo šoktelėjęs pajamų balanso perviršis, kurį lėmė užsienio įmonių, ypač bankų sektoriaus, ketvirtąjį ketvirtį užfiksuoti nuostoliai.

Einamosios sąskaitos balansą ir toliau teigiamai veikė einamieji pervedimai, kurie buvo panašaus lygio visus metus. Juos lėmė intensyvus ES lėšų pervedimas, ketvirtąjį ketvirtį sudaręs apie 3,5 procento BVP, ir emigrantų perlaidos į Lietuvą. Pastarosios, 2009 m. pirmąjį ketvirtį smuktelėjusios žemyn, visus metus tolygiai augo ir ketvirtąjį ketvirtį beveik pasiekė vidutinį 2007–2008 m. lygį. Gali būti, kad tai lėmė didėjanti emigracija. Ketvirtąjį ketvirtį einamosios sąskaitos balansą taip pat pagerino ir sumažėjęs užsienio prekybos deficitas, o paslaugų balanso perviršis ketvirtąjį ketvirtį buvo beveik toks pats kaip ir

trečiąjį. Nors ketvirtąjį ketvirtį pasibaigus sezonui mažiau užsieniečių atvyko į Lietuvą, bendras paslaugų balansas pagerėjo mažiau importavus statybos paslaugų. Remiantis išankstiniais sausio–vasario mėn. duomenimis, 2010 m. pradžioje einamosios sąskaitos perviršis turėtų labai sumažėti. Nors einamosios sąskaitos kitos sudedamosios dalys kito nedaug, pajamų balansas bus gerokai prastesnis dėl to, kad užsienio įmonės patyrė mažesnių nuostolių tiek bankų, tiek nefinansiniame sektoriuose ir kad metų pradžioje investuotojams iš užsienio mokami dividendai.

5 pav. Einamosios sąskaitos balanso sudedamosios dalys
(palyginta su BVP)

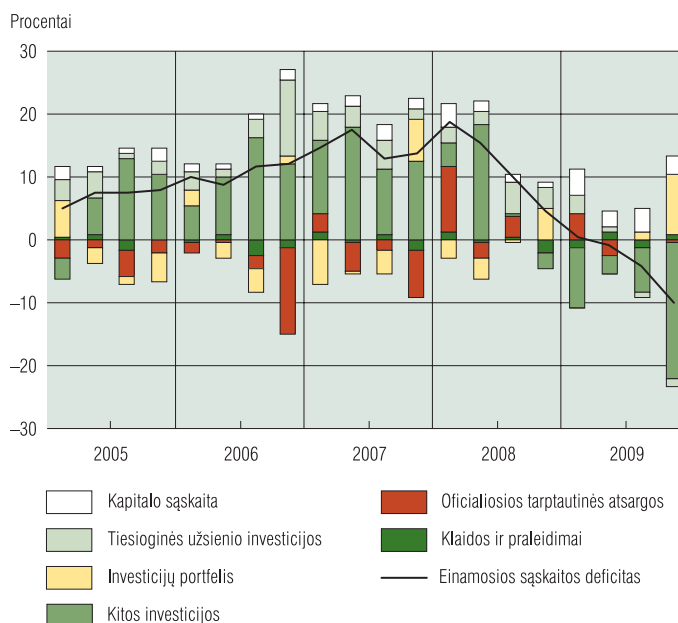

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Kartu su padidėjusiu einamosios sąskaitos perviršiu ūgtelėjo ir grynasis kapitalo srautas iš Lietuvos. Finansinės sąskaitos deficitą 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį labiausiai padidino kitų investicijų² srautas į užsienį, nes buvo intensyviau grąžinamos privačiojo sektoriaus skolos ir mažėjo įsiskolinimas už prekes ir paslaugas. Šių investicijų srautą iš Lietuvos taip pat padidino iš esmės dėl didesnių bankų lėšų, padėtų užsienio bankų einamosiose sąskaitose, augantis užsienio turtas. Tiesioginių užsienio investicijų balansas buvo beveik subalansuotas, nes patirtus nuostolius kompensavo investicijos į akcinį kapitalą, didėjusios iš esmės todėl, kad bankų kapitalą didino patrunuojantieji užsienio bankai. Ketvirtąjį ketvirtį užfiksuotas smarkus portfelinių investicijų srauto į Lietuvą padidėjimas, jį lėmė Lietuvos Respublikos Vyriausybės skolinimasis užsienio rinkose spalio mėn. išplatinus 1,5 mlrd. JAV dolerių vertės euroobligacijų. Tiesa, grynąjį portfelinių investicijų srautą į Lietuvą sumažino padidėjęs užsienio turtas komerciniams bankams įsigijus įvairių skolos vertybinių popierių užsienyje siekiant panaudoti perteklinį likvidumą. Kapitalo sąskaitos perviršis, iš esmės rodantis ES paramos fondų pervedimus investiciniams projektams finansuoti, ketvirtąjį ketvirtį buvo panašaus lygio kaip ir visus 2009 m. ir rodė aktyvesnį paramos panaudojimą nei ankstesniais metais.

² Kitų investicijų kategorijai priskiriami visi sandoriai, neįtraukti į tiesioginių užsienio investicijų, investicijų portfelio, išvestinių finansinių priemonių arba oficialiųjų tarptautinių atsargų kategorijas. Kitos investicijos apima įsiskolinimus už prekes ir paslaugas, paskolas, grynuosius pinigus ir indėlius bei kitą užsienio turtą (įsipareigojimus).

6 pav. Einamosios sąskaitos deficito finansavimo šaltiniai
(palyginta su BVP)

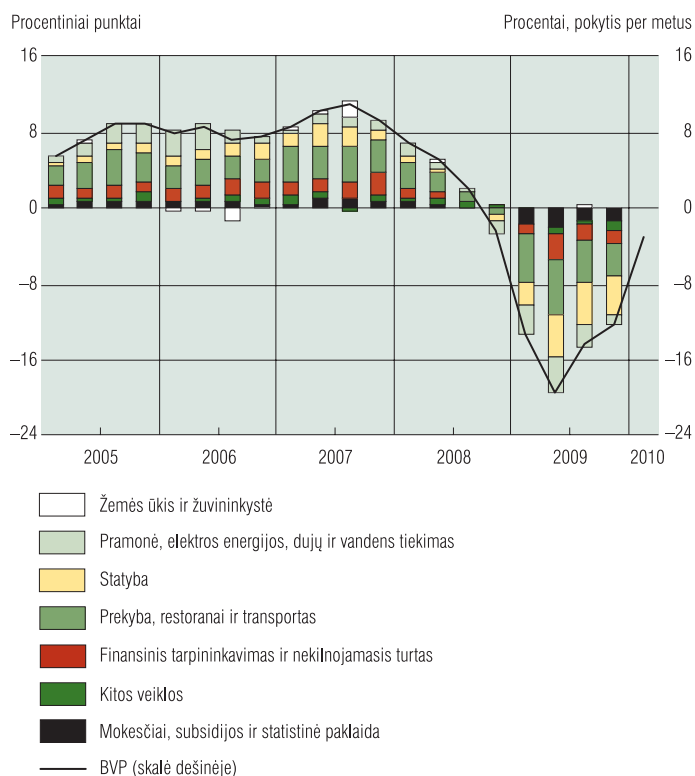

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Visuminė pasiūla

2010 m. pirmąjį ketvirtį, kaip ir praėjusiais metais, didžiausią nuosmukį patyrė statyba, tačiau ji sušvelnino transporto, ryšių ir sandėliavimo veikla. Pramonėje, kuri yra pagrindinė atvirojo sektoriaus veikla, pridėtinė vertė vis dar mažėjo.

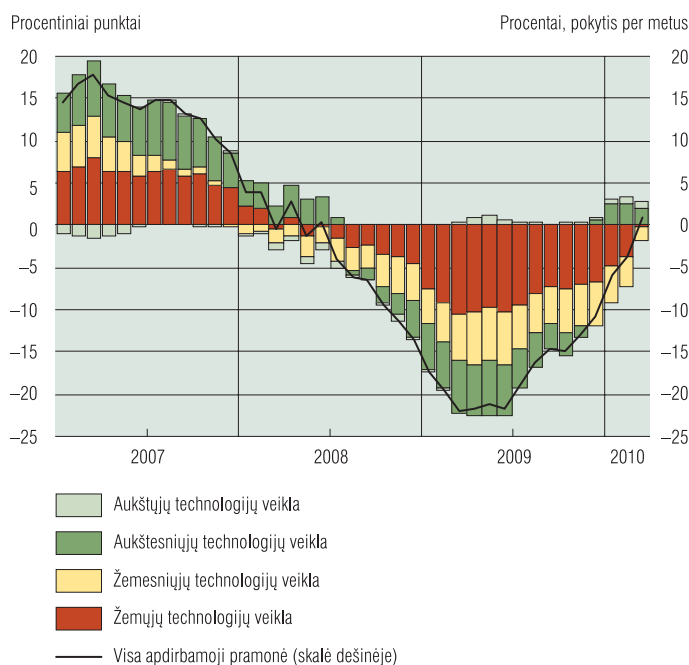
7 pav. Gamybos metodu apskaičiuoto BVP kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

2009 m. trečiąjį ketvirtį padidėjęs pramonės aktyvumas ketvirtąjį ketvirtį dar paaugo 2,1 procento. Per ketvirtį didėjo tiek elektros, dujų ir vandens tiekimo, tiek apdirbamosios pramonės sukuriamą pridėtinę vertę. Pastarosios veiklos ketvirtinį augimą itin paskatino naftos perdirbimo sukurta pridėtinė vertė, ji padidėjo daugiau kaip 13 procentų. Apdirbamoji pramonė atsigavo greičiausiai dėl to, kad buvo atnaujinta produkcijos gamyba įmonėms pardavus anksčiau pagamintų prekių atsargą. Remiantis naujausiais duomenimis, apdirbamosios pramonės, išskyrus naftos perdirbimą, pardavimai užsienio rinkose 2010 m. pirmąjį ketvirtį turėtų būti didesni nei prieš metus. Tačiau vis dar gana smarkiai mažėjant vidaus paklausai, kritus naftos perdirbimo veiklos aktyvumui ir uždarius Ignalinos atominę elektrinę, 2010 m. pirmąjį ketvirtį pramonės sukurta pridėtinė vertė buvo mažesnė negu prieš metus.

8 pav. Realioji parduota apdirbamosios pramonės (be naftos perdirbimo) produkcija
(3 mėn. slenkamosios sumos)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Analizuojant apdirbamosios pramonės, išskyrus naftos perdirbimą, struktūrą, pastebėtas aukštesnės pridėtinės vertės produkciją gaminančių pagrindinių veiklų – elektros ir optinės įrangos, mašinų ir įrenginių bei chemijos pramonės – ketvirtinis augimas. Nejprastai šalta žiema ir didelis priklausomumas nuo vidaus pardavimų buvo dvi pagrindinės priežastys, lėmusios mažesnę pridėtinę vertę sukuriančių veiklų aktyvumo kryptį. Nuo vidaus paklausos nuosmukio nukentėjo ir viena didžiausių apdirbamosios pramonės veiklų – maisto pramonė. Nors jos pardavimai užsienio rinkose augo, didelis vidaus pardavimų kritimas lėmė beveik 7 procentų metinį nuosmukį. Šiek tiek mažiau sumenko veiklos, sugebėjusios persiorientuoti iš vidaus į užsienio rinkas, pvz., baldų, popieriaus ir spausdinimo veiklos. Šalta žiema dar labiau sumažino su statyba susijusių veiklų – nemetalo mineralinių produktų bei metalo ir metalo gaminių gamybos – aktyvumą, jos per ketvirtį sumažėjo beveik 9 procentais. Remiantis naujausiais duomenimis, 2010 m. pirmąjį ketvirtį galima tikėtis panašių tendencijų, kaip ir 2009 m. pabaigoje, – didesnę pridėtinę vertę sukuriančių veiklų aktyvumas kils, persiorientuojančios į užsienio rinkas veiklos didins pardavimus užsienyje, o su statyba susijusių veiklų aktyvumas mažės.

Statybos sukurta pridėtinė vertė 2009 m. paskutinį ketvirtį sumažėjo 3,3 procento, o metinis nuosmukis buvo 43,1 procento. 2010 m. pradžioje statybos veiklos perspektyva vis dar bloga – išduotų leidimų naujai gyvenamajai ir negyvenamajai statybai skaičius mažėjo, o verslo tendencijų tyrimas teberodė veiklos aktyvumo kritimą. Optimistiškesnių tendencijų galima tikėtis inžinerinių statinių statyboje – Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2010 m. kelių priežiūros ir plėtros programai skyrė 15 procentų daugiau lėšų nei pernai. Jau minėta pastatų renovavimo programa taip pat turėtų teigiamai veikti statybos veiklą, tačiau programa kol kas įgyvendinama sunkiai. Atsižvelgiant į naujausius duomenis, statybos sukuriamą pridėtinę vertę toliau mažės, tačiau dėl bazės efekto metinis veiklos nuosmukis neturėtų viršyti 20 procentų.

2009 m. ketvirtąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, rinkos paslaugų veiklose esminių pokyčių neįvyko: prekybos aktyvumas toliau mažėjo, transporto – augo, o kitų rinkos paslaugų liko iš esmės nepakitęs. Per ketvirtį rinkos paslaugų aktyvumas padidėjo beveik 2 procentais. Daugiausia aktyvumą skatino transporto veikla, sugebėjusi pasinaudoti atsigaunančia tarptautine prekyba. Didėjo krovinių pervežimas per Klaipėdos jūrų uostą, jis taip pat paskatino ir sausumos transporto aktyvumą. Trumpuoju laikotarpiu transporto veikla bus pagrindinė rinkos paslaugų aktyvumą didinanti veikla.

Prekybos veiklos sukurtos pridėtinės vertės kryptį lėmė vis dar mažėjusi vidaus paklausa. Nors naujausi duomenys rodo prekybos stabilizaciją, šios veiklos pridėtinės vertės aktyvesnio augimo trumpuoju laikotarpiu nesitikima.

Darbo rinka

2009 m. ketvirtąjį ketvirtį padėtis darbo rinkoje toliau blogėjo – mažėjo užimtųjų, gausėjo bedarbių, krito darbo užmokestis. Mažai pasikeitęs trečiąjį ketvirtį, nedarbo lygis ketvirtąjį ketvirtį šoktelėjo 1,8 procentinio punkto iki 15,6 procento ir buvo beveik dvigubai didesnis negu prieš metus. Bedarbių ketvirtąjį ketvirtį buvo daugiau kaip 250 tūkstančių. Lietuvos darbo biržos duomenys rodo, kad bedarbių toliau gausėjo: 2010 m. balandžio pabaigoje registruotų bedarbių buvo beveik 325 tūkst.

Kovo pabaigoje plačiai paplitus informacijai apie tai, kad neregistruotiems darbo biržose bedarbiams reikia mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas, daug jų ėmė registruotis. Tai gali lemti didesnį nedarbo lygio paūgėjimą 2010 m. antrąjį ketvirtį.

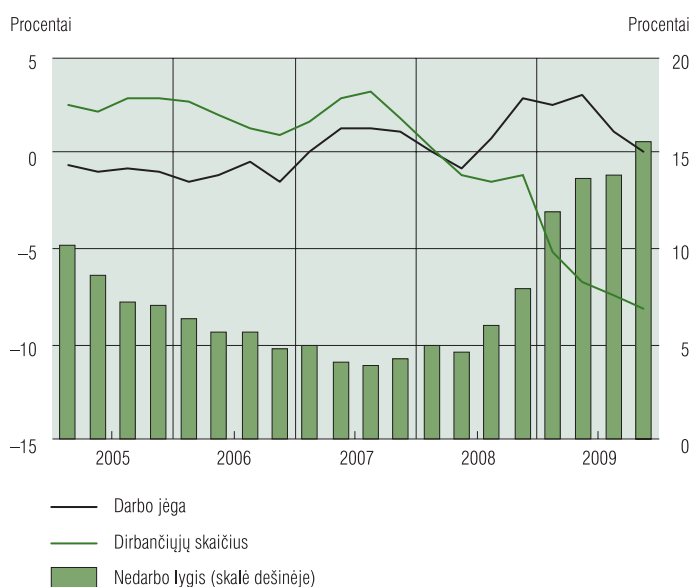
Galimybių įsidarbinti mažėjo. Ilgalaikių (neturinčių darbo vienus metus ir ilgiau) bedarbių dalis, palyginti su visais bedarbiais, išaugo ir ketvirtąjį ketvirtį sudarė 28,1 procento (trečiąjį ketvirtį – 23,2 %). Naujų, neturinčių darbo trumpiau kaip mėnesį, bedarbių dalis, 2008 m. pirmąjį ketvirtį sudariusi daugiau kaip trečdalį visų bedarbių, nuo to laiko mažėjo ir 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį jau buvo tik 13,3 procento. Laisvų darbo vietų lygis³, iš kurio galima spręsti apie darbuotojų paklausą, verslo veiklose, neįskaitant žemės ūkio, per metus sumažėjo nuo 0,8 iki vos 0,3 procento.

Darbo jėga 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį buvo šiek tiek didesnė negu prieš metus, o ankstesniais ketvirčiais metinis augimas buvo spartus. Tai lėmė kylantis gyventojų aktyvumas, jis nusvėrė didėjančios emigracijos poveikį darbo jėgai. Deklaruotos emigracijos iš Lietuvos srautas gerokai ūgtelėjo. Iš viso 2009 m. deklaravę išvykimą emigravo 29,1 procento daugiau gyventojų nei 2008 m. Didžiausia jų dalis 2009 m., kaip ir ankstesniais metais,

³ Laisvų darbo vietų lygis – laisvų darbo vietų ir visų (laisvų ir užimtų) darbo vietų santykis.

emigravo į Jungtinę Karalystę ir Airiją (atitinkamai 26,0 ir 12,6 % išvykimą deklaravusių emigrantų), sumažėjo emigravusiųjų į JAV ir Vokietiją dalis. Išvykimą deklaravusių asmenų skaičius labai išaugo 2010 m. balandžio mėn. po to, kai paaiškėjo, kad išvykimo nedeclaravę emigrantai turi mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas.

9 pav. Pagrindiniai darbo rinkos rodikliai
(pokyčiai per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Darbo užmokestis šalies ūkyje ketvirtąjį ketvirtį buvo 8,7 procento mažesnis negu prieš metus, o privačiame sektoriuje, ėmusiame taikytis prie pasikeitusių sąlygų anksčiau, – 8,0 procento. Valstybiniame sektoriuje, kuriame 2009 m. du pirmuosius ketvirčius darbo užmokestis dar buvo didesnis negu prieš metus, metinis kryptis ketvirtąjį ketvirtį sudarė 10,4 procento. 2010 m. darbo užmokestis valstybiniame sektoriuje turėtų mažėti labiau nei privačiame.

Kitose Baltijos šalyse darbo rinkos tendencijos buvo panašios į esančias Lietuvoje. Dėl smarkaus, palyginti su kitomis ES valstybėmis narėmis, ekonomikos nuosmukio jose itin krito užimtumas, o nedarbo lygis ir toliau buvo kur kas didesnis negu vidutiniškai euro zonoje. 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį Estijoje jis sudarė 15,5, o Latvijoje – 19,7 procento.

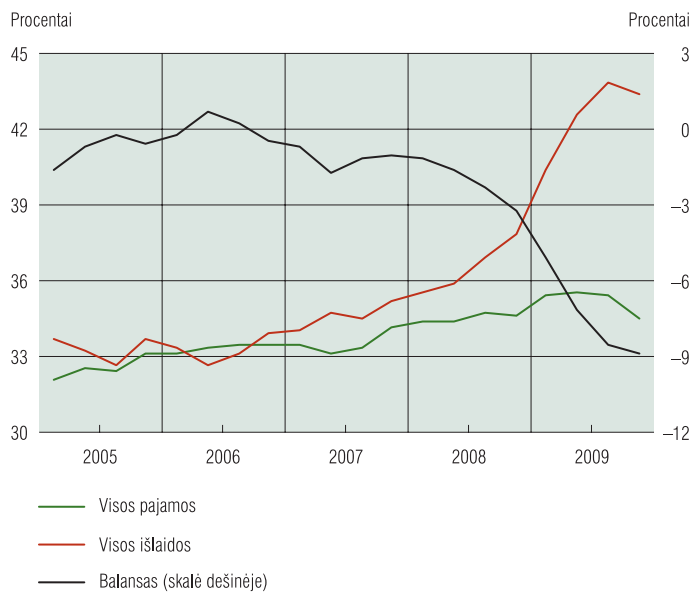
Fiskalinė politika

Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį valdžios sektoriaus neigiamas balansas sudarė 10,3 procento ketvirčio BVP, o metinis deficitas – 8,9 procento BVP. Palyginti su 2008 m. atitinkamu rodikliu, metinis valdžios sektoriaus deficitas šoktelėjo beveik tris kartus. Pagrindinė jo išaugimo priežastis – dėl gilaus ekonomikos nuosmukio labai sumenko valdžios sektoriaus pajamos, o išlaidos mažėjo kur kas lėčiau. Pastarosios tik 2009 m. antrąjį pusmetį tapo mažesnės negu prieš metus. Labiausiai išlaidos sumažėjo ketvirtąjį ketvirtį – 17,9 procento. Tam įtakos turėjo tiek didelė palyginamoji bazė (2008 m. paskutinį ketvirtį išlaidos buvo didžiausios nuo valdžios sektoriaus duomenų skelbimo pradžios 1999 m.), tiek rugpjūčio–rugsėjo mėn. įsigalioję administraciniai sprendimai išlaidoms mažinti. Didesnis nei tikėtasi valdžios sektoriaus išlaidų sumažėjimas ketvirtąjį ketvirtį lėmė šiek tiek geresnį jo balanso ir BVP santykį, negu prognozuota 2009 m. konvergencijos prog-

ramoje. Tačiau dėl labiausiai per metus kritusių pajamų atotrūkis tarp valdžios sektoriaus pajamų ir išlaidų – 2,4 mlrd. litų – ketvirtąjį ketvirtį buvo toks pat kaip prieš metus.

Valdžios sektoriaus balansas kaimyninėse valstybėse 2009 m. taip pat buvo neigiamas: deficitas Latvijoje⁴ sudarė 9,0, Lenkijoje⁵ – 7,1, tačiau Estijoje⁶ – 1,7 procento BVP.

10 pav. Valdžios sektoriaus pajamos, išlaidos ir balansas
(keturių ketvirčių slenkamosios sumos, palyginta su BVP)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

2009 m. ketvirtąjį ketvirtį daugiau kaip 40 procentų valdžios sektoriaus deficito sudarė socialinės apsaugos fondų neigiamas balansas, jis, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, padidėjo. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo pakeitimų⁷ teigiamas poveikis socialinės apsaugos fondų balansui toliau silpnėjo, nes dėl ekonomikos nuosmukio augo socialinės išlaidos. Didelis atotrūkis tarp socialinių išmokų ir įmokų augimo tempų buvo ir ankstesniais 2009 m. ketvirčiais.

Valdžios sektoriaus pajamų metinis nuosmukis ketvirtąjį ketvirtį sudarė 22,0 procento. Prastam pajamų surinkimui įtakos turėjo tiek bazės efektas, tiek makroekonominė situacija: 2008 m. ketvirtąjį ketvirtį valdžios sektoriaus pajamos buvo didžiausios nuo jų finansų statistikos skelbimo pradžios 1999 m., o 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį jos beveik atitiko 2006 m. paskutinio ketvirčio lygį.

Pajamų iš tiesioginių mokesčių ketvirtąjį ketvirtį metinis nuosmukis sudarė daugiau kaip 40 procentų; jų surinkta panašiai kaip 2003–2004 m. atitinkamu laikotarpiu. Pajamos iš gyventojų pajamų mokesčio ketvirtąjį ketvirtį sumažėjo labiausiai per metus – daugiau kaip trečdaliu. Mažesnėms gyventojų pajamų mokesčio pajamoms ir lėtesniam socialinių įmokų augimui įtakos darė ketvirtąjį ketvirtį per metus apie 9 procentus sumažėjęs darbo užmokestis. Pajamos iš pelno mokesčio krito beveik per pusę.

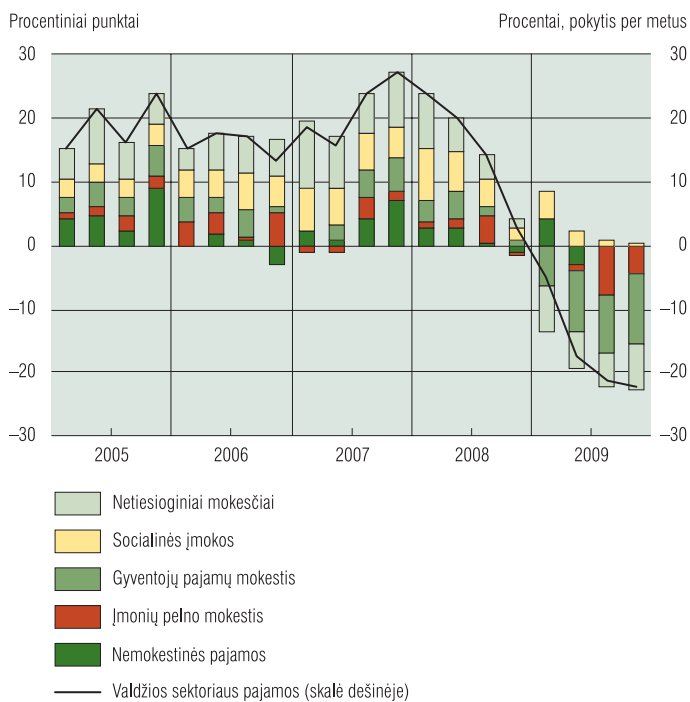
⁴ Statistics Latvia: „Notification on General Government budget deficit and debt in April 2010“, 2010 m. balandžio 16 d.

⁵ Central statistical office of Poland: „General Government deficit and debt in 2009“, 2010 m. balandžio 22 d.

⁶ Statistics Estonia: „General Government budget's deficit decreased“, 2010 m. kovo 26 d.

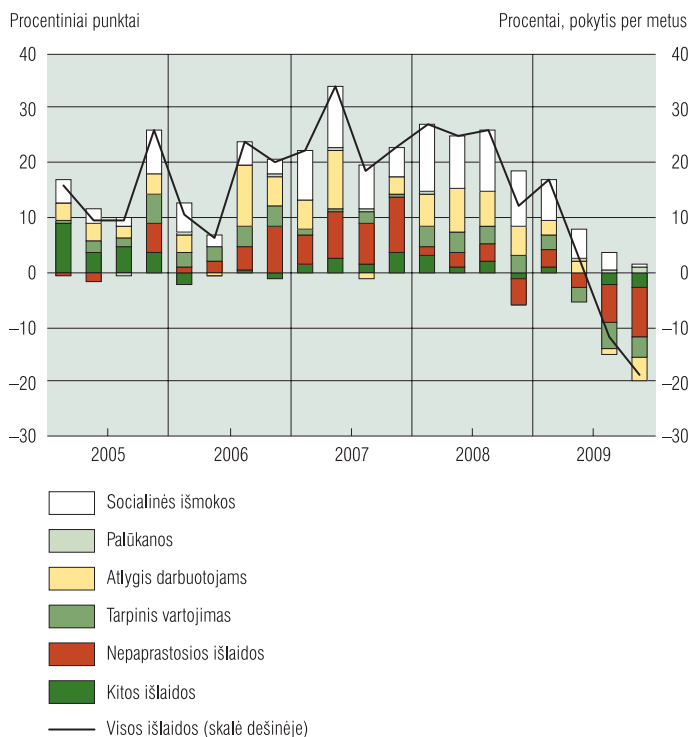
⁷ Socialinių draudimų pradėti privalomai drausti nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, gaunantys pajamų iš sporto veiklos, atlikėjo veiklos arba pagal autorines sutartis. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (Nr. I-1336), 2008 m. gruodžio 19 d.

11 pav. Valdžios sektoriaus pajamų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

12 pav. Valdžios sektoriaus išlaidų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Pajamų iš netiesioginių mokesčių nuosmukis per metus buvo taip pat didžiausias (20,9 %), jų lygis buvo tik šiek tiek didesnis nei 2006 m. ketvirtąjį ketvirtį. Surinktos PVM pajamos ketvirtąjį ketvirtį per metus sumažėjo ketvirtadaliu. Tai atitiko didmeninės ir mažmeninės prekybos, sumokančios apie pusę viso PVM, tendencijas – šios veiklos apyvarta to meto kainomis ketvirtąjį ketvirtį per metus sumažėjo daugiau kaip 25 pro-

centais. Pajamos iš akcizų ketvirtąjį ketvirtį buvo beveik 15 procentų mažesnės nei prieš metus, o visa 2009 m. surinkta suma – 5,5 procento mažesnė nei 2008 m. Tai – daug mažesnis nuosmukis, palyginti su pajamomis iš kitų mokesčių. Tikėtina, kad 2009 m. padidinti tarifai akcizais apmokestintoms prekių grupėms kompensavo akcizų pajamų sumažėjimą dėl kritusio pardavimo. Šis poveikis buvo ypač ryškus energetinių produktų ir tabako gaminių grupėse, iš kurių gautos akcizų pajamos sudaro tris ketvirtadalius visų akcizų pajamų. 2009 m. gauta 1,8 procento daugiau nei prieš metus pajamų iš akcizų už energetinius produktus ir 0,8 procento – už apdorotą tabaką, nors prekių pardavimo apyvarta abiejose šiose prekių grupėse sumažėjo penktadaliu. Pajamos iš akcizų už etilo alkoholį ir alkoholinius gėrimus 2009 m. buvo 16,1 procento mažesnės nei prieš metus, nes labai krito produkcijos pardavimas⁸.

Be per pusę sumažėjusių bendrojo kapitalo sudarymo išlaidų ir ketvirtadaliu smukusio tarpinio vartojimo, valdžios sektoriaus išlaidas ketvirtąjį ketvirtį sumažino beveik 15 procentų sumenkusi kompensacija dirbantiesiems. Tam įtakos turėjo nuo 2009 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. įsigalioję valdžios institucijų sprendimai mažinti bazinius pareigūnų ir mėnesinės algos dydžius, atlyginimų koeficientus, priedus valstybės tarnautojams ir valstybės pareigūnams⁹. Valdžios sektoriaus išlaidas ketvirtąjį ketvirtį padidino 1,1 procento per metus išaugusios socialinės išmokos, labiausiai – didesnės išlaidos pensijoms, ligos ir motinystės (tėvystės) bei nedarbo draudimo išmokoms. Dėl to Valstybinio socialinio draudimo fondo (VSDF) deficitas 2009 m. buvo 0,6 procentinio punkto didesnis nei tikėjosi VSDF valdyba ir sudarė 3,0 mlrd. litų (3,3 % BVP). Išankstiniais VSDF valdybos duomenimis, VSDF deficitas šių metų pirmąjį ketvirtį per metus padidėjo 2,5 karto ir sudarė apie 1 mlrd. litų (apie 1,0 % prognozuojamo metų BVP). Papildoma našta artimiausiais metais taps palūkanų mokėjimas už valstybės skolą. 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį šios išlaidos, palyginti su 28,8 procento metiniu padidėjimu trečiąjį ketvirtį, šoktelėjo dar daugiau – beveik 70 procentų. Numatoma, kad šios išlaidos toliau labai augs.

Kredito raida

Daugeliui pasaulio valstybių įgyvendinus ekspansyvią fiskalinę politiką ir pastebimai laisvesnei tapus pinigų politikai, pasirodė pirmieji ekonomikos atsigavimo ženklai. Tačiau tvarų ekonomikos augimą riboja atskirų valstybių nesubalansuotas biudžetas ir kilusios abejonės dėl galimybių tinkamai vykdyti priimtus įsipareigojimus ateityje.

Lietuvos rizikos vertinimas tarptautinėse rinkose tapo ne toks griežtas, nors ir liko atsargus: VVP kredito įsipareigojimo neįvykdymo apsikeitimo sandorių palūkanų normos 2010 m. pirmąjį ketvirtį buvo du kartus mažesnės negu atitinkamą laikotarpį prieš metus ir priartėjo prie lygio, buvusio iki ekonomikos nuosmukio. Spartesnio ūkio atsigavimo galimybės buvo vertinamos atsargiai, o prasta investuotojų finansinė padėtis varžė kredito plėtrą¹⁰. Kaip ir ankstesniais laikotarpiais, paskolų portfelis labiausiai sumažėjo todėl, kad

⁸ Valstybinė mokesčių inspekcija: „VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga, 2009 m.“, 2010 m. sausio 28 d.

⁹ Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareigūnų algos (atlyginimo) bazinio dydžio, taikomo 2009 metais, įstatymo 3 straipsnio pakeitimo įstatymas (Nr. XI-360), 2009 m. liepos 17 d.; Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo priedėlio pakeitimo įstatymas (Nr. XI-361), 2009 m. liepos 17 d.; Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareigūnų algos (atlyginimo) bazinio dydžio, taikomo 2009 metais, įstatymo 3 straipsnio pakeitimo įstatymas (Nr. XI-360), 2009 m. liepos 17 d.; Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl bazinės mėnesinės algos ir bazinio valandinio atlygio patvirtinimo (Nr. 844), 2009 m. rugpjūčio 19 d.

¹⁰ Kitų PFI (komercinių bankų, užsienio bankų filialų ir kredito unijų) paskolos rezidentams.

sumenko didžiausių PFI skolininkų – namų ūkių ir nefinansinių įmonių – įsipareigojimai. Tačiau 2010 m. pirmąjį ketvirtį bankų sistemos paskolų portfelio mažėjimas lėtėjo.

2 lentelė. Bankų paskolų portfelio kaita

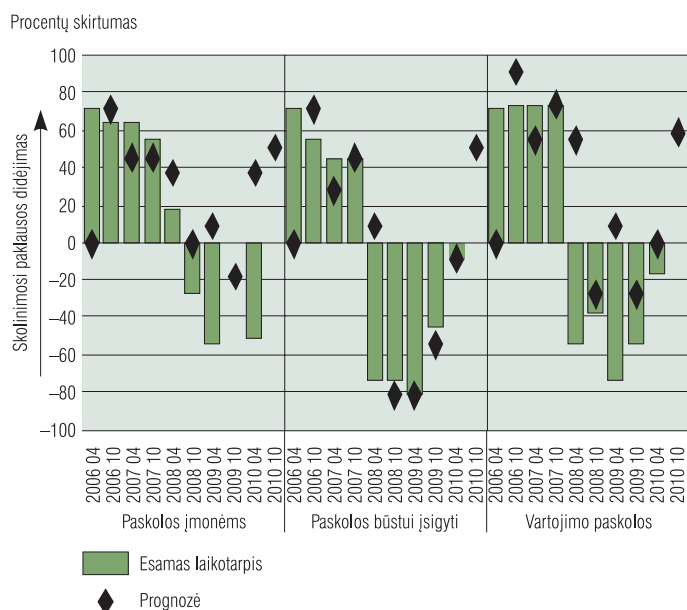
(metų pirmasis ketvirtis)

	Mlrd. Lt		
	2008	2009	2010
Bendras paskolų portfelis	3,0	-2,2	-1,5
Paskolų portfelis finansiniams tarpininkams	0,3	-1,1	-0,4
Paskolų portfelis valdžios institucijoms	0,0	0,1	0,0
Paskolų portfelis nefinansinėms įmonėms	1,4	-0,9	-0,7
Paskolų portfelis namų ūkiams	1,4	-0,3	-0,4
Paskolos būstui įsigyti	1,1	0,0	-0,1
Paskolos vartojimo ir kitiems tikslams	0,3	-0,4	-0,4

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

ECB nekeičiant pinigų politikos ir pagrindinėms palūkanų normoms tebesant istoriškai žemo lygio (1 %) bei atlėgus įtampai dėl Baltijos valstybių ekonomikos tvarumo, dėl kurios labai sumažėjo tarpbankinės palūkanų normos nacionaline valiuta, skolinimosi iš PFI kaina krito. 2010 m. vasario mėn. vidutinės svartinės naujų paskolų privačiam sektoriui palūkanų normos sudarė 4,5 procento ir buvo 1,9 procentinio punkto mažesnės negu prieš metus. Didesnį paskolų palūkanų normų kryptį stabdė ūgtelėję rizikos priedai, nes atskirų sektorių finansinė padėtis tebebuvo prasta, o griežtos kreditavimo sąlygos ir investicijoms nepatraukli perspektyva riboja norą ir galimybes papildomai priimti finansinius įsipareigojimus. Nors bankų sistemos paskolų portfelis mažėjo šešiolika mėnesių iš eilės¹¹, padėtis ateityje gali keistis: 2010 m. balandžio mėn. Lietuvos banko apklausti komerciniai bankai tikėjosi, kad pagrindinių skolininkų paklausa kreditui išaugs.

13 pav. Skolinimosi iš bankų paklausos tendencijos

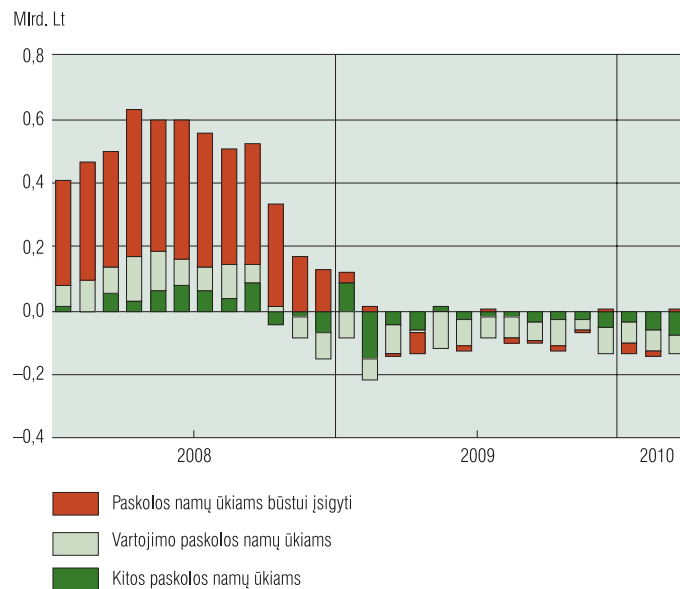
Šaltiniai: Lietuvos banko atliktos komercinių bankų apklausos dėl skolinimo sąlygų ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Pastaba: procentų skirtumas apibūdinamas kaip bankų, atsakiusių, kad skolinimosi paklausa didėja, procento ir bankų, atsakiusių, kad skolinimosi paklausa mažėja, procento skirtumas.

¹¹ Išskyrus nedidelį ūgtelėjimą 2009 m. rugpjūčio mėn.

Gyventojų pajamų mažėjimo tendencija ir tebesanti įtampa darbo rinkoje keitė namų ūkių įpročius. Nors lūkesčiai dėl ateities šiek tiek pagerėjo, tačiau liko prasti, o, blogėjant finansinei padėčiai, namų ūkiai vengė skolintis. Be to, bankų skolinimo sąlygos dėl didelės neveiksnių paskolų dalies, neaiškių ūkio raidos perspektyvų, krintančių nekilnojamojo turto kainų tebebuvo griežtos. Tai didino rizikos priedus ir, nepaisant tarpbankinių palūkanų normų kryčio, naujų paskolų namų ūkiams palūkanų normos beveik nepasikeitė. Gyventojai mažiau skolinosi kitoms negu būstui įsigyti reikmėms, tačiau ir paskolų būstui įsigyti portfelis nuo 2010 m. pradžios pradėjo sparčiau mažėti. Pirmąjį ketvirtį paskolų būstui įsigyti portfelio kritįs prilygo jo sumažėjimui 2009 m. pirmąjį pusmetį. Trumpam laikotarpiui fiksuoti naujų paskolų palūkanų normas namų ūkius skatino vidutiniškai daugiau kaip du kartus mažesnės palūkanų normos, palyginti su daugiau kaip vienu metų fiksuojamomis palūkanų normomis.

14 pav. Paskolų namų ūkiams portfelio kaita
(srautas per mėnesį)

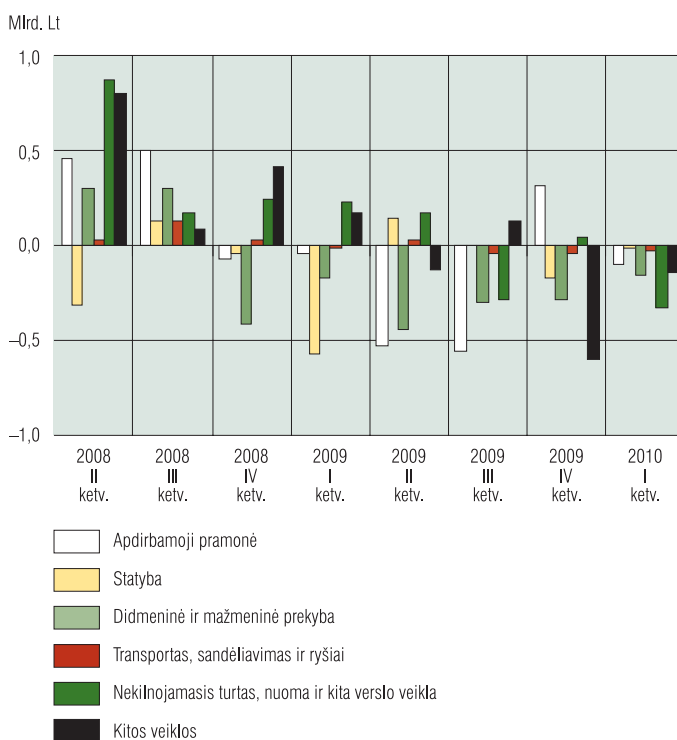
Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Sumenkęs vartojimas vietos ir užsienio rinkose, patirti nuostoliai iš finansinės ir investicinės veiklos lėmė nuostolingą nefinansinių įmonių veiklą 2009 m.: pradėtų bankroto procedūrų skaičius buvo beveik du kartus didesnis negu 2008 m. Įmonės susidūrė su mokumo problemomis, kurios didino PFI paskolų portfelio neveiksnių paskolų dalį ir lėmė griežtas skolinimo sąlygas bei ūgtelėjusius rizikos priedus. Tai mažino įmonių galimybes didinti įsiskolinimą, tačiau verslas, įvertindamas sumažėjusį ekonomikos aktyvumą ir vartotojų nepasitikėjimą ateitimi, apribojo investicijas ir šitaip slopino finansavimo skolinomis lėšomis poreikį. 2009 m. šalies komerciniai bankai finansavo 16,0 procento materialinių investicijų, t. y. 4,2 procentinio punkto mažiau negu prieš metus. Paskolų portfelis nefinansinėms įmonėms 2010 m. pirmąjį ketvirtį sumažėjo beveik visoms ekonominėms veikloms, o daugiausiai sumenko nekilnojamojo turto, apdirbamosios gamybos ir prekybos įmonių įsipareigojimai.

Įtampai dėl Baltijos šalių ekonomikos tvarumo atlėgus, tarpbankinės palūkanų normos nacionaline valiuta pradėjo artėti prie tarpbankinės palūkanų normos eurai. 2010 m. kovo mėn. skirtumas tarp naujų paskolų privačiajam sektoriui palūkanų normų litais ir

eurais sumenko iki 1,4 procentinio punkto ir buvo mažiausias nuo ekonomikos nuosmukio pradžios. Tai lėmė privačiojo sektoriaus paskolų portfelio struktūros pokyčius: neįprastai ankstesniems laikotarpiams ūgtelėjo paskolų portfelio užsienio valiuta grąžinimas.

15 pav. Paskolų nefinansinėms įmonėms portfelio kaita
(srautas per ketvirtį)

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

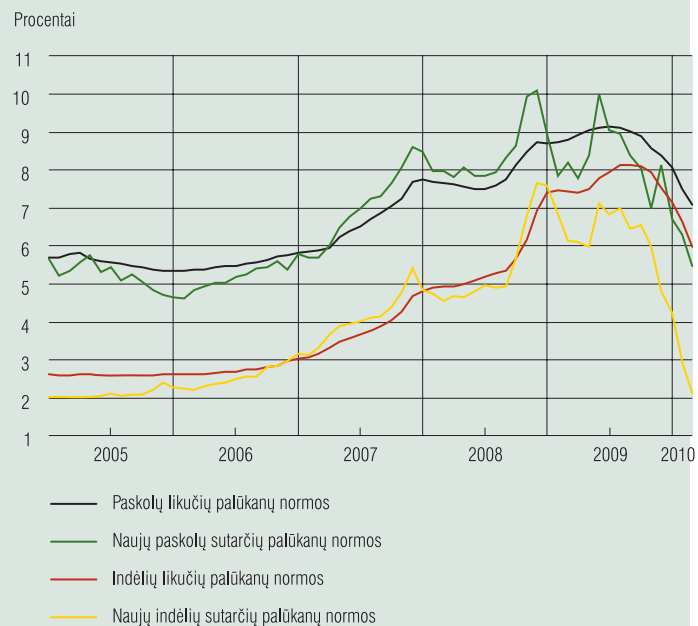
Intarpas. Pinigų finansinių institucijų paskolų ir indėlių palūkanų normos

PFI paskolų ir indėlių palūkanų normų statistika – tai Lietuvos kredito įstaigų (komercinių bankų, užsienio bankų filialų ir kredito unių) palūkanų normų, taikomų Lietuvos rezidentų namų ūkių, įskaitant namų ūkiams paslaugas teikiančias ne pelno institucijas, ir nefinansinių korporacijų indėliams ir paskoloms, statistika¹. Lietuvos bankas mėnesiniame biuletenyje ir interneto svetainėje itin detalai skelbia PFI paskolų ir indėlių 40 palūkanų normų. Jas sugrupavus, skelbiamos dar 39 papildomos palūkanų normos.

Šią statistiką Lietuvos bankas pradėjo skelbti nuo 2005 m. Ji pakeitė paskolų ir indėlių palūkanų normų statistiką, kurią Lietuvos bankas rengė ir skelbė nuo 1992 m. gruodžio mėn. iki 2004 m. gruodžio mėn. Nuo 2004 m. spalio mėn. iki 2005 m. vasario mėn. Lietuvos banko mėnesiniuose biuleteniuose ir interneto svetainėje² skelbiami suvestiniai Lietuvos bankų ir užsienio bankų filialų duomenys, o nuo 2005 m. kovo mėn. – suvestiniai Lietuvos bankų, užsienio bankų filialų ir kredito unių duomenys. Naujos statistikos apimtis ir apibrėžtis skiriasi nuo anksčiau skelbtos, nauji ir ankstesni palūkanų normų duomenys tiesiogiai tarpusavyje nepalyginami, nors skirtumai nedideli. Pvz., 2004 m. spalio–gruodžio mėn. paskolų litais fiziniams asmenims ir įmonėms vidutinės metų palūkanų normos buvo atitinkamai 5,72, 5,96 ir 5,64 procento. Pagal naują metodiką apskaičiuotos naujų paskolų nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams palūkanų normos tais pačiais laikotarpiais buvo 5,60, 5,59 ir 5,67 procento, o paskolų likučių – 5,62, 5,72 ir 5,71 procento.

PFI palūkanų normų statistika pasitelkiama analizuojant pinigų politikos poveikį palūkanų normoms, ūkio sektorių pajamoms ir išlaidoms, pinigų ir kredito paklausą bei šalies finansinį stabilumą. Naujų paskolų ir indėlių palūkanų normos dėl aktyvesnės jų kaitos labiau tinkamos analizuojant paskolų ir indėlių rinkas trumpu laikotarpiu, o likučių palūkanų normos – nagrinėjant kredito įstaigų pelningumą ilgu laikotarpiu (žr. A paveikslą).

A pav. Paskolų ir sutarto termino indėlių litais palūkanų normos

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Kaip sakytą, PFI paskolų ir indėlių palūkanų normų statistiką sudaro dvi dalys: naujų paskolų ir indėlių palūkanų normų statistika bei paskolų ir indėlių likučių palūkanų normų statistika. Naujų paskolų ir indėlių palūkanų normų statistika apima visas naujas sutartis ar jų sąlygas, kai paskolos ar indėlio palūkanų norma nustatoma pirmą kartą, ir visus naujus susitarimus dėl anksčiau jau suteiktų paskolų ir padėtų indėlių. Ši statistika neapima pratęstos paskolos ar indėlio sutarties, jei ji pratęsiama aktyviai nedalyvaujant namų ūkiui ar nefinansinei korporacijai ir iš naujo nesitarant dėl sutarties sąlygų, įskaitant ir palūkanų normų keitimą (pvz., pastovios palūkanų normos pakeitimas kintamąja ir atvirkščiai). Paskolų ir indėlių likučių palūkanų normos – tai paskolų bei indėlių likučių ataskaitinio laikotarpio pabaigoje palūkanų normos. Skaičiuojant likučių palūkanų normas, neįtraukiamos blogos paskolos ir paskolos skolai restruktūrizuoti, kurių palūkanų normos paprastai skiriasi nuo rinkos palūkanų normų.

Naujų paskolų ir indėlių palūkanų normų duomenys bei paskolų ir indėlių likučių palūkanų normų duomenys yra skirtingi, nes labai skiriasi jų statistinės visumos. Naujos paskolos ar indėlio sutartyje nustatyta palūkanų norma gali niekada nebūti taikoma, jei PFI ir klientas sudaro sutartį, tačiau vėliau klientas nusprendžia indėlio nepadėti arba nepasinaudoti paskola. Tada sutarties palūkanų norma ataskaitiniu laikotarpiu bus naudojama apskaičiuoti naujų paskolų ir indėlių palūkanų normą, tačiau niekada nebus įtraukta apskaičiuojant paskolų ir indėlių likučių palūkanų normas.

PFI paskolų ir indėlių statistikoje skelbiamos dviejų rūšių palūkanų normos: perskaičiuota sutartinė palūkanų norma ir metinė paskolos grąžinimo norma. Perskaičiuota sutartinė

palūkanų norma – tai sutarta paskolos ar indėlio metinė palūkanų norma, perskaičiuota atsižvelgiant į tai, kaip dažnai mokamos palūkanos. Ši norma apima visus paskolos ar indėlio palūkanų mokėjimus, bet neapima kitų galimų išlaidų. Jei sutartinės palūkanos mokamos vienodais intervalais, tai perskaičiuota sutartinė norma apskaičiuojama pagal formulę³

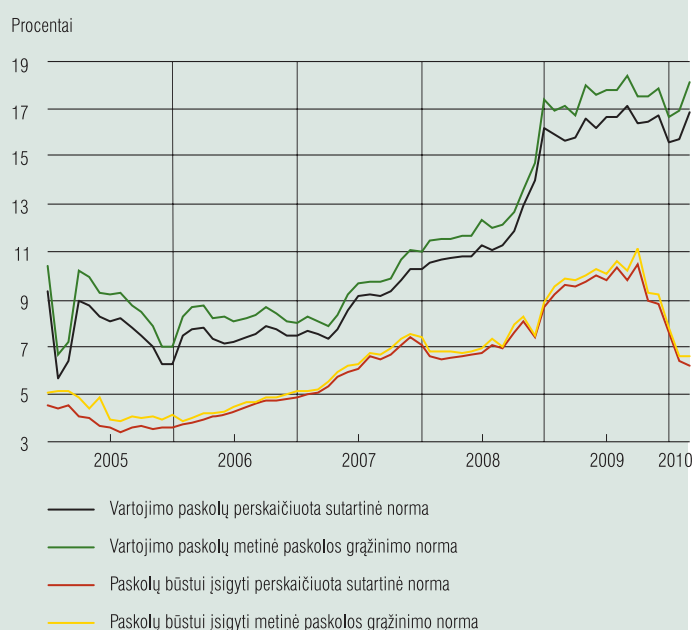
$$x = \left(1 + \frac{r}{n}\right)^n - 1,$$

kur: x – perskaičiuota sutartinė palūkanų norma; r – PFI ir kliento sutarta metinė paskolos ar indėlio palūkanų norma; n – palūkanų už paskolą ar indėlį mokėjimo dažnis per metus: 1 – kai palūkanos mokamos kartą per metus, 2 – kai palūkanos mokamos kas pusmetį, 4 – kai palūkanos mokamos kas ketvirtį, 12 – kai palūkanos mokamos kas mėnesį.

Metinė paskolos grąžinimo norma – tai palūkanų mokėjimas ir kitos su paskolų gavimu ir naudojimu susijusios išlaidos. Skaičiuojama visų naujų vartojimo paskolų ir visų naujų paskolų būstui įsigyti grąžinimo norma. Lietuvos bankas skelbia vidutines svertines metines perskaičiuotas sutartines palūkanų normas ir metines paskolos grąžinimo normas, kurias apskaičiuojant svariais naudojamos paskolų ir indėlių apimtys pagal kiekvieną kategoriją. Vartotojai, analizuojantys namų ūkiams suteiktų naujų vartojimo paskolų ir paskolų būstui įsigyti palūkanų normų kaitą, turėtų taikyti perskaičiuotą sutartinę palūkanų normą, nes ji tiksliau nusako paskolų rinką ir neapima papildomų su paskolos tvarkymu susijusių išlaidų. Metinių paskolos grąžinimo normų duomenys patogesni analizuoti namų ūkių išlaidas, susijusias su vartojimo ir būstui įsigyti suteiktomis paskolomis.

B paveiksle pateiktos naujų paskolų namų ūkiams perskaičiuotos sutartinės ir metinės paskolos grąžinimo palūkanų normos, matomi jų skirtumai, susidarę dėl papildomų paskolų tvarkymo išlaidų. Jie svyravo nuo 0,54 iki 1,45 procentinio punkto vartojimo paskolų atveju ir nuo 0,09 iki 1,23 procentinio punkto paskolų būstui įsigyti atveju.

B pav. Naujų paskolų namų ūkiams palūkanų normos

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Nefinansinių korporacijų ir namų ūkių vidutinės svertinės indėlių palūkanų normos klasifikuojamos į vienadienių, sutarto termino ir įspėjamojo laikotarpio indėlių palūkanų normas. Atsižvelgiant į paskolos paskirtį, vidutinės svertinės namų ūkiams suteiktų paskolų palūkanų normos klasifikuojamos į vartojimo paskolų, paskolų būstui įsigyti ir paskolų kitiems tikslams palūkanų normas. Taip pat išskiriamos nefinansinių korporacijų ir namų ūkių sąskaitų pereikvojimo palūkanų normos. Paskolų nefinansinėms korporacijoms palūkanų normos taip pat klasifikuojamos pagal paskolos dydį: iki 3,4528 mln. litų ir didesnės kaip 3,4528 mln. litų paskolos.

Vidutinės svertinės palūkanų normos klasifikuojamos pagal trukmę atsižvelgiant į paskolos ir indėlio pradinį terminą, įspėjamąjį laikotarpį arba pradinį palūkanų normos fiksavimo laikotarpį. Priimti nauji sutarto termino indėliai ir sutarto termino indėlių likučiai klasifikuojami atsižvelgiant į pradinį terminą, įspėjamojo laikotarpio indėliai – į įspėjamąjį laikotarpį. Paskolų likučiai klasifikuojami atsižvelgiant į pradinį terminą, o naujos paskolos – į pradinį palūkanų normos fiksavimo laikotarpį. Pradinis palūkanų normos fiksavimo laikotarpis – tai sudarant sutartį iš anksto nustatytas laikotarpis, per kurį palūkanų normos dydis negali būti keičiamas.

Naujos paskolos priklausomai nuo pradinio palūkanų normos fiksavimo laikotarpio klasifikuojamos į paskolas iki 1 metų ir nuo 1 metų. Pvz., 5 metų termino paskolos, kai sutartyje nustatoma palūkanų norma lygi trijų mėnesių VILIBOR⁴ pridėjus 2 procentinius punktus, pradinio palūkanų normos fiksavimo laikotarpiu bus laikomas laikotarpis iki 1 metų, nes sutartyje numatyta, kad šios paskolos palūkanų normą kredito įstaiga automatiškai keis kas ketvirtį. Pasibaigus pradiniam palūkanų normos fiksavimo laikotarpiui, laikantis iš anksto sutartyje numatytų procedūrų automatiškai keičiamos palūkanų normos įtraukiamos tik apskaičiuojant paskolų likučių palūkanų normas. Naujos paskolos su kintamomis palūkanų normomis priskiriamos paskoloms pagal pradinį palūkanų normos fiksavimo laikotarpį iki 1 metų.

Lentelėje pateiktas paskolų ir indėlių palūkanų normų klasifikavimas.

¹ PFI paskolų ir indėlių palūkanų normų statistika aprašyta 2003 m. ECB mėnesinio biuletenio Nr. 12 antrame intarpe „New ECB statistics on MFI interest rates“ (<http://www.ecb.int/pub/pdf/mobu/mb200312en.pdf>). Ji rengiama vadovaujantis ECB 2001 m. gruodžio 20 d. reglamento (EB) Nr. 63/2002 dėl statistikos apie indėlių ir paskolų palūkanų normas, kurias taiko pinigų finansinės institucijos namų ūkiams ir nefinansinėms korporacijoms (ECB/2001/18) (http://www.ecb.int/cebl/legal/pdf/l_1020020112t00240046.pdf), reikalavimais ir PFI palūkanų normų statistikos vadovo (<http://www.ecb.int/pub/pdf/other/mfiintreststatisticsmanualen.pdf>) rekomendacijomis.

² <http://www.lb.lt/lt/statistika/index.htm>

³ Formulėje naudojamos palūkanų normos x ir r yra bematės (bedimensiniai dydžiai), t. y. palūkanų normos procentais padalintos iš 100.

⁴ VILIBOR apskaičiuojama iš kotiruočių, kuriomis bankai pageidauja skolinti lėšų litais kitiems bankams, ir dažnai naudojama kaip indikatyvi palūkanų norma sandoriams sudaryti. VILIBOR apskaičiuoti naudojamos ne mažiau kaip penkių bankų skelbiamos kotiruotės, iš kurių atmetamos didžiausia ir mažiausia, o iš likusių apskaičiuojamas aritmetinis vidurkis.

Lentelė. Paskolų ir indėlių litais palūkanų normų statistika 2010 m. kovo mėn.

	Institucinis sektorius	Tipas	Pradinis palūkanų normos fiksavimo laikotarpis / Pradinis terminas / Įspėjamasis laikotarpis	Palūkanų norma, %	Suma, mln. Lt
Naujos paskolos	Nefinansinėms korporacijoms	Paskolos iki 3,4528 mln. litų (iki 1 mln. eurų)	Iki 1 m.	5,86	158,3
			Nuo 1 m.	8,58	6,6
		Paskolos, didesnės kaip 3,4528 mln. litų (nuo 1 mln. eurų)	Iki 1 m.	4,19	331,6
			Nuo 1 m.	–	–
	Namų ūkiams	Vartojimo paskolos	Iki 1 m.	12,24	5,1
			Nuo 1 m.	17,89	22,8
		Paskolos būstui įsigyti	Iki 1 m.	5,90	25,5
			Nuo 1 m.	10,38	1,8
		Paskolos kitiems tikslams	Iki 1 m.	4,80	50,4
			Nuo 1 m.	8,28	15,9
Nauji indėliai	Nefinansinių korporacijų	Sutarto termino	Iki 1 mėn.	0,18	227,8
			Nuo 1 mėn. iki 6 mėn.	1,78	223,3
			Nuo 6 mėn. iki 1 m.	3,39	129,3
			Nuo 1 m. iki 2 m.	3,57	4,0
			Nuo 2 m.	2,72	0,2
	Namų ūkių	Sutarto termino	Iki 1 mėn.	0,44	148,3
			Nuo 1 mėn. iki 6 mėn.	1,94	447,0
			Nuo 6 mėn. iki 1 m.	3,89	226,7
			Nuo 1 m. iki 2 m.	4,66	60,7
			Nuo 2 m.	6,37	24,7
Paskolų likučiai	Nefinansinėms korporacijoms	Iš jų: sąskaitų pereinėjimas Pagal trukmę		5,06	368,7
			Iki 1 m.	6,16	2 767,4
			Nuo 1 m. iki 5 m.	6,22	2 826,7
			Nuo 5 m.	6,17	1 932,5
	Namų ūkiams	Iš jų: sąskaitų pereinėjimas Paskolos būstui įsigyti		17,05	654,8
			Iki 1 m.	2,96	21,2
			Nuo 1 m. iki 5 m.	6,5	52,1
		Vartojimo ir kitos paskolos	Nuo 5 m.	5,8	4 306,4
			Iki 1 m.	8,52	276,6
			Nuo 1 m. iki 5 m.	11,58	2 530,3
Indėlių likučiai		Įspėjamojo laikotarpio		7,75	910,0
	Nefinansinių korporacijų	Vienadieniai	Iki 3 mėn.	0,26	54,0
				0,31	3 838,1
		Sutarto termino	Iki 2 m.	4,79	2 059,2
			Nuo 2 m.	5,08	16,7
	Namų ūkių	Vienadieniai		0,2	6 590,2
		Sutarto termino	Iki 2 m.	6,16	10 486,0
			Nuo 2 m.	8,05	279,9

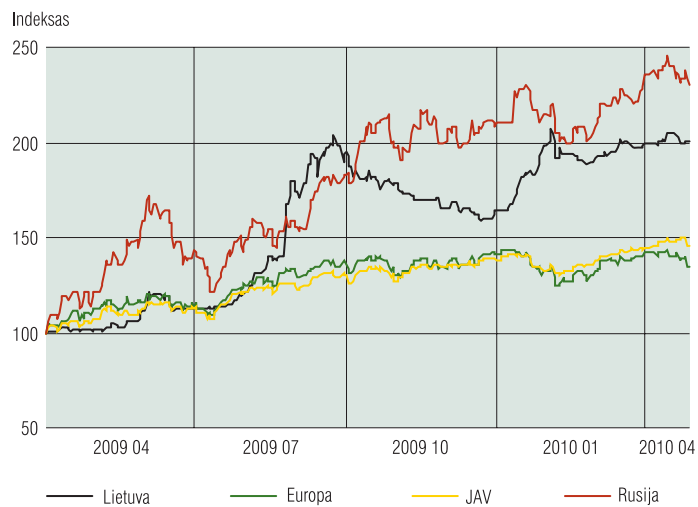
Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Lietuvos finansų rinkų raida

Gerėjančios Lietuvos ekonomikos plėtros perspektyvos, valdžios sektoriaus finansų konsolidacija ir geresni negu tikėtasi įmonių veiklos rezultatai lėmė palankesnę Lietuvos rizikos vertinimą ir kylančias akcijų kainas. Akcijų kainų didėjimui įtakos taip pat turėjo mažos palūkanų normos ir aktyvūs institucinių investuotojų veiksmas. Norėdami padidinti savo

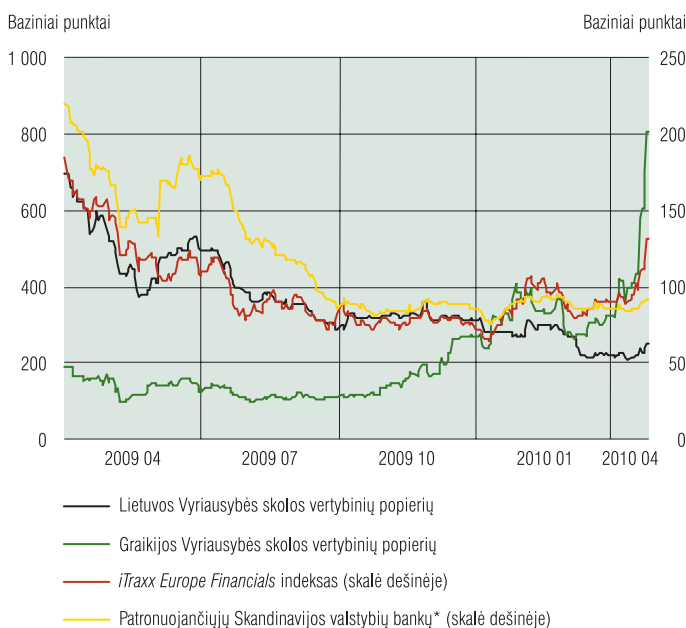
investicinių portfelių grąžą, jie daugiau investavo į rizikingesnių valstybių nuosavybės ir skolos vertybinius popierius ir šitaip didino šių vertybinių popierių paklausą. Vertybinių popierių biržoje akcinėje bendrovėje NASDAQ OMXV Vilnius kotiruojamų įmonių akcijų kainos 2010 m. pirmąjį ketvirtį pakilo 21,1 procento ir buvo du kartus didesnės negu tuo pačiu laikotarpiu praėjusiais metais. Didžiausių vietos kapitalo bankų – akcinių bendrovių bankas Snoras ir Ūkio bankas – akcijų kainos taip pat kilo ir per 2010 m. pirmąjį ketvirtį pabrango atitinkamai 19,0 ir 9,4 procento. Panašios akcijų kainų kitimo tendencijos buvo ir kitų Europos šalių akcijų rinkose, o vertybinių popierių biržose akcinėse bendrovėse NASDAQ OMXV Talinas ir NASDAQ OMXV Ryga vertybinių popierių biržų akcijų indeksai 2010 m. pirmąjį ketvirtį pakilo atitinkamai 41,3 ir 15,0 procento.

16 pav. Lietuvos ir pasaulio akcijų rinkų indeksų pokyčiai (2009 m. balandžio 1 d. = 100)

Šaltiniai: Bloomberg ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

17 pav. Kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorių indeksai

Šaltiniai: Bloomberg ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

*SEB, Swedbank, DnB NOR Bank ASA, Nordea ir Danske bankų.

Iki rekordinių aukštumų 2009 m. pradžioje išaugusios VVP kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorių palūkanų normos nuo 2009 m. antrosios pusės iš lėto

mažėjo ir 2010 m. pirmojo ketvirčio pabaigoje nukrito iki prieš krizę buvusio lygio. Tai lėmė Lietuvos ir kitų pasaulio valstybių ekonomikos augimo pagerėjusios perspektyvos, aktyvūs Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiksmai konsoliduojant viešuosius finansus, išaugęs investuotojų noras rizikuoti, pasikeitęs investuotojų rizikos vertinimas ir sumažėjusios spekuliacijos dėl galimo Lietuvos ir kitų Baltijos šalių valiutų devalvavimo. Palankesnis Lietuvos Respublikos Vyriausybės kredito rizikos vertinimas sudaro galimybę palankiomis sąlygomis skolintis tarptautinėse finansų rinkose, mažina valstybės skolos tvarkymo išlaidas, o ilginiui lemia mažesnes Lietuvoje veiklą vykdančių finansų institucijų ir įmonių bei namų ūkių skolinimosi išlaidas.

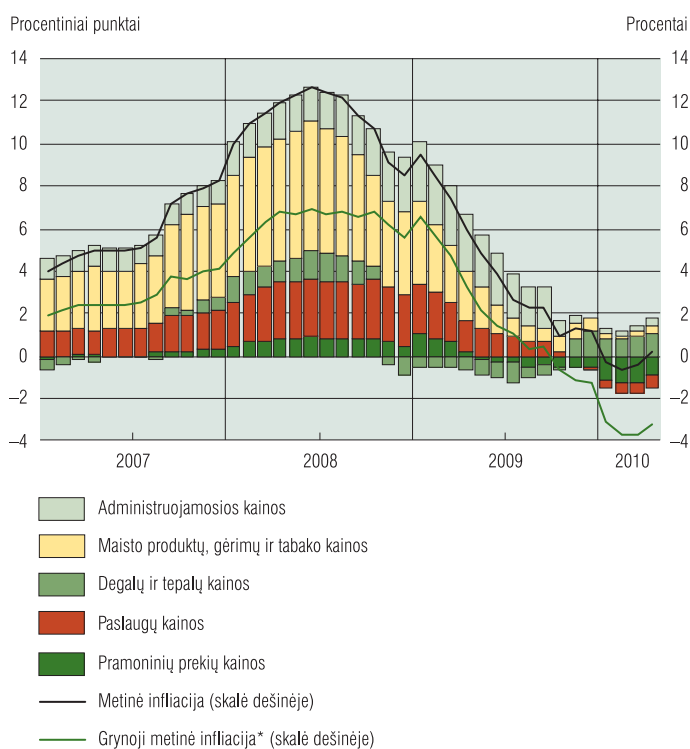
Patronuojančiųjų Skandinavijos valstybių bankų grupių, kurių finansinė padėtis yra svarbi Lietuvos bankų sistemos raidai ir stabilumui, rizikos vertinimas taip pat pagerėjo ir 2010 m. pradžioje tapo santykinai geresnis negu kitų didžiausių Europos bankų vertinimas. Prastėjanti viešųjų finansų padėtis Graikijoje ir kitose valstybėse bei užsitęsęs ekonomikos skatinimo priemonių taikymas yra pagrindiniai veiksniai, galintys lemti prastėjantį Lietuvos kredito rizikos vertinimą artimiausiu laikotarpiu.

Kainų raida

Vartotojų kainų kaitos priežastys

Nors 2010 m. sausio mėn. kainos šoktelėjo 1,2 procento, metinė infliacija tą mėnesį tapo neigiama dėl didelės palyginamosios bazės – 2009 m. pradžioje kainos pakilo padidėjus PVM, akcizams ir administruojamosioms kainoms. 2010 m. vasario mėn. kainos beveik nesikeitė, o kovo ir balandžio mėn. jos šiek tiek padidėjo. Balandžio mėn. metinė infliacija vėl tapo teigiama (0,2 %).

18 pav. Metinės infliacijos pagal suderintą vartotojų kainų indeksą veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

*Suderinto vartotojų kainų indekso, neįskaitant maisto, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų, pokytis.

Didesnes kainas sausio mėn. labiausiai lėmė uždarius Ignalinos atominę elektrinę pabrangusi elektros energija ir degalų kainų kilimas tiek dėl pabrangusios naftos, tiek dėl panaikintos Lietuvoje akcizo lengvatos. Kainų augimui įtakos turėjo ir tai, kad sausio mėn. pabrangusios kai kurios prekės 2010 m. vartotojų krepšelyje užima gerokai didesnę dalį negu 2009 m. Pvz., elektros dalis padidėjo maždaug septintadaliu, degalų – trečdaliu.

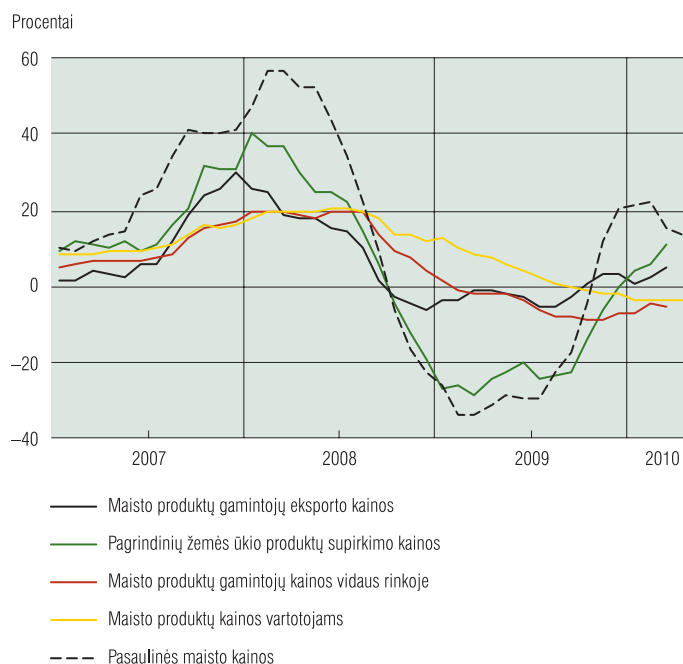
Grynoji infliacija

Mažėjant vartotojų perkamajai galiai, pramoninių prekių ir rinkos paslaugų kainos, pagal kurias apskaičiuojama grynoji infliacija¹², 2009 m. nuolat krito, o paskutinį ketvirtį tapo mažesnės negu prieš metus. 2010 m. pirmąjį ketvirtį jų metinis nuosmukis dar padidėjo. Įtakos tam turėjo didelė palyginamoji bazė – 2009 m. pradžioje po PVM pakeitimo prekių ir paslaugų kainos pakilo ir ėmė mažėti tik antrąjį ketvirtį. Mažmeninės prekybos ne maisto prekėmis ir maitinimo veiklos apyvartos pokyčiai nerodo atsigaunančio vartojimo, taigi ir atsinaujinančio paklausos spaudimo grynajai infliacijai. Pramoninių prekių kainas papildomai sumažinti gali atpigę farmacijos gaminiai nuo balandžio mėn. pradėjus reguliuoti vaistų antkainius.

Maisto kainos

Maisto produktų ir nealkoholinių gėrimų kainos nuolat mažėjo nuo 2009 m. kovo mėn., o liepos mėn. tapo mažesnės negu prieš metus. 2010 m. sausio, kovo ir balandžio mėn. šios prekių grupės kainos ūgtelėjo labiausiai dėl pabrangusių daržovių. Visi svarbiausi maisto produktai buvo pigesni negu prieš metus. Mėsa, didžiausią dalį vartotojų krepšelyje sudarantis maisto produktas, nuolat pigo beveik nuo pat 2009 m. pradžios. Gana ilgai pigę pieno produktai ėmė brangti 2009 m. lapkričio mėn. pasikeitus tendencijoms pasaulio rinkose.

19 pav. Maisto produktų kainų kaita
(pokyčiai per metus)

Šaltiniai: Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija, Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

¹² Grynoji infliacija – tai infliacijos rodiklis, kurį apskaičiuojant neįtraukiamos tam tikros labiausiai kintančios kainos, pvz., maisto, energijos. Šis rodiklis parodo kainų kaitos ilgalaikę tendenciją, pastovesnę, ilgesnio laikotarpio infliaciją, kurios neveikia trumpalaikiai ekonominiai sukrėtimai. Lietuvos bankas grynosios infliacijos rodiklį apskaičiuoja kaip suderinto vartotojų kainų indekso, neįskaitant maisto, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų, pokytį.

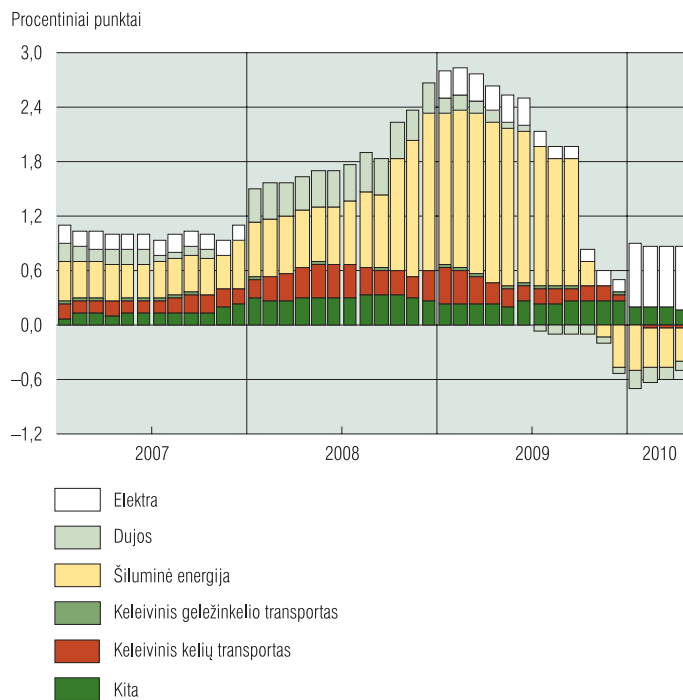
Alkoholinių gėrimų ir tabako kainos 2010 m. sausio–balandžio mėn. tebebuvo gerokai didesnės negu prieš metus labiausiai dėl 2009 m. du kartus pakeltų akcizų cigaretėms, dėl kurių tabako gaminiai brango kas mėnesį nuo 2009 m. kovo mėn.

Administruojamosios kainos

Svarbiausi administruojamųjų kainų pokyčiai per 2010 m. pirmuosius keturis mėnesius buvo susiję su elektra ir šilumine energija. Uždarius Ignalinos atominę elektrinę, elektros energijos kaina buitiniams vartotojams 2010 m. sausio mėn. padidėjo trečdaliu, tiesioginis to poveikis 2010 m. vidutinei metinei infliacijai sudarys apie 0,8 procentinio punkto.

Nuo 2009 m. antrosios pusės šildymo kainą vartotojams galima perskačiuoti kas mėnesį priklausomai nuo kuro kainų pokyčių. 2009 m. spalio ir lapkričio mėn. šiluminė energija atpigo, nes kuro ankstesnis pigimas buvo perkeltas į vartotojų kainas, o nuo gruodžio mėn. ji kiekvieną mėnesį brango. Daugiausiai (4,0 %) šiluminė energija pabrango 2010 m. vasario mėn., o iš viso gruodžio–balandžio mėn. jos kaina pakilo dešimtadaliu. Iki 2010 m. rugsėjo mėn. šildymui taikomas lengvatinis PVM tarifas (9 %). Jį panaikinus, šilumos kaina šoktelėtų maždaug 11 procentų, tačiau svarstoma galimybė lengvatinį tarifą palikti ilgiau nei šiuo metu numatyta.

20 pav. Administruojamųjų kainų įtaka metinei infliacijai

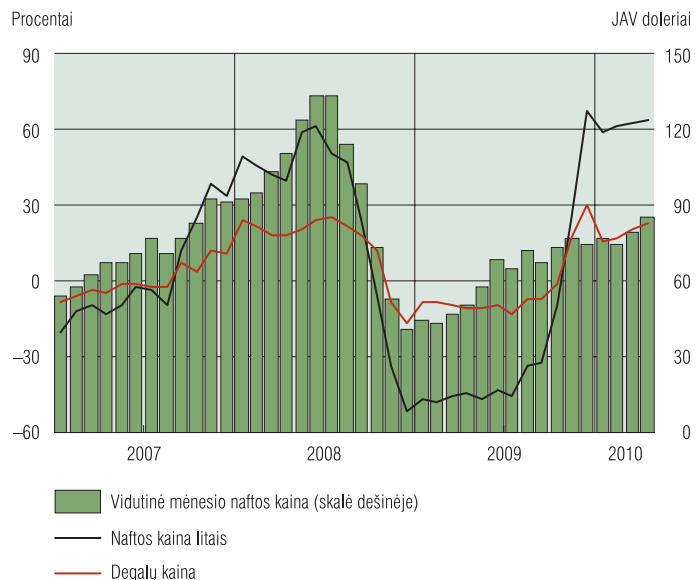
Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Degalų kainos

2010 m. pirmuosius keturis mėnesius degalų kainos kilo, labiausiai – 5,0 procento – sausio mėn. Kainų augimą tą mėnesį lėmė tiek pabrangusi nafta, tiek vadovaujantis Lietuvos Respublikos akcizų įstatymo pataisomis nuo metų pradžios panaikinta Lietuvoje taikyta akcizo lengvata į degalus privalomai maišomam biokurui. Lietuvos Respublikos finansų ministerijos aiškinimu, šia lengvata buvo siekiama paskatinti biodegalų naudojimą, tačiau šiuo metu degalus ir taip privalu maišyti su biologinės kilmės medžiagomis, todėl netikslinga taikyti lengvatą privalomai įmaišomai biologinės kilmės priemaišų daliai. Atsigaunant pa-

saulio ekonomikai ir gerėjant lūkesčiams, naftos kaina gali ir toliau didėti, o dėl to degalai Lietuvoje brangtų. Balandžio mėn. naftos rinkos apžvalgoje OPEC nurodė, kad 2009 m. pasaulinė naftos paklausa sumažėjo, o 2010 m. ji turėtų padidėti išaugus vartojimui ne Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalyse, daugiausia Azijoje.

21 pav. Pasaulinės naftos kainos ir degalų kainų Lietuvoje kaita
(pokytis per metus)

Šaltiniai: Bloomberg, Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Ekonomikos ir kainų raidos perspektyvos

Nuo 2009 m. vidurio Lietuvos ekonomika stabilizavosi: pagal sezoniškumą ir darbo dienų įtaką pakoreguotais duomenimis, trečiąjį ketvirtį realusis BVP padidėjo 1,0 procento, ketvirtąjį – dar 1,3 procento. 2010 m. pirmąjį ketvirtį buvęs ūkio nuosmukis (išankstiniais Statistikos departamento duomenimis, 4,1 % per ketvirtį) iš dalies susijęs su Ignalinos atominės elektrinės uždarymu. Numatoma, kad BVP sumažėjimas bus trumpalaikis, todėl bendras šalies ūkio vertinimas, palyginti su Lietuvos banko vasario mėn. skelbtomis prognozėmis, beveik nepasikeitė. Prognozuojama, kad realusis BVP šiemet padidės 0,5 procento, kitais metais – 3,1 procento.

Kaip ir anksčiau, Lietuvos bankas prognozuoja, kad ūkiui atsigauti labiausiai padės atvirasis sektorius. Eksporto atsigavimo ženklų atsirado dar 2009 m. viduryje. Palankias eksporto tendencijas praėjusiais metais rodė ir Lietuvos rinkos dalių kaita. Nuvertėjus valiutoms kai kuriose valstybėse, svarbiose prekybos partnerėse, Lietuvos eksporto rinkos dalys pagrindiniuose eksporto regionuose sumenko, bet 2009 m. antrąją pusę padidėjo ir pasiekė arba net viršijo 2007–2008 m. lygį. Numatoma, kad realusis eksportas 2010–2011 m. ūgtelės atitinkamai 7,1 ir 4,2 procento.

Vidaus paklausos tendencijos kur kas prastesnės, nes šalies realiojo sektoriaus silpnoji grandis tebebus gyventojų vartojimo išlaidos. Nors 2010 m., palyginti su ankstesniais metais, jų kritis bus lėtesnis, tačiau tebedidėjantis nedarbas, toliau mažėjantis darbo užmokestis ir vis dar griežtos skolinimo sąlygos neleis didėti namų ūkių vartojimui ateinančiais ketvirčiais. Prognozuojama, kad privatus vartojimas šiais metais sumenkės 7,9 procento, o padidės tik kitais metais (2,3 %). Po didelio – 39,1 procento – investicijų kryčio 2009 m. numatoma palankesnė jų kaita. Naujausi duomenys leidžia tikėtis, kad investicijos pamažu ims augti jau artimiausiais ketvirčiais. Remiantis Lietuvos banko prognozėmis, 2010 m.

investicijos iš esmės dėl bazės efekto bus 1,7 procento mažesnės negu praėjusiais metais, o 2011 m. jos ūgtelės 11,6 procento.

Pagrindinės priežastys, galinčios lemti kitokią realiojo sektoriaus raidą negu numatoma Lietuvos banko prognozėse, yra išorės paklausos svyravimas ir ES paramos panaudojimo sparta mūsų šalyje.

Pastaraisiais ketvirčiais ekonomikos augimo prognozės valstybėse, pagrindinėse Lietuvos užsienio prekybos partnerėse, pamažu gerinamos, o tai gali lemti spartesnę nei šiuo metu numatoma eksporto didėjimą. Tačiau išorės veiksniai gali labiau nei šiuo metu tikimasi pristabdyti ES ir Lietuvos ūkio atsigavimą. Pvz., svarbus rizikos veiksnys yra netikrumas, ar įvairių valstybių vyriausybės, ekonominės krizės metu padidinusios viešojo sektoriaus įsiskolinimą, sugebės įvykdyti savo įsipareigojimus. Baiminantis nemokumo, balandžio mėn. pabaigoje buvo labai sumažinti Graikijos ir Portugalijos skolinimosi reitingai, o Graikijos valstybės skolos krizę numatoma spręsti tarptautiniu mastu. Tačiau susirūpinimą kelia ir kitos ES valstybės narės – 2009 m. valdžios sektoriaus deficitas buvo dviženklis Airijoje (14,2 % BVP), Jungtinėje Karalystėje (11,5 % BVP) ir Ispanijoje (11,2 % BVP).

Prie palankių Lietuvos ūkio raidai veiksnių priskirtinas spartesnis ES struktūrinės paramos įsisavinimas. 2009 m. einamieji ir kapitalo pervedimai iš ES į Lietuvą padidėjo 83,7 procento, todėl intensyviau panaudojamos ES lėšos vidaus investicijas gali paskatinti labiau negu prognozuojama.

Per labai trumpą laikotarpį sumažėjo ankstesniais metais atsiradę cikliniai nesubalansuotumai, ypač išorės sektoriuje. Einamosios sąskaitos deficitas iki aukščiausio lygio buvo pakilęs 2008 m. pradžioje (pirmąjį ketvirtį – 18,8 % BVP), o jau po metų einamoji sąskaita buvo beveik subalansuota. Einamosios sąskaitos perteklius 2009 m. (3,8 % BVP) yra pirmas teigiamas rodiklis nuo mokėjimų balanso statistikos skelbimo pradžios 1993 m. Didžiausią įtaką tam turėjo gerokai sumenkęs užsienio prekybos deficitas, didesni ES paramos pervedimai ir užsienio investuotojų patirti nuostoliai Lietuvoje. Numatoma, kad sumažėsiantys užsienio įmonių nuostoliai pakoreguos pajamų balansą artimiausiais metais, o einamieji ir kapitalo pervedimai iš ES į Lietuvą liks gana dideli. Atsižvelgiant į šiuos veiksnius, prognozuojama, kad einamosios sąskaitos perteklius sumažės iki 1,5 procento BVP, o kitais metais balansas bus neigiamas (–0,6 % BVP).

Priežastys, dėl kurių gali keistis išorės sektoriaus prognozės, yra glaudžiai susijusios su realiuoju sektoriumi. Užsienio paklausos svyravimas daro poveikį Lietuvos prekių ir paslaugų eksportui, o labiau nei šiuo metu tikimasi padidėję ES lėšų pervedimai teigiamai paveiktų einamosios sąskaitos balansą.

Lietuvos ūkiui prisitaikant prie pasikeitusių sąlygų, keitėsi kainos ir darbo užmokestis. Vidutinė metinė infliacija praėjusiais metais krito iki 4,2 procento, tačiau jos mažėjimą stabdė mokesčių pakeitimai: įvertinus netiesioginių mokesčių pasikeitimą, remiantis Statistikos departamento apskaičiuojamu pastovių mokesčių suderintu vartotojų kainų indeksu, kainos beveik nekilo (2009 m. – 0,2 %). Grynoji metinė infliacija, apimanti pramoninių prekių ir rinkos paslaugų kainų pokyčius ir todėl labiausiai priklausanti nuo vidaus paklausos pokyčių, prasidėjus ekonomikos nuosmukiui nuolat mažėjo, o nuo 2009 m. spalio mėn. tapo neigiama. 2010 m. balandžio mėn. ji buvo –3,2 procento.

Atsižvelgiant į gana menką vidaus paklausą, tikimasi, kad rinkos paslaugų ir pramoninių prekių kainos, pagal kurias apskaičiuojamas grynosios infliacijos rodiklis, artimiausiu metu toliau mažės. Numatoma kitokia energijos ir maisto kainų raida, nes jos iš dalies susijusios su pasaulinėmis žaliavų kainomis. Gerėjant pasaulio ekonomikos lūkesčiams, nuo

2010 m. pradžios pasaulinė naftos kaina litais buvo apie 60, maisto – apie 20 procentų aukštesnė nei prieš metus. Elektra pabrango nuo 2010 m. pradžios, o kitų administracinių sprendimų, kurie turėtų didesnę poveikį vartotojų kainoms 2010–2011 m., nėra priimta. Todėl šiemet galima tikėtis labai mažos (0,4 %) infliacijos ir spartesnio vartotojų kainų didėjimo (1,7 %) 2011 m.

Kainų raidos prognozė labiausiai gali keistis dėl žaliavų – energijos ir žemės ūkio produktų – pasaulinių kainų pokyčių. Šių kainų staigių svyravimų tikimybė tebėra didelė. Kol kas numatyta nuo 2010 m. rugsėjo mėn. panaikinti lengvatinį PVM tarifą šildymui, o nuo 2011 m. pradžios – knygoms ir kompensuojamiesiems vaistams, tačiau šių lengvatų galiojimas gali būti pratęstas. Tai galėtų lemti šiek tiek kitokią kainų kaitą negu prognozuojama.

Lietuvos darbo rinka yra palyginti lanksti: kompensacija vienam dirbančiajam, kurios pokyčius veikia tiek darbo užmokesčio, tiek dirbto laiko kaita, per 2009 m. sumažėjo 8,3 procento. Šis rodiklis artimiausiu metu turėtų stabilizuotis, tačiau dėl bazės efekto 2010 m. jis bus apie 7,8 procento mažesnis negu pernai, o ūgtelės (2,9 %) tik 2011 m. Nedarbas taip pat turėtų stabilizuotis maždaug šių metų viduryje, o teigiami pokyčiai bus pastebimi tik kitais metais. Prognozuojama, kad nedarbo lygis 2010 m. ir 2011 m. sudarys atitinkamai 17,1 ir 15,9 procento.

Pagrindiniai rizikos veiksniai, susiję su darbo rinka, yra emigracijos mastas ir struktūrinis nedarbas. Spartesnė nei šiuo metu tikimasi bedarbių emigracija sumažintų nedarbo lygį artimiausiais metais, tačiau ilgesniu laikotarpiu tai pablogintų demografinę situaciją ir neigiamai paveiktų ekonomikos plėtrą. Ūkiui persitvarkant į atvirąjį sektorių, taip pat atsiranda rizika, kad struktūrinis nedarbas ir ilgesniu laikotarpiu liks didelis.

2009 m. įgyvendinta fiskalinė konsolidacija palankiai įvertinta tarptautiniu mastu ir buvo svarbus veiksnys, palaikęs pasitikėjimą Lietuvos ekonomika ir padidinęs Lietuvos Respublikos Vyriausybės galimybes skolintis tarptautinėse finansų rinkose. Vis dėlto praėjusiais metais valdžios sektoriaus išlaidos krito lėčiau nei pajamos ir valdžios sektoriaus deficitas šoktelėjo iki rekordinio dydžio – 8,9 procento BVP. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės siekį 2012 m. deficitą sumažinti iki 3 procentų BVP, viešųjų finansų stabilizacija tebebus vienas aktualiausių ekonominės politikos uždavinių artimiausiais metais. Lietuvos Respublikos finansų ministerija 2009 m. konvergencijos programoje numatė, kad šiais metais valdžios sektoriaus deficitas sudarys 8,1 procento BVP, taigi tebėra būtinybė konsoliduoti viešuosius finansus.

3 lentelė. Lietuvos ekonomikos raida 2009–2011 m.

(pokyčiai per metus, procentai)

	2009	2010*	2011*
Vidutinė metinė infliacija (apskaičiuota pagal suderintą vartotojų kainų indeksą)	4,2	0,4	1,7
Kompensacija vienam dirbančiajam	–8,2	–7,8	2,9
BVP (grandine susieta apimtis)	–14,8	0,5	3,1
Privatus vartojimas	–16,8	–7,9	2,3
Valdžios sektoriaus vartojimas	–1,2	–2,1	0,9
Bendras pagrindinio kapitalo sudarymas	–39,1	–1,7	11,6
Eksportas (prekės ir paslaugos)	–14,3	7,1	4,2
Importas (prekės ir paslaugos)	–29,4	2,4	4,2
Einamosios sąskaitos balanso ir BVP santykis	3,8	1,5	–0,6
Nedarbo lygis (%), palyginta su darbo jėga)	13,7	17,1	15,9

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

*Prognozės.

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS

Lietuvos banko pagrindinis tikslas ir lito kurso politika

Lietuvos banko pagrindinis tikslas – siekti kainų stabilumo – įgyvendinamas taikant fiksuoto lito kurso strategiją. Teisinis fiksuoto lito kurso politikos pagrindas yra nuo 1994 m. balandžio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos lito patikimumo įstatymas. Jis nustato, kad Lietuvos bankas turi išleisti į apyvartą litus visiškai (ne mažiau 100 %) padengti aukso ir konvertuojamosios užsienio valiutos atsargomis ir užtikrinti bazinės valiutos keitimą į litus fiksuotu kursu. Vadovaujantis šiais principais, palaikomas stabilus lito kursas. Nuo 2002 m. vasario 2 d. bazinė valiuta yra euras.

Fiksuoto lito kurso sąlygomis Lietuvos bankas užtikrina laisvą litų keitimą į eurus ir eurų – į litus, todėl negali tiesiogiai reguliuoti litų rinkos palūkanų normų ir litų kiekio apyvartoje, nes pastarąjį lemia kintanti litų paklausa. Dėl šių priežasčių jis neturi galimybės tiesiogiai paveikti visuminę paklausą ir kainų lygį. Tačiau fiksuotas lito kursas padeda siekti pagrindinio tikslo netiesiogiai – eksporto ir importo kainas palaiko stabilesnes ir kartu skatina tarptautinę prekybą, formuoja nedidelės infliacijos lūkesčius, palaiko pasitikėjimą Lietuvos ekonomine politika. Todėl fiksuotas nacionalinės valiutos kursas leidžia siekti santykinio kainų stabilumo ilgu laikotarpiu. Tokią strategiją apskritai sėkmingai taikyti nuo 1994 m. leidžia Lietuvos ekonomikos bruožai: ekonomikos atvirumas, kainų ir darbo užmokesčio santykinis lankstumas.

Trumpu ir vidutiniu laikotarpiu kainų kaita gali nukrypti nuo lygio, kuris gali būti suvokiamas kaip santykinis kainų stabilumas. Tai lemia įvairios su išorės ir vidaus veiksniais susijusios priežastys: dideli pokyčiai pasaulinėse žaliavų rinkose (ypač maisto ir energijos išteklių kainų, kurių dalis vartotojų kainų indekse ir ūkio sąnaudų struktūroje Lietuvoje yra palyginti didelė); administraciniai sprendimai (vartojimo mokesčių ir administruojamųjų kainų keitimas); struktūriniai procesai (kainų konvergenciją lemiantis didelis darbo našumo skirtumas eksportuojančiame ir neeksportuojančiame sektoriuose) ir cikliniai ekonomikos pakilimai ar nuosmukiai, kuriuos kartais pagilina ir neadekvati valstybės ekonominė ir fiskalinė politika.

Kadangi fiksuoto valiutos kurso sąlygomis pinigų kiekis valstybėje priklauso tik nuo pinigų paklausos, pagrindinė priemonė, leidžianti paveikti ir stabilizuoti šalies ekonomikos raidą trumpu laikotarpiu, yra fiskalinė politika. Dėl šios priežasties sėkmingas pasirinkto valiutos kurso režimo taikymas glaudžiai susijęs su santykinai griežtos ir atsakingumo reikalaujančios fiskalinės politikos įgyvendinimu.

Prisijungti prie euro zonos, kai tik Lietuva atitiks konvergencijos kriterijus, yra mūsų valstybės makroekonominės politikos vienas iš svarbiausių tikslų. Bendrosios valiutos įvedimas leis pasinaudoti visais jos teikiamais privalumais: neliks nacionalinės valiutos ir euro kurso kaitos rizikos, sumažės palūkanų normos vidaus rinkoje, neliks valiutų keitimo išlaidų ir mažiau kainuos piniginiai atsiskaitymai su pagrindiniais prekybos partneriais euro

zonoje. Tai paskatins Lietuvos prekybos ir finansų integraciją, didins valstybės patrauklumą investicijoms ir kels šalies gyventojų gerovę.

Viena iš euro įvedimo sąlygų yra šalies prisijungimas prie VKM II. Nuo 2004 m. birželio 28 d. Lietuva dalyvauja VKM II ir palaiko fiksuoto valiutos kurso režimą bei pastovų lito kursą euro atžvilgiu – 3,45280 lito už 1 eurą.

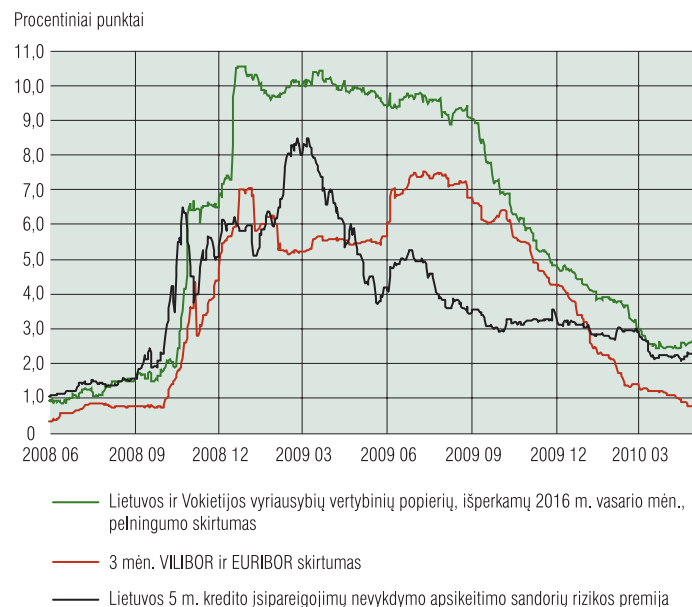
Konvergencijos programose Lietuvos Respublikos Vyriausybė ne kartą patvirtino, kad Lietuva numato ir toliau dalyvauti VKM II ir palaikyti fiksuotą lito kursą euro atžvilgiu dabartiniu santykiu. Lietuvos bankas nuolat palaiko institucinio pasirengimo lygį, kuris, ES Tarybai nusprendus dėl euro įvedimo mūsų šalyje, užtikrintų sklandų ir greitą valiutos pakeitimą.

Pinigų politikos priemonės

Lietuvos banko pinigų politikos priemonės skirtos stabiliam lito kursui euro atžvilgiu palaikyti ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. Lietuvos bankas šalyje įsteigtiems komerciniams bankams ir užsienio kredito įstaigų filialams (toliau – bankai) jų pageidavimu neribotai keičia litus į eurus ir eurus į litus, taiko privalomųjų atsargų reikalavimus, suteikia vienos nakties skolinimosi galimybę.

Įgyvendindamas stabilaus lito kurso režimą, Lietuvos bankas yra įsipareigojęs bankams, kuriems jis taiko privalomųjų atsargų reikalavimus, neribotai pirkti ir parduoti bazinę valiutą oficialiu kursu. Grynasis rezultatas – kiek Lietuvos bankas nuperka arba parduoda eurų per tam tikrą laikotarpį – tiesiogiai priklauso nuo bankų sistemos atsargų litais autonominių veiksmų¹³, privalomųjų atsargų ir jų pertekliaus pasikeitimo.

22 pav. Litų ir eurų palūkanų normų skirtumai

Šaltiniai: Bloomberg ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Pastaba: VILIBOR – vidutinės tarpbankinės palūkanų normos, kuriomis bankai pageidauja (pasirengę) skolinti lėšų litais iš kitų bankų; EURIBOR – euro tarpbankinio skolinimo palūkanų norma, pagal ją aukštą kredito reitingą turintis bankas pasirengęs paskolinti lėšų eurai kitam aukštą kredito reitingą turinčiam bankui; duomenis apie šią normą teikia grupė bankų.

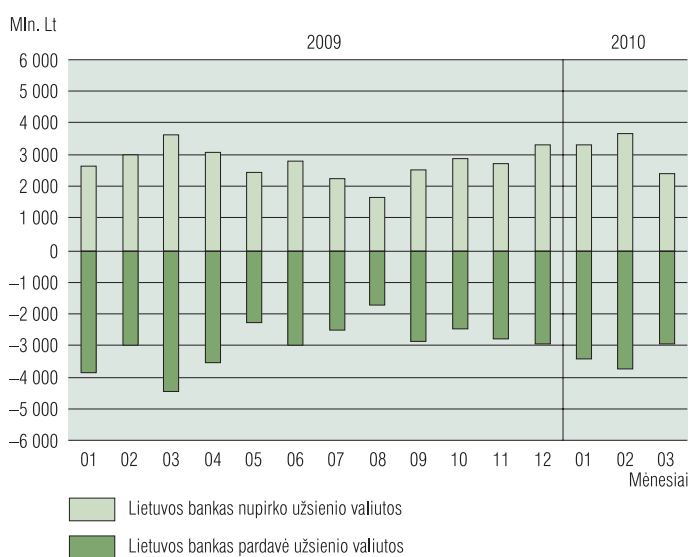
¹³ Bankų sistemos atsargų litais autonominiai veiksniai yra Lietuvos banko operacijos, turinčios įtakos bankų sistemos atsargų litais dydžiui, tačiau vykdomos ne dėl bankų likvidumo valdymo poreikio. Pagrindiniai autonominiai veiksniai – į apyvartą išleistų grynųjų pinigų suma ir valdžios lėšų pervedimas iš bankų sistemos į Lietuvos banką arba iš Lietuvos banko į bankų sistemą.

Lietuvos bankas yra suteikęs bankams – mokėjimo sistemos LITAS-RLS dalyviams – vienos nakties skolinimosi, įkeičiant tinkamus vertybinius popierius, galimybę, kad prireikus būtų galima užtikrinti stabilų atsiskaitymą tarp bankų. Tačiau bankai 2010 m. pirmąjį ketvirtį, kaip ir 2009 m., nesinaudojo vienos nakties paskolomis. Privalomosios atsargos, veiksminga tarpbankinių atsiskaitymų sistema ir bazinės valiutos keitimo Lietuvos banke galimybės leido jiems patiems patikimai valdyti savo likvidumą.

Nuo 2009 m. antrosios pusės įtampa tarptautinėse ir vidaus finansų rinkose labai sumažėjo pagerėjus lūkesčiams dėl pasaulio ir Lietuvos ūkio perspektyvų ir teigiamai vertinant vyriausybės bei centrinių bankų pastangas sušvelninti ekonomikos krizę. Šiomis aplinkybėmis Lietuvoje iki euro įvedimo taikomas fiksuoto valiutos kurso režimas yra svarbus stabilumo veiksnys. Litų ir eurų palūkanų normų skirtumas bei Lietuvos kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorių rizikos premija sumažėjo 3–4 kartus ir 2010 m. balandžio mėn. pasiekė 2008 m. rugsėjo pabaigos–spalio pradžios lygį.

Kaip ir 2009 m., 2010 m. sausio–kovo mėn. autonominiai veiksniai padidino bankų sistemos atsargų litais perteklių, o bankai, fiksuoto valiutos kurso režimo sąlygomis veikiant pinigų pasiūlos savireguliacijos mechanizmui, nupirko iš Lietuvos banko daugiau eurų negu pardavė. Per šį laikotarpį autonominiai veiksniai padidino bankų atsargas 2 mlrd. litų. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, pritrauktas ES struktūrinių fondų ir užsienio valiuta pasiskolintas lėšas keisdama į litus ir panaudodama vidaus rinkoje, padidino bankų atsargų litais pasiūlą 1,9 mlrd. litų. Grynųjų litų paklausa po sezoninio padidėjimo 2009 m. gruodžio mėn. smuktelėjo 0,1 mlrd. litų, šie pinigai grįžo į bankų atsiskaitomąsias sąskaitas Lietuvos banke ir atitinkamai padidino privalomųjų atsargų litais perteklių. Kadangi privalomųjų atsargų apimtis mažai pasikeitė, bankai 2010 m. sausio–kovo mėn. sumažino 2009 m. pabaigoje turėtą ir autonominių veiksmų padidintą atsargų litais perteklių nupirkdami iš Lietuvos banko eurų už 2,5 mlrd. litų.

23 pav. Lietuvos banko prekyba užsienio valiuta su bankais ir kitais indėlininkais

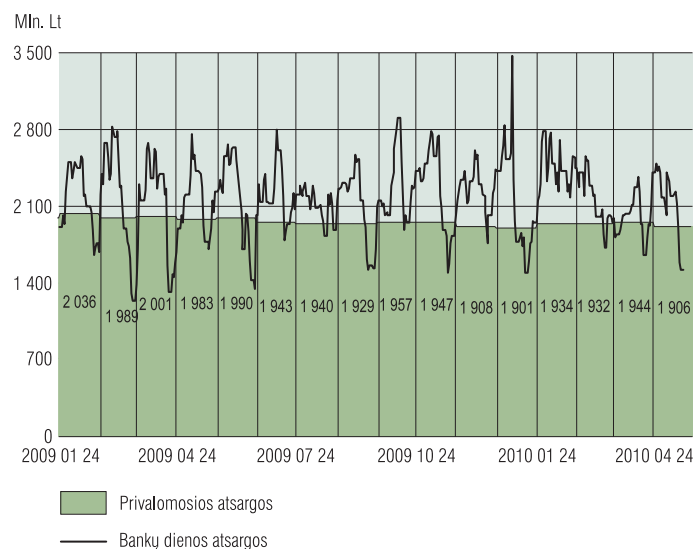

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Kaip paprastai, 2010 m. pirmąjį ketvirtį Lietuvos bankas nupirko užsienio valiutos iš Lietuvos Respublikos valdžios institucijų daugiau nei pardavė. Lietuvos Respublikos finansų ministerija ir kitos valdžios institucijos 1,7 mlrd. litų užsienio valiuta pritrauktų lėšų, prieš panaudodamos jas vidaus rinkoje, keitė į litus Lietuvos banke.

Per 2009 m. bankų sistemos privalomųjų atsargų apimtis sumažėjo nedaug (4,6 %), tačiau pastebimai pakito bankų įsipareigojimų struktūra. Sumažėjo įsipareigojimai užsienio bankams ir kitiems nerezidentams, bet padidėjo rezidentų, ypač namų ūkių, indėliai. Ši tendencija išliko ir 2010 m. pirmąjį ketvirtį. 2010 m. balandžio mėn. privalomosios atsargos buvo 0,3 procento didesnės nei 2009 m. pabaigoje ir sudarė 1 906 mln. litų. 2010 m. pirmąjį ketvirtį toliau mažėjusius įsipareigojimus užsienio bankams ir kitiems nerezidentams kompensavo padidėję rezidentų indėliai, jų dalis per 2009 m. išaugo nuo 70,9 iki 78,8 procento, o 2010 m. kovo pabaigoje ji pasiekė 81,0 procento. Privalomosios atsargos yra apskaičiuojamos pagal prieš tai buvusio mėnesio pabaigos bankų balansų duomenis. Lietuvos bankas 4 procentų dydžio privalomųjų atsargų normą taiko nuo 2008 m. spalio mėn.

24 pav. Bankų atsargos litais Lietuvos banke

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Pastaba: Lietuvos banko nustatytų privalomųjų atsargų laikymo laikotarpiai prasideda mėnesio 24 d., o baigiasi kito mėnesio 23 d.

Bankų ilgalaikiai įsipareigojimai, kurių pradinis terminas ilgesnis kaip 2 metai ir kuriems Lietuvos bankas taiko nulinę privalomųjų atsargų normą, po ankstesnių metų augimo per 2009 m. sumažėjo 3,7 procento, o per 2010 m. pirmąjį ketvirtį sumenko dar 8,3 procento iki 25,5 mlrd. litų. Bankai, anksčiau minėtų litų perteklių iškeitę į eurus, sumažino savo įsipareigojimus užsienio bankams. Pastarųjų dalis liko dominuojanti, bet sumažėjo nuo 90,3 procento 2009 m. pabaigoje iki 88,9 procento 2010 m. kovo mėn.

Kiti ilgalaikiai įsipareigojimai šiek tiek padidėjo, tačiau jų dalys 2010 m. pirmojo ketvirčio pabaigoje liko nedidelės. Bankų ilgalaikėmis obligacijomis pritraukti ištekliai padidėjo 8,3 procento ir sudarė 6,2 procento ilgalaikių įsipareigojimų. Rezidentų ir ne bankų (daugiausia namų ūkių) ilgalaikiai indėliai padidėjo 2,4 procento, o nerezidentų sumažėjo 1,6 procento ir sudarė atitinkamai tik 3,2 ir 1,7 procento ilgalaikių įsipareigojimų.

Ilgalaikių įsipareigojimų dalis bankų įsipareigojimų struktūroje mažai pasikeitė. Per 2009 m. ji padidėjo nuo 36,1 iki 36,4 procento, o per 2010 m. pirmąjį ketvirtį sumažėjo iki 34,6 procento. Nepaisant šio sumažėjimo, ilgalaikių įsipareigojimų dalis liko labai panaši į euro zonos kredito įstaigų įsipareigojimų struktūros analogiškų įsipareigojimų dalį (36 %, 2009 m. gruodžio mėn. duomenimis).

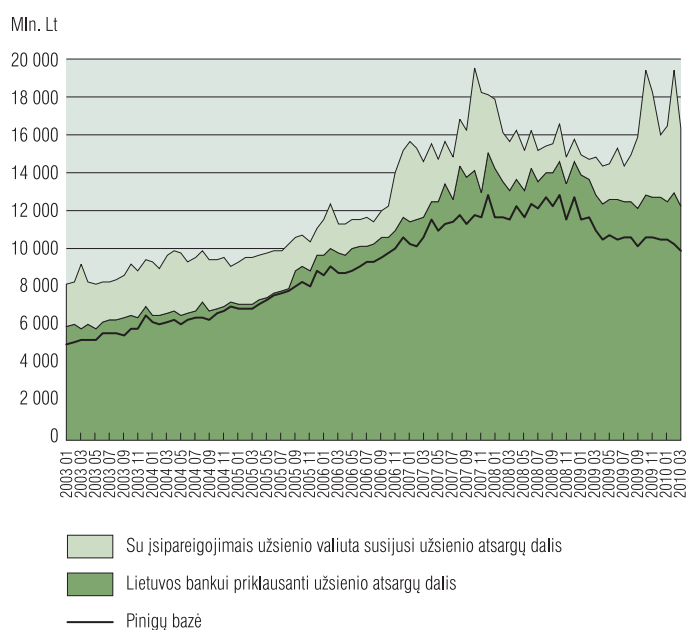
Lietuvos bankas nulinę privalomųjų atsargų normą taip pat taiko bankų ištekliais, pritraukiamiems atpirkimo sandoriams. Šie sandoriai, kaip įprasta, sudarė nedidelę dalį bankų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma. 2009 m. ji svyravo nuo 0,3 iki 0,7 procento, tačiau per 2010 m. pirmąjį ketvirtį padidėjo iki 1,5 procento bankams plėtojant lėšų vietos rinkoje pritraukimo formas.

Užsienio atsargų valdymas

Užsienio atsargų dydžio kaita ir jų valdymo pagrindiniai principai

2010 m. kovo 31 d. Lietuvos banko oficialiosios užsienio atsargos (toliau – užsienio atsargos) buvo 16,4 mlrd. litų (4,8 mlrd. eurų). Nuo 2009 m. kovo mėn. jos padidėjo 1 554,8 mln. litų (450,3 mln. eurų), arba 10,4 procento. Užsienio atsargas padidino: centrinės valdžios indėliai, TVF įvykdytas specialiųjų skolinimosi teisių naujas paskirstymas ir kiti veiksniai – atitinkamai 1 419,6 mln., 532,3 mln. ir 687,1 mln. litų (411,1 mln., 154,2 mln. ir 199,0 mln. eurų). Neigiamos įtakos užsienio atsargoms turėjo sumažėję grynųjų pinigų apyvartoje ir PFI indėliai: atitinkamai 497,2 mln. ir 586,6 mln. litų (144,0 mln. ir 169,9 mln. eurų).

25 pav. Užsienio atsargos

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Lietuvos banko tikslai ir funkcijos lemia, kad užsienio atsargos pirmiausia valdomos vadovaujantis likvidumo ir saugumo principais ir tik po to – pelningumo principu.

Vadovaudamasis likvidumo principu, Lietuvos bankas užsienio atsargas valdo taip, kad prireikus investicijos galėtų būti greitai ir be didelių sąnaudų likviduotos, o gautos įplaukos panaudotos intervencijoms valiutų rinkoje ar kitais tikslais. Siekdamas užtikrinti užsienio atsargų saugumą, bankas jas investuoja tik į labai patikimas finansines priemones. Todėl yra ypač maža tikimybė, kad su jomis susiję įsipareigojimai nebus vykdomi. Emitentams, sandorio šalims arba finansinėms priemonėms taikomas finansinio patikimumo pagrindinis reikalavimas – tarptautinių reitingo agentūrų suteikti aukšti skolinimo reitingai.

Įgyvendindamas saugumo principą, Lietuvos bankas atsižvelgia ne tik į skolinimo, bet ir į rinkos (palūkanų normos ir valiutų kursų) riziką. Palūkanų normos rizika valdoma

nustatant užsienio atsargų funkcinių dalių lyginamųjų indeksų modifikuotą finansinę trukmę (MFT)¹⁴ ir leistinus didžiausius nukrypimus nuo jos. Valiutų kursų rizika valdoma nustatant atvirosios valiutų pozicijos limitus.

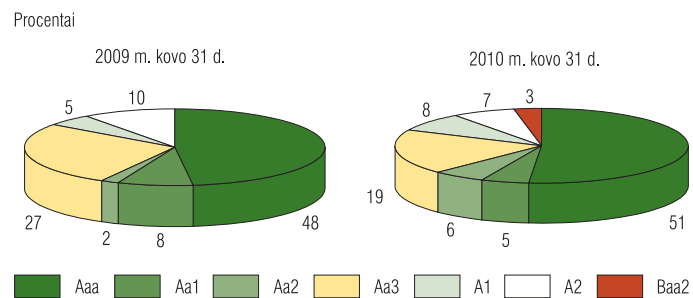
Užsienio atsargos, atsižvelgiant į keliamus tikslus, suskirstytos į funkcines dalis – portfelius: likvidumo, investicinį ir aukso.

Likvidumo portfelyje esančios lėšos pirmiausia skirtos Lietuvos banko operatyvaus likvidumo poreikiui užtikrinti, todėl jų investavimo trukmė yra trumpa. Investicinio portfelio pelningumo reikalavimas investavimo strategijos atžvilgiu yra labiau sureikšminamas, nes tikimybė, kad šių lėšų per apibrėžtą laikotarpį prireiks, yra labai nedidelė. Todėl šio portfelio lėšų investavimo trukmė yra ilgesnė. Aukso investuojamas į terminuotuosius indėlius arba aukso apsikeitimo sandorius.

Užsienio atsargų struktūra

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas, investicijų rūšis ir jų reitingus rodo Lietuvos banko konservatyvų požiūrį į riziką: siekiama didelio investicijų likvidumo, mažos kredito ir rinkos rizikos. 2010 m. kovo 31 d. į vertybinius popierius investuota 85 procentai (2009 m. kovo mėn. – 90 %), į indėlius ir atpirkimo investavimo sandorius – 15 procentų (2009 m. kovo mėn. – 10 %) užsienio atsargų. Į euro zonos valstybių vyriausybių vertybinius popierius investuota 74 procentai užsienio atsargų, į užtikrintus vertybinius popierius – 6 procentai. Į aukščiausio (Aaa) reitingo finansines priemones investuota 51 procentas užsienio atsargų. Palyginti su ankstesniais metais, 2010 m. pirmąjį ketvirtį aukščiausio reitingo investicijų dalis padidėjo.

26 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus

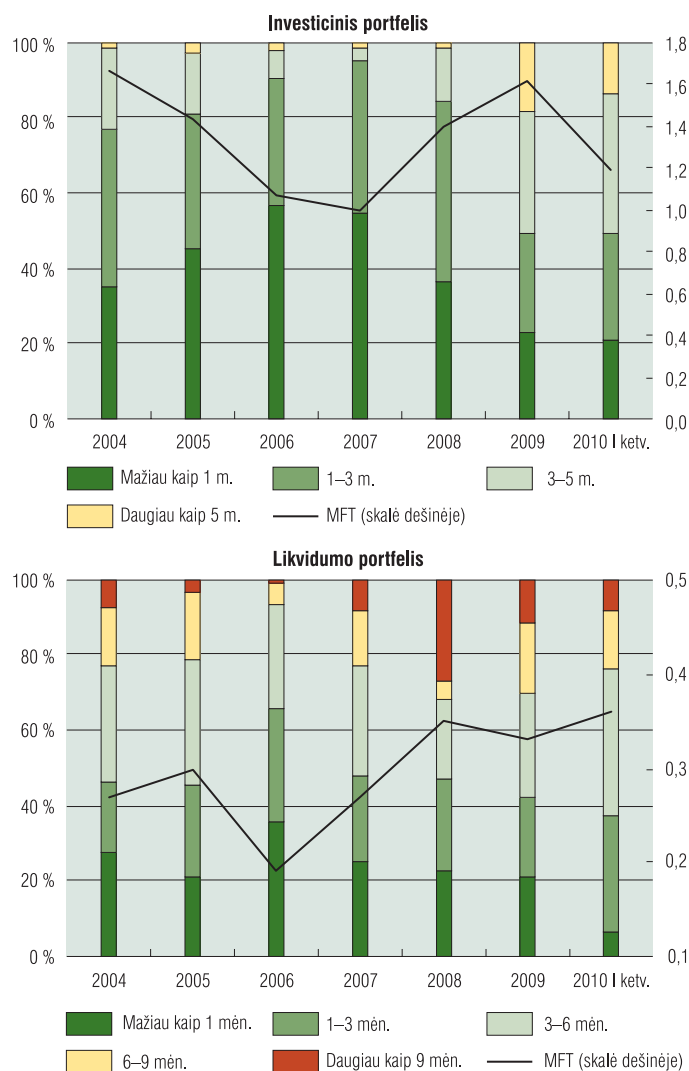
Šaltinis: Lietuvos bankas.

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas buvo tokia pat kaip ir ankstesniais metais. Beveik visos užsienio atsargos, nesusijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, išskyrus auksą, investuotos eurai. Užsienio atsargos, susijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, investuotos įsipareigojimų valiuta. Lietuvos banko turimo aukso kiekis (5,8 t) nepasikeitė.

2010 m. kovo 31 d. užsienio atsargų vidutinė MFT buvo 0,8 metų (2009 m. kovo mėn. – 1,4).

¹⁴ MFT apytiksliai parodo skolos vertybinio popieriaus kainos procentinį pokytį pelningumo normoms (palūkanoms) pasikeitus 1 procentiniu punktu. Pelningumo normoms didėjant, vertybinių popierių kaina mažėja.

27 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Užsienio atsargų valdymo rezultatai

Užsienio atsargų investicijų grąža 2009 m. sudarė 3,85 procento. Didelė grąža pasiekta dėl tinkamos užsienio atsargų investavimo politikos ir palankių rinkos sąlygų.

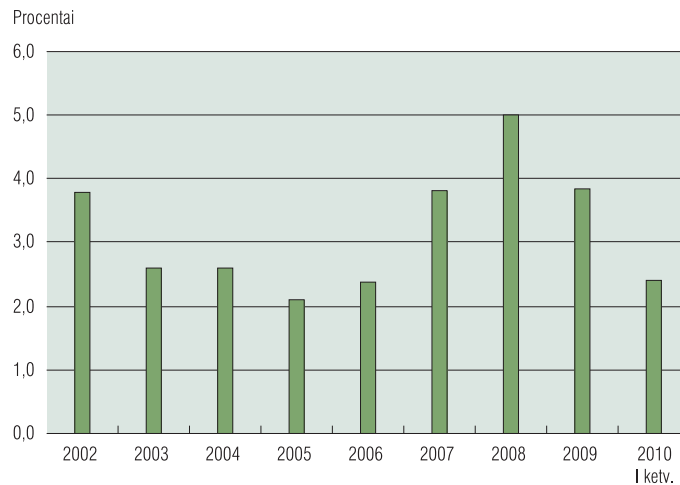
Lietuvos bankas vykdo konservatyvią investavimo politiką – investuoja tik į pačias saugiausias finansines priemones. 2009 m. į euro zonos valstybių vyriausybės skolos vertybinius popierius vidutiniškai investuota apie 80 procentų užsienio atsargų.

2009 m. dėl Eurosistemoje atsiradusio likvidumo didelio pertekliaus eurų palūkanų normos sumažėjo, ypač – pirmąjį pusmetį. Vienos nakties tarpbankinės palūkanų normos krito net 195 baziniais punktais, o 2 metų trukmės Vokietijos Vyriausybės vertybinių popierių pelningumo normos – 42 baziniais punktais. Todėl labai pabrango visi trumpesnės trukmės vertybiniai popieriai. Vokietijos Vyriausybės vertybinių popierių ir kitų euro zonos valstybių vyriausybės, agentūrų ir užtikrintų skolos vertybinių popierių pelningumo normų skirtumai per 2009 m. taip pat gerokai sumažėjo. Tiek sumažėjusios palūkanų normos, tiek sumenkęs pelningumo skirtumas buvo labai palankūs investicijų grąžai.

2010 m. pirmąjį ketvirtį daugumos euro zonos valstybių, išskyrus didesnę skolų našta turinčias šalis, vyriausybės vertybinių popierių pelningumas toliau mažėjo. Tai didino šių

vertybinių popierių kainą ir buvo palanku Lietuvos banko investicijoms. Jo investicijų grąža šių metų pirmąjį ketvirtį buvo 0,6 procento (apskaičiuota metų grąža – 2,4 %). Tačiau pastaruoju metu tendencijos finansų rinkose nėra tokios palankios.

28 pav. Užsienio atsargų grąža

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Pastaba: 2010 m. pirmąjį ketvirtį nurodyta metų grąža apskaičiuota remiantis to ketvirčio rezultatais.

Grynųjų pinigų valdymas

Vykdydamas savo išimtinę teisę, Lietuvos bankas įstatymų nustatyta tvarka išleidžia į apyvartą ir išima iš jos Lietuvos Respublikos pinigus, nustato jų nominalus, organizuoja pinigų gaminimą, gabenimą ir saugojimą, sudaro banknotų ir monetų atsargų fondus.

2009 m. grynųjų pinigų suma apyvartoje sumažėjo 1 697,3 mln. litų: išleista 1 145,6 mln. litų, įskaitant kolekcinės (proginės) monetas ir numizmatinius apyvartinių monetų rinkinius, o išimta iš apyvartos 2 842,9 mln. litų netinkamų apyvartai banknotų ir monetų. 2010 m. pirmąjį ketvirtį ji sumažėjo 105,6 mln. litų: išleista 453,5 mln. litų, įskaitant kolekcinės (proginės) monetas ir numizmatinius apyvartinių monetų rinkinius, o išimta 559,1 mln. litų. Kovo 31 d. apyvartoje, įskaitant kolekcinės (proginės) monetas ir numizmatinius apyvartinių monetų rinkinius, buvo 7 826,5 mln. litų (prieš metus – 8 323,1 mln. Lt).

4 lentelė. Grynasis pinigų išleidimas arba išėmimas (–)

Metai	Ketvirčiai					Mln. Lt
	I	II	III	IV	I–IV	
2008	–468,3	224,0	120,1	585,3	461,1	
2009	–1 306,4	–316,0	–271,7	196,8	–1 697,3	
2010	–105,6					

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Lietuvos bankas 2009 m. į apyvartą išleido keturias kolekcinės (proginės) monetas, vieną apyvartinę proginę monetą ir apyvartinių monetų numizmatinį rinkinį. Kovo 17 d. išleistos monetas, skirtos 2009 m. Europos kultūros sostinei Vilniui: 50 litų sidabrinė kolekcinė (proginė) moneta bei 1 lito vario ir nikelio lydinio apyvartinė proginė moneta. Gegužės 4 d. išleistas 2009 m. laidos apyvartinių monetų numizmatinis rinkinys. Lietuvos vardo minėjimo tūkstantmečiui skirtą trijų kolekcinį (proginį) monetų seriją baigė birželio

26 d. išleista 100 litų auksinė moneta. Bankas, tęsdamas seriją „Lietuvos istorijos ir architektūros paminklai“, rugsėjo 15 d. išleido 50 litų sidabrinę monetą, skirtą Tytuvėnų architektūriniam ansamblui. Gruodžio 8 d. išleista trečia 50 litų sidabrinė moneta, skirta Lietuvos gamtai.

2010 m. kovo 8 d. į apyvartą išleistas 2010 m. laidos numizmatinis apyvartinių monetų rinkinys, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečiui. Lietuvos bankas pradėjo leisti naują kolekcinį (proginį) monetų seriją „Lietuvos kultūra“: kovo 26 d. į apyvartą išleista 10 litų sidabrinė moneta, skirta muzikai.

2010 m. pirmąjį ketvirtį litų banknotų skaičius apyvartoje sumažėjo 2,1 mln. vienetų (2,9 %), o jų suma – 102,5 mln. litų (1,3 %). Per tą patį laikotarpį apyvartinių monetų skaičius apyvartoje padidėjo 1,4 mln. vienetų (0,2 %), bet jų suma sumažėjo 3,2 mln. litų (1,7 %).

5 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje

Nominalas	2009 12 31		2010 03 31		2009 12 31		2010 03 31	
	mln. Lt	dalys, %	mln. Lt	dalys, %	mln. vnt.	dalys, %	mln. vnt.	dalys, %
Banknotai								
1 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	2,6	3,6	2,6	3,7
2 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	1,3	1,8	1,3	1,8
5 Lt	2,2	0,0	2,2	0,0	0,4	0,6	0,4	0,6
10 Lt	98,7	1,3	90,3	1,2	9,9	13,4	9,0	12,7
20 Lt	202,1	2,6	197,1	2,6	10,1	13,8	9,9	13,8
50 Lt	413,6	5,4	386,8	5,1	8,3	11,3	7,7	10,9
100 Lt	1 921,3	24,8	1 870,6	24,5	19,2	26,2	18,7	26,3
200 Lt	3 794,6	49,1	3 801,2	49,8	19,0	25,9	19,0	26,7
500 Lt	1 297,6	16,8	1 279,3	16,8	2,6	3,5	2,6	3,6
Visi banknotai	7 735,3	100,0	7 632,7	100,0	73,4	100,0	71,3	100,0
Apyvartinės monetos								
1 ct	3,6	1,9	3,6	2,0	358,1	38,6	362,1	39,0
2 ct	3,8	2,0	3,8	2,1	189,6	20,5	190,6	20,5
5 ct	3,7	2,0	3,7	2,0	74,6	8,1	74,8	8,1
10 ct	14,3	7,7	14,2	7,8	143,1	15,4	142,4	15,3
20 ct	13,5	7,3	13,3	7,3	67,5	7,3	66,7	7,2
50 ct	10,8	5,8	10,5	5,8	21,6	2,3	21,0	2,3
1 Lt	38,5	20,6	37,5	20,5	38,5	4,2	37,5	4,0
2 Lt	48,1	25,8	46,4	25,3	24,0	2,6	23,2	2,5
5 Lt	50,1	26,9	49,9	27,3	10,0	1,1	10,0	1,1
Visos apyvartinės monetos	186,3	100,0	183,1	100,0	927,1	100,0	928,5	100,0
Kolekcinės (proginės) monetos ir numizmatiniai apyvartinių monetų rinkiniai								
	10,6		10,7		0,3		0,3	

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Visų banknotų apyvartoje sumos didžiausią dalį sudarė 200 litų banknotai (49,8 %). Per 2010 m. pirmąjį ketvirtį jų dalis padidėjo 0,7 procentinio punkto. Kitų nominalų banknotų dalis apyvartoje sumažėjo.

Statistikos tvarkymas

Lietuvos bankas rengia išsamią, tarptautinius standartus atitinkančią ir su kitomis ES valstybėmis narėmis palyginamą finansų statistiką, t. y. renka, sudaro ir skelbia PFI balanso ir palūkanų normų, vertybinių popierių, mokėjimo priemonių, pinigų ir užsienio

valiutų rinkų, oficialiųjų tarptautinių atsargų, mokėjimų ir tarptautinių investicijų balansų, valstybės skolos užsieniui bei institucinių sektorių ketvirtinių finansinių sąskaitų statistinę informaciją. Bankas taip pat rengia statistikos leidinius, skelbia statistinę informaciją savo interneto svetainėje.

Įgyvendindamas ECB reglamentus ir gaires pinigų bei finansų statistikos srityje, Lietuvos bankas atnaujino PFI balanso ir palūkanų normų statistinės atskaitomybės reikalavimus ir klasifikavimo principus bei statistinių ataskaitų formas. Pagrindiniai PFI balanso statistinės atskaitomybės pakeitimai susiję su finansinių priemonių, ypač paskolų, papildomais duomenimis (pvz., nekilnojamojo turto užstatu užtikrintos paskolos, sindikuotosios paskolos, atnaujinamosios paskolos ir sąskaitų lėšų pereikvojimai, nemokamas ir pratęstas kredito kortelės kreditas, pervedamieji indėliai). PFI paskolų ir indėlių palūkanų normų statistinė atskaitomybė atnaujinta detaliau sugrupavus pagal paskirtį paskolų palūkanų normas, paskolos dydį ir palūkanų normos fiksavimo laikotarpį ir papildyta duomenimis apie užstatu ir garantijomis užtikrintų paskolų palūkanų normas. Duomenys pagal atnaujintus statistinės atskaitomybės reikalavimus bus pradėti rinkti nuo 2010 m. vidurio.

Plėsdamas publikuojamos informacijos aprėptį, Lietuvos bankas pradėjo skelbti išsamesnius šalies ketvirtinių finansinių sąskaitų duomenis: jie sugrupuoti pagal institucinius sektorius ir subsektorius. Išorės sektoriaus statistikos srityje bankas pirmą kartą sudarė preliminarų šalies bendrosios skolos užsieniui grąžinimo grafiką.

Stiprindamas ir plėtodamas bendradarbiavimą su oficialiosios statistikos įstaigomis, Lietuvos bankas 2009 m. pabaigoje surengė tradicinį susitikimą su statistinės informacijos rengėjais ir teikėjais. Jame aptarti oficialiosios Europos statistikos pasikeitimai, svarbiausios finansų ir išorės sektoriaus statistikos naujovės, mokėjimo įstaigų veiklos ir priežiūros, administracinės naštos respondentams mažinimo, kokybės valdymo gerinimo ir kiti aktualūs klausimai. Susitikimo metu Lietuvos bankas ir Statistikos departamentas pasirašė statistinės informacijos ir duomenų teikimo sutartį, ji padės dar labiau mažinti naštą respondentams ir užtikrins veiksmingą keitimąsi statistiniais duomenimis.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla

Mokėjimo litaiz sistemos

Lietuvos bankas valdo realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų sistemą (LITAS-RLS) ir nustatyto laiko mažmeninių mokėjimų sistemą (LITAS-MMS) bei vykdo šių sistemų operatoriaus funkciją. Jis užtikrina sistemų patikimą veiklą ir jos tęstinumą, konsultuoja sistemų dalyvius, tvarko valdymo informaciją ir vykdo kitus administravimo darbus.

2010 m. kovo pabaigoje abejose šiose sistemose buvo po dvidešimt keturis dalyvius: Lietuvos bankas, devyni šalies komerciniai bankai, penki užsienio bankų filialai, akcinė bendrovė Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas (LCVPD), LCKU ir septynios finansų maklerio įmonės. Per pusę metų, palyginti su 2009 m. rugsėjo pabaiga, dalyvių skaičius nepasikeitė.

LITAS-RLS sumažėjo atliekamų operacijų srautai. Per metus¹⁵ vidutiniškai per dieną atlikta 1,2 tūkst. mokėjimo operacijų, jų vertė – 1 261,8 mln. litų. Palyginti su ankstesniu atitinkamu laikotarpiu, dienos mokėjimo nurodymų vidutinis skaičius sumažėjo 11,0, o dienos mokėjimų vidutinė vertė – 6,7 procento.

¹⁵ Nuo 2009 m. balandžio 1 d. iki 2010 m. kovo 31 d.

LITAS-MMS atliktų operacijų skaičius keitėsi nedaug, o įvykdytų operacijų vertė sumažėjo reikšmingai. Per metus¹⁶ vidutiniškai per dieną atlikta 107,3 tūkst. mokėjimo operacijų, jų vertė – 781,9 mln. litų. Palyginti su ankstesniu atitinkamu laikotarpiu, dienos mokėjimo nurodymų vidutinis skaičius sumažėjo 1,3, o dienos mokėjimų vidutinė vertė – 15,5 procento.

Mokėjimo eurais sistemos

Lietuvoje veikia dvi mokėjimo sistemos atsiskaityti eurais: TARGET2-LIETUVOS BANKAS ir LITAS-PHA. Jų paslaugomis naudojamosi vis dažniau.

TARGET2-LIETUVOS BANKAS yra Eurosistemos mokėjimo sistemos (TARGET2) komponento sistema. Lietuvos bankas administruoja jos dalyvius ir teikia jiems pagalbą (įskaitant ir nenumatytus atvejus). 2010 m. kovo pabaigoje TARGET2-LIETUVOS BANKAS buvo penki dalyviai: Lietuvos bankas, du šalies komerciniai bankai, vienas užsienio banko filialas ir LCVPD.

LITAS-PHA sukūrė ir valdo Lietuvos bankas. Ši sistema sudaro sąlygas finansų įstaigoms atsiskaityti eurais per Lietuvos banką, kaip tiesioginį TARGET2-LIETUVOS BANKAS dalyvį. LITAS-PHA atidarytose atsiskaitymų sąskaitose kredito įstaigos gali gauti dienos paskolų eurais. 2010 m. kovo pabaigoje šioje sistemoje buvo keturiolika dalyvių: Lietuvos bankas, aštuoni šalies komerciniai bankai, trys užsienio bankų filialai, LCKU ir viena finansų maklerio įmonė.

Atsižvelgus į TARGET2 dalyvių pageidavimus, 2009 m. lapkričio 23 d. Eurosistema atnaujino TARGET2¹⁷. Dėl to Lietuvos bankas LITAS-PHA dalyviams atitinkamai pradėjo teikti daugiau paslaugų. Jis taip pat koordinavo dalyvių iš mūsų šalies pasirengimą atnaujinimams ir juos konsultavo, stebėjo jų testavimą, atliko testams vykdyti reikalingus centrinio banko veiksmus.

TARGET2-LIETUVOS BANKAS per metus¹⁸ vidutiniškai per dieną išsiųsti 108 mokėjimo nurodymai (įskaitant ir vietinius mokėjimo nurodymus), jų vertė – 366,2 mln. eurų. Palyginti su ankstesniu atitinkamu laikotarpiu, dienos išsiųstų mokėjimo nurodymų vidutinis skaičius padidėjo 44,2, vertė – 63,4 procento. Per dieną vidutiniškai gauti 374 tarptautiniai mokėjimo nurodymai, jų vertė – 357,4 mln. eurų. Palyginti su ankstesniu atitinkamu laikotarpiu, per dieną gautų tarptautinių mokėjimų vidutinis skaičius padidėjo 14,0, dienos mokėjimų vidutinė vertė – 62,7 procento.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūra

Lietuvos bankas prižiūri keturias mokėjimo sistemas (LITAS-RLS, LITAS-MMS, LITAS-PHA ir KUBAS¹⁹) ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemą²⁰. Kartu su Eurosistema Lietuvos bankas dalyvauja vykdamas TARGET2 priežiūrą.

Lietuvos bankas vykdo reguliarią visų šių sistemų stebėseną. Nustatyta, kad jos veikia stabiliai (be kritinių incidentų), jų operatoriai laikosi Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatymo nustatytų reikalavimų.

¹⁶ Nuo 2009 m. balandžio 1 d. iki 2010 m. kovo 31 d.

¹⁷ Įdiegta bendros techninės platformos trečia versija.

¹⁸ Nuo 2009 m. balandžio 1 d. iki 2010 m. kovo 31 d.

¹⁹ Sistemos KUBAS savininkas ir operatorius yra LCKU.

²⁰ Vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos savininkas ir operatorius yra LCVPD.

Atliktas Lietuvos banko sistemų (LITAS-RLS ir LITAS-MMS) vertinimas norint nustatyti, ar jos atitinka Tarptautinių atsiskaitymų banko nustatytus Sistemiškai svarbių mokėjimo sistemų pagrindinius principus (toliau – Pagrindiniai principai) ir ECB valdančiosios tarybos patvirtintus Sistemiškai svarbių mokėjimo sistemų veiklos tęstinumo priežiūros lūkesčius. Vertinimas parodė, kad LITAS-RLS ir LITAS-MMS atitinka visus joms taikomus Pagrindinius principus.

Atsižvelgus į įgyvendintas priemones ir pasikeitusią situaciją rinkoje, pakeistas LCVPD vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos atitikimo Tarptautinių atsiskaitymų banko nustatytas Vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų rekomendacijas vertinimas. Iš devyniolikos rekomendacijų sistema visiškai atitinka šešiolika, vieną (trečią²¹) – iš esmės, vieną (devintą²²) – iš dalies, o viena rekomendacija (penktą²³) netaikoma.

Toliau plėtojamas bendradarbiavimas su kitomis priežiūros institucijomis. 2009 m. pabaigoje Lietuvos bankas su Vertybinių popierių komisija pasirašė Tarpusavio supratimo memorandumą dėl bendradarbiavimo vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūros srityje, o 2010 m. balandžio mėn. aptarti abejoms institucijoms aktualūs klausimai.

TARGET2-Securities projektas ir pasirengimas dalyvauti SEPA

Lietuvos finansų įstaigoms yra svarbūs Europoje įgyvendinami projektai TARGET2-Securities ir bendra mokėjimų eurais erdvė (*Single Euro Payments Area* – SEPA).

Eurosistemos projektas TARGET2-Securities (T2S) numato sukurti techninę platformą, kurioje bus koncentruojami vertybinių popierių ir susiję lėšų pervedimai atsiskaitant už vertybinių popierių sandorius. T2S leis vykdyti tiek vietinius, tiek tarptautinius atsiskaitymus eurais ir kitomis valiutomis, kurias išleidžiantys centriniai bankai sutiks perduoti Eurosistemai sąskaitų, skirtų atsiskaityti už vertybinių popierių sandorius, techninį valdymą. Lietuvoje veikia T2S nacionalinė naudotojų grupė, jos veiklą koordinuoja Lietuvos bankas. Pastaruoju metu ši grupė dalyvavo ECB surengtose konsultacijose įvairiais T2S klausimais, svarstė sąskaitų litais ir eurais atidarymo ir valdymo T2S platformoje galimybes, kokios įtakos T2S paslaugos turės naudotojų Lietuvoje veiklai, kitus teisinius ir techninius aspektus. Dėl santykinai didelių sąnaudų ir tikėtina trumpo naudojimo laiko atsisakyta planų atsiskaitymams litais kurti sąsają tarp LITAS-RLS ir T2S platformos. Pastarąja numatoma naudotis tik atsiskaitymams eurais.

SEPA – tai erdvė, kurioje privatūs klientai ir įmonės nepriklausomai nuo jų buvimo vietos ES galės siųsti ir gauti nacionalinius bei tarptautinius mokėjimus eurais vienodomis sąlygomis. Lietuvos bankas koordinuoja pasirengimą įdiegti SEPA standartus mūsų valstybėje. Pastaruoju metu SEPA nacionalinis koordinavimo komitetas nagrinėjo esamų mokėjimo priemonių pakeitimo SEPA mokėjimo priemonėmis galimybes Lietuvoje, informacijos pasikeitimo tarp bankų ir klientų standartizavimo klausimus. Daug dėmesio skirta visuomenės informavimui: išleistas pažintinis leidinys apie SEPA tikslus, mokėjimo priemones ir projekto naudą skirtingiems klientams, Lietuvos banko interneto svetainėje skelbiami dažniausiai užduodami klausimai ir atsakymai į juos. 2010 m. planuojama surengti seminarus apie SEPA įmonėms ir žiniasklaidai.

²¹ Trečia rekomendacija susijusi su atsiskaitymo ciklo, t. y. laiko tarpo nuo sandorio sudarymo iki atsiskaitymo, nustatymu.

²² Devinta rekomendacija susijusi su rizikos valdymo priemonėmis tais atvejais, kai dalyviai nepajėgūs atsiskaityti.

²³ Penkta rekomendacija susijusi su vertybinių popierių skolinimo skatinimu.

Personalas ir organizacinė struktūra

Lietuvos banko tarnautojų skaičius 2010 m. kovo 31 d., palyginti su 2009 m. kovo 31 d., sumažėjo 4,3 procento (35 tarnautojais), o palyginti su šių metų sausio 1 d. – 2,1 procento (17 tarnautojų). Per 2010 m. pirmąjį ketvirtį iš banko išėjo 3 procentai, o įdarbinta 0,1 procento tarnautojų, t. y. tarnautojų kaitos intensyvumas buvo 3,1 procento. Pagal neterminuotas darbo sutartis dirbo 784 tarnautojai, neįskaitant šešiolikos tarnautojų, buvusių vaiko priežiūros atostogose, ir aštuonių, išvykusių nemokamų atostogų laikotarpiu dirbti į ECB ir kitas tarptautines finansų institucijas. Pagal terminuotas darbo sutartis banke dirbo keturi tarnautojai, pavadavę tarnautojus, buvusius vaiko priežiūros atostogose.

Pirmojo ketvirčio paskutinę dieną Lietuvos banke dirbo 53 procentai moterų ir 47 procentai vyrų.

Išmokoms, susijusioms su darbo santykiais, 2010 m. biudžete skirta apie 6 procentus mažiau lėšų nei 2009 m., o išlaidų bendriesiems poreikiams – apie 11 procentų mažiau. Iš pastarųjų išlaidų 50 procentų mažiau lėšų skirta tarnautojams mokyti. 2010 m. pirmąjį ketvirtį visų tarnautojų bruto darbo užmokesčio lėšos buvo 1,2 procento mažesnės, palyginti su 2009 m. paskutiniu ketvirčiu, ir 3,1 procento mažesnės, palyginti su 2009 m. pirmuoju ketvirčiu.

2010 m. pirmojo ketvirčio pabaigoje Lietuvos banke buvo vienuolika departamentų, šeši savarankiški skyriai ir Lietuvos banko skyriai Kaune bei Klaipėdoje.

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA

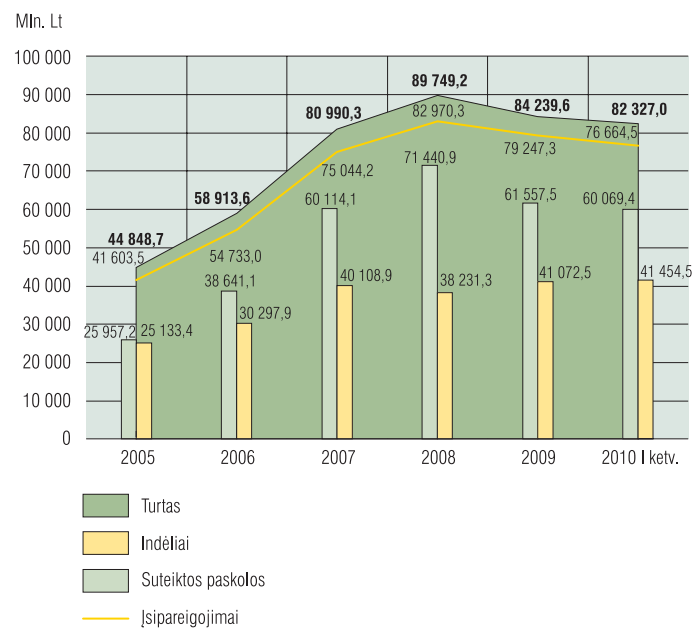
Kredito įstaigų veiklos apžvalga

2010 m. kovo 31 d. kredito įstaigų sistemą Lietuvoje sudarė Lietuvos banko licenciją turintys devyni komerciniai bankai, aštuoni užsienio bankų filialai, dvi užsienio bankų atstovybės, 68 kredito unijos ir LCKU. Iki tos dienos Lietuvos bankas buvo gavęs 230 pranešimų iš ES valstybių narių dėl tų šalių finansų sektoriaus priežiūros institucijų licencijuotų bankų ketinimų teikti paslaugas Lietuvoje neįsteigus filialų.

Bankų sektoriaus veikla

Bankų sistemos turtas 2010 m. kovo 31 d. sudarė 82,3 mlrd. litų, jis nuo metų pradžios sumažėjo 2,3 procento. Klientams suteiktos paskolos, kurių suma sudarė beveik 60,1 mlrd. litų, per šių metų pirmąjį ketvirtį sumažėjo 2,4 procento. Bankuose laikomi indėliai kovo 31 d. sudarė 41,5 mlrd. litų, jie nuo metų pradžios padidėjo 0,9 procento. Bankuose laikomų indėlių apimtis augo ketvirtą ketvirtį iš eilės ir buvo didžiausia per pastaruosius dvylika metų.

29 pav. Bankų sistemos turto, paskolų, indėlių ir įsipareigojimų kaita (laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

2010 m. pirmąjį ketvirtį bankų kreditavimo strategija pastebimai nepasikeitė, todėl toliau, kaip ir 2009 m., mažėjo bankų paskolų portfelis ir jo lyginamasis svoris turto struktūroje, o didėjo vertybinių popierių dalis. Kovo 31 d. paskolos sudarė 73,0, vertybiniai popieriai – 11,2, lėšos kredito įstaigose 8,9 procento bankų turto. Mažėjant bankų paskolų

portfeliui, grįžtančias lėšas bankai daugiausia investavo į skolos vertybinius popierius, kurių portfelis išaugo 1 mlrd. litų, arba panaudojo jas mažinti įsiskolinimą kitiems bankams (daugiausia patronuojantiems). Bankams didinant skolos vertybinių popierių portfelį, menko kita likvidaus turto dalis – kituose bankuose laikomos lėšos. Kredito įstaigose laikomos lėšos, kurių didžiąją dalį sudarė lėšos patronuojančiuose bankuose, nuo metų pradžios sumažėjo 1,1 mlrd. litų, arba 13,0 procento.

Mažėjant patronuojančiuose užsienio bankuose laikomoms lėšoms, užsienyje investuoto bankų turto dalis sumenko 0,2 procentinio punkto ir sudarė 17,2 procento. Dėl tos pačios priežasties krito ir turto užsienio valiuta lyginamasis svoris Lietuvos bankų turto struktūroje. Nuo metų pradžios bankų turtas litais sumažėjo 460,9 mln. litų, o užsienio valiuta – 1,5 mlrd. litų, tačiau pastarasis vis dar sudarė didžiąją dalį (72,9 %) turto.

Bankų sistemos veiklos apimčiai ir toliau mažėjant, o bankuose laikomiems indėliams augant ir sumenkus indėlių palūkanoms, bankai toliau mažino įsiskolinimą kitiems bankams. Nors jis vietinėje tarpbankinėje rinkoje per ketvirtį padidėjo 307,3 mln. litų, įsiskolinimas bankams sumažėjo, nes Lietuvos bankų patronuojantiems bankams grąžinta 3,6 mlrd. litų. Tai lėmė, kad įsiskolinimo bankams dalis per ketvirtį sumenko 2,8 procentinio punkto iki 38,2 procento visų balansinių įsipareigojimų. Įsiskolinimas vietinėje tarpbankinėje rinkoje tebėra nedidelis – 2,9 procento visos skolos bankams. Bankų įsipareigojimuose mažėjant bankų lėšų lyginamajam svoriui, augo indėlių dalis.

Po didelių nuostolių 2009 m. bankų sistema prastai pradėjo ir 2010 m. – per pirmąjį ketvirtį bankų nuostolis sudarė 232,3 mln. litų. 2009 m. atitinkamą laikotarpį jis buvo 20,1 mln. litų. Šių metų pirmąjį ketvirtį pelningai dirbo trys bankai ir šeši užsienio bankų filialai, o šešių bankų ir dviejų užsienio bankų filialų veikla buvo nuostolinga.

Kaip ir praėjusiais metais, nuostolingą bankų veiklą labiausiai lėmė vis dar neatsigaunančioje nekilnojamojo turto rinkoje kritusios turto ir už paskolas įkeisto turto kainos, dėl kurių labai išaugo bankų turto vertės sumažėjimo išlaidos, ir sparčiai menkėjusios grynosios palūkanų pajamos. Bankų veiklos rezultatas iki mokesčių ir turto vertės sumažėjimo išlaidų buvo teigiamas ir per pirmąjį ketvirtį sudarė 248,5 mln. litų. Per tris mėnesius turto vertės sumažėjimo išlaidos, turinčios tiesioginės įtakos visų metų veiklos rezultatui, sudarė 498,8 mln. litų, t. y. 162,1 mln. litų daugiau nei per praėjusių metų atitinkamą laikotarpį. Neigiamos įtakos bankų veiklos rezultatui turėjo ir sumažėjusios grynosios palūkanų pajamos. Jų, palyginti su 2009 m. pirmuoju ketvirčiu, per šių metų pirmąjį ketvirtį bankai gavo 162,1 mln. litų, arba 40,7 procento, mažiau. Tokių grynyųjų palūkanų pajamų kryptį lėmė keletas svarbių veiksnių: sumenko pagrindinis bankų palūkanų pajamų šaltinis – paskolų portfelis, vidutinė banko gaunamų palūkanų pajamų norma mažėjo sparčiau negu mokamų palūkanų išlaidų norma, t. y. mažėjo realioji palūkanų marža, padaugėjo blogų paskolų, kurioms nustojama kaupti palūkanas. Realioji palūkanų marža 2010 m. kovo 31 d. buvo mažiausia per pastaruosius kelerius metus – 1,0 procento.

Siekdami pagerinti dėl itin sumažėjusių gaunamų pajamų ir išaugusių kredito nuostolių kritusį veiklos efektyvumą, bankai šiais metais toliau mažino operacines išlaidas. Jos per pirmąjį ketvirtį, palyginti su 2009 m. atitinkamu laikotarpiu, sumažėjo 16,7 mln. litų, arba 6,0 procento. Operacinės išlaidos labiausiai sumenko apkarpius personalo išlaikymo išlaidas, kurios šių metų pirmąjį ketvirtį buvo 21,4 mln. litų, arba 12,9 procento, mažesnės negu per 2009 m. atitinkamą laikotarpį. Personalo išlaikymo išlaidos mažėja apkarplant užmokesčio fondą ir darbuotojų skaičių – per pirmąjį ketvirtį pastarųjų bankuose sumažėjo 268.

Bankų veiklos efektyvumo rodiklis – operacinių išlaidų ir amortizacijos santykis su pagrindinės veiklos pelnu – 2010 m. kovo 31 d. duomenimis, palyginti su atitinkamu laikotarpiu 2009 m., padidėjo (pablogėjo) 11,8 procentinio punkto iki 60,4 procento. Tokia efektyvumo rodiklio reikšmė buvo didžiausia (blogiausia) nuo 2004 m. pabaigos.

Bankų kapitalas ir jo didinimas

Bankų sistemos įstatinis kapitalas per ketvirtį nepakito ir 2010 m. kovo 31 d. sudarė 4,6 mlrd. litų. Keli bankai, siekdami padidinti atsparumą galimiems nuostoliams ir užtikrinti tolesnę subalansuotą veiklos plėtrą, didinti įstatinį kapitalą planuoja šiais metais.

Nerezidentų valdoma bankų įstatinio kapitalo dalis nuo metų pradžios sumažėjo 2,6 mln. litų ir kovo 31 d. sudarė 87,4 procento. Lietuvos bankų sistemoje dominavo investuotojų iš Skandinavijos valstybių kapitalas.

Bankų veiklos riziką riboja Lietuvos banko nustatytas kapitalo pakankamumo rodiklis (8,0 %; kai kuriems bankams nustatytas didesnis rodiklis – 10 %). Jis kovo 31 d. sudarė 15,1 procento. Per pirmąjį ketvirtį padidėjus bankų sistemos kapitalui, jos kapitalo pakankamumo rodiklis ūgtelėjo 1,0 procentinio punkto. Visi komerciniai bankai vykdė nustatytą kapitalo pakankamumo normatyvą.

Nepaisant to, kad bankai 2010 m. pirmąjį ketvirtį dirbo nuostolingai, bankų kapitalo bazė padidėjo 534 mln. litų. Ji išaugo dviejų bankų akcininkams papildomai sumokėjus įmokas ir į antrojo lygio kapitalą įtraukus vieno banko išleistus neterminuotuosius skolos vertybinius popierius, kurių vertė 100 mln. eurų.

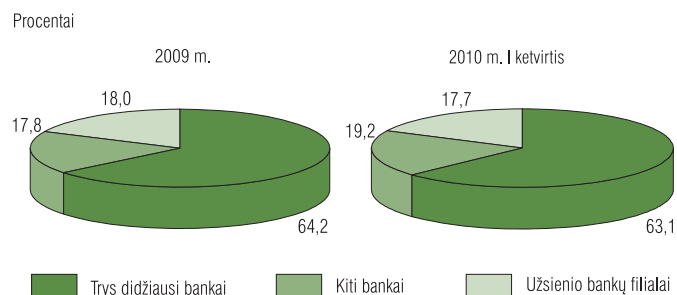
Kovo 31 d. duomenimis, bankai, nepažeisdami kapitalo pakankamumo normatyvo, buvo pajėgūs prisiimti 2,5 mlrd. litų kredito rizikos nuostolių, arba 25,7 mlrd. litų turto riziką.

Bankai vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo proceso (*Internal Capital Adequacy Assessment Process* – ICAAP) metu apskaičiavo papildomą kapitalo poreikį padengti nuostolius, atsirandančius dėl įvairių rūšių rizikos, kuri buvo neįvertinta arba nepakankamai įvertinta apskaičiuojant normatyvinį kapitalo poreikį.

Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį

Didiesiems bankams dėl šalies ekonomikos nuosmukio atsisakius aktyvios plėtros planų ir mažinant tiek įsiskolinimą patronuojantiems bankams, tiek juose laikomas lėšas, mažėja jų veiklos apimtis ir kartu – koncentracija rinkoje.

30 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Trijų bankų, užimančių didžiausią rinkos dalį, koncentracija visuose pagrindiniuose rinkos segmentuose pradėjusi mažėti 2009 m. ketvirtąjį ketvirtį toliau mažėjo ir 2010 m. pirmąjį ketvirtį: turto rinkos dalis sumenko 1,1 procentinio punkto iki 63,1 procento, paskolų dalis – 0,5 procentinio punkto iki 65,4 procento, o indėlių rinkos dalis – 0,6 procentinio punkto iki 65,1 procento. Užsienio bankų filialų turto ir indėlių dalis rinkoje per ketvirtį taip pat sumenko, o paskolų – šiek tiek ūgtelėjo. Mažėjant didžiausią rinkos dalį apimančių bankų ir užsienio bankų filialų valdomoms rinkos dalims, augo kitų bankų apimamos rinkos dalys.

Bankų veiklos rizikos apžvalga

Kredito rizika

Nors kreditavimas nėra visai sustojęs – 2010 m. pirmąjį ketvirtį bankai suteikė 1,7 mlrd. litų paskolų (per 2009 m. – 6,8 mlrd. Lt), – tačiau dėl nepalankios ekonominės situacijos ir konservatyvesnio rizikos vertinimo jo augimo tempas sulėtėjo. Nepaisant suteikiamų naujų paskolų, bankų sistemos paskolų portfelis per pirmąjį ketvirtį sumažėjo 1,5 mlrd. litų (2,4 %), nes grąžinamos ankstesniais metais suteiktos paskolos ir didėja specialieji atidėjiniai. Tačiau pasakytina, kad paskolų portfelio mažėjimo metinis tempas lėtėja. Ši tendencija artimiausiu metu gali nesikeisti, nes pirmąjį ketvirtį po dviejų metų pertraukos 339,6 mln. litų (5,0 %) padidėjo kreditavimo įsipareigojimai – tai rodo, kad paskolų portfelis turėtų netgi augti.

Kaip ir 2009 m., 2010 m. pirmąjį ketvirtį mažėjo beveik visi paskolų portfelio segmentai, išskyrus nežymiai išaugusias valstybės ir savivaldybių įmonėms suteiktas paskolas. Paskolų portfelis labiausiai sumažėjo dėl to, kad 1,0 mlrd. litų sumenko privačioms įmonėms suteiktų paskolų suma. Jų dalis paskolų portfelyje per ketvirtį sumažėjo 0,4 procentinio punkto ir 2010 m. kovo 31 d. sudarė 50,2 procento. Taip pat gana smarkiai sumenko ir gyventojams suteiktos paskolos (507,8 mln. Lt), jos sudarė 44,0 procento viso portfelio. Kiti segmentai sudarė nedideles jo dalis, todėl jų pokyčių per pirmąjį ketvirtį įtaka bankų sistemos paskolų portfeliui nebuvo reikšminga: paskolos valdžios institucijoms sumažėjo 41,1 mln., finansų institucijoms – 41,2 mln., o paskolos valstybės ir savivaldybių įmonėms padidėjo 74,2 mln. litų.

Iš gyventojams suteiktų paskolų didžiausią dalį sudarė paskolos būstui įsigyti. Per pirmąjį ketvirtį jos mažėjo lėčiau nei kitos paskolos gyventojams ir jų dalis padidėjo 0,8 procentinio punkto iki 76,3 procento gyventojams suteiktų paskolų.

Nors pastaruoju metu labai sumažėjo VILIBOR, pagal kurias apskaičiuojamos paskolų litais palūkanos, 2010 m. pirmąjį ketvirtį paskolos litais mažėjo sparčiau nei paskolos eurai. Todėl jų dalis paskolų portfelyje ir toliau mažėjo. Per ketvirtį paskolų litais dalis paskolų portfelyje sumenko 0,4 procentinio punkto ir sudarė 25,9 procento paskolų portfelio.

6 lentelė. Paskolų portfelio kokybės rodikliai

(2010 m. kovo 31 d.; dalis paskolų portfelyje procentais)

	Vertės sumažėjimas (specialieji atidėjiniai)	Daugiau kaip 60 d. uždelstos paskolos	Nuvertėjusios paskolos	Neveiksnius paskolos
Klientams suteiktos paskolos	7,4	3,4	15,8	19,2
iš jų paskolos būstui įsigyti	2,2	2,2	4,4	6,6
iš jų vartojimo paskolos	9,0	7,7	8,5	16,2

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Per pirmąjį ketvirtį paskolų kokybę apibūdinantys rodikliai pasikeitė nedaug, o ankstesniais laikotarpiais buvęs spartus jų blogėjimas stabtelėjo. Paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis padidėjo 0,2 procentinio punkto. Nuvertėjusių paskolų ir paskolų portfelio santykis nuo metų pradžios iš esmės nepakito, o paskolų, kurių periodiniai mokėjimai uždelsti 60 ir daugiau dienų, ir visų paskolų portfelio santykis, kaip ir neveiksnių paskolų (nuvertėjusių ir daugiau kaip 60 dienų uždelstos paskolos) rodiklis, nuo metų pradžios sumažėjo po 0,1 procentinio punkto.

Kaip ir ankstesniais metais, blogesni buvo vartojimo paskolų portfelio rodikliai. Atidėjiniai šioms paskoloms kovo 31 d. sudarė 9,0 procento vartojimo paskolų portfelio. Paskolų būstui įsigyti portfelio kokybė liko geresnė. Šioms paskoloms sudaromi specialieji atidėjiniai kovo 31 d. sudarė 2,2 procento viso paskolų būstui įsigyti portfelio.

Toliau daugėjant bankrutuojančių ar restruktūrizuojamų bendrovių, 2010 m. pirmąjį ketvirtį tokioms įmonėms suteiktų paskolų suma padidėjo 400,0 mln. litų ir sudarė apie 3 mlrd. litų. Tokioms bendrovėms suteiktoms paskoloms bankai yra sudarę 1,4 mlrd. litų specialiųjų atidėjinių.

Nuvertėjusioms ir bent vieną dieną uždelstoms paskoloms kompensuoti užtikrinimo priemonėmis rodiklis kovo 31 d. sudarė 76,3 procento, t. y. tokią dalį paskolų bankai tikisi atgauti iš skolininkų suteiktų užtikrinimo priemonių.

Likvidumo rizika

Lietuvos bankų sistemos likvidumo rodiklis po aštuonis mėnesius iš eilės trukusio augimo 2010 m. pirmąjį ketvirtį sumažėjo 4,7 procentinio punkto. Tačiau jis sudarė 45,1 procento ir vis dar daugiau kaip 15,1 procentinio punkto viršijo Lietuvos banko nustatytą minimalų normatyvą – likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų santykis turi būti nemažesnis kaip 30 procentų. Visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą.

Bankų sistemos likvidumo rodiklio sumažėjimui įtakos turėjo beveik 1,3 mlrd. litų sumažėjęs likvidus turtas ir tiek pat padidėję einamieji įsipareigojimai. Ir toliau mažėjant bankų sistemos turtui, likvidaus turto dalis per ketvirtį taip pat sumažėjo 1,0 procentinio punkto ir sudarė 22,7 procento bankų turto.

Nors situacija pasaulio finansų rinkose pamažu stabilizuojasi, tačiau Lietuvoje veikiantiems bankams likvidumo valdymas tebėra svarbus, ypač tiems, kurie neturi stiprių patronuojančiųjų institucijų. Tvyrant įtampai finansų rinkose, šių bankų galimybė pritraukti lėšų iš užsienio yra kur kas menkesnė, nes mažesni bankai yra įvertinti palyginti žemais reitingais, lemiančiais didesnę skolinimosi kainą. Vietinio kapitalo bankai, atsižvelgdami į didelę priklausomybę nuo indėlių apimties svyravimo ir ribotą galimybę gauti paramos iš kitų finansų įstaigų, laiko didesnes likvidžių lėšų atsargas, kad nekiltų rimtų problemų staiga sumažėjus indėliams. Mažai tikėtina, kad likvidumo krizės atveju šie bankai turėtų kitų pagalbos šaltinių, išskyrus Lietuvos banką ar Lietuvos Respublikos Vyriausybę.

Bankų turto didesnę dalį – 61,6 procento – sudarė ilgalaikis (daugiau kaip 1 m.) turtas, kuris paprastai finansuojamas trumpalaikiais įsipareigojimais, sudarančiais 66,2 procento bankų išteklį. Kelerius metus ilgalaikių įsipareigojimų metinis augimo tempas buvo didesnis už ilgalaikio turto metinį augimo tempą, tačiau 2009 m. pirmąjį ketvirtį ši tendencija pasikeitė. Per praėjusius metus (nuo 2009 m. kovo 31 d.) ilgalaikiai įsipareigojimai sumažėjo 15,8 procento, o analogiškos trukmės turtas sumažėjo 6,4 procento, todėl vis didesnę ilgalaikio turto dalis finansuojama trumpalaikiais įsipareigojimais.

Įsiskolinimas patronuojantiems bankams, kaip minėta, toliau mažėjo, tačiau jų lėšos, įskaitant subordinuotąsias paskolas, vis dar sudarė gana didelę bankų išteklių dalį – 37,4 procento visų įsipareigojimų (28,7 mlrd. Lt). Lietuvos bankas yra nurodęs bankams nedelsiant informuoti, jeigu patronuojantieji bankai pareikalautų iš jų anksčiau sutarto termino grąžinti paskolintas lėšas, tačiau informacijos apie tokius atvejus nėra gauta.

Pirmojo ketvirčio paskutinę dieną didžiausią likvidaus turto dalį bankai laikė lėšų ES valstybių narių ir didesnio reitingo šalių bankuose (35,4 % likvidaus turto), vyriausybės vertybinių popierių (27,4 %), skolos ir nuosavybės vertybinių popierių (14,7 %) bei lėšų centriniuose bankuose (11,1 %) pavidalu. Einamųjų įsipareigojimų struktūroje vyravo indėliai iki pareikalavimo (41,6 %) ir gyventojų terminuotieji indėliai (31,6 %).

Rinkos rizika

Lietuvos bankai dėl neaktyvios prekybinės veiklos ir nusistatytų konservatyvių rinkos rizikos limitų nėra labai jautrūs rinkos rizikai įtakos darančių veiksnių pokyčiams, todėl šiai rizikai padengti tenka nedidelė viso kapitalo visų rūšių rizikai padengti dalis (8,5 %). Nepaisant to, rinkos rizikai padengti skiriamas bankų kapitalas augo antrą ketvirtį iš eilės ir 2010 m. kovo 31 d. sudarė 416 mln. litų. Kaip ir ankstesnį ketvirtį, jis ūgtelėjo padidėjus užsienio valiutos pozicijų kapitalo poreikiui.

Analizuojant rinkos rizikos atskirus elementus, matyti, kad pirmąjį ketvirtį rinkos rizikai padengti reikalingo kapitalo struktūros kaitai įtakos turėjo nuo 2009 m. likusi tendencija: mažėjo palūkanų normos rizikai padengti reikalingo kapitalo dalis (5,3 proc. p.) ir augo užsienio valiutų kursų rizikai padengti skirta kapitalo poreikio dalis (6,4 proc. p.). Pagal kapitalo poreikio dydį užsienio valiutų kursų rizika lenkia palūkanų normos riziką, tačiau kapitalas padengti užsienio valiutų kursų riziką bankuose paprastai sudaromas atvirosioms pozicijoms eurai, o kitomis valiutomis turimos atvirosios pozicijos nereikšmingos. Todėl, atsižvelgiant į fiksuotą lito ir euro kursą, vertinant galimus patirti nuostolius Lietuvoje veikiantiems bankams vis dėlto svarbesnė yra palūkanų normos rizika.

Palūkanų normos pokyčių poveikis bankų veiklos rezultatams gali būti vertinamas atliekant palūkanų normos spragos analizę. Kovo 31 d. duomenimis, bankai jautriausi buvo euro palūkanų normų pokyčiams, o lito ir kitų valiutų palūkanų normų pasikeitimai darytų nedidelę įtaką bankų veiklos rezultatams. Bankų grynąsias palūkanų pajamas mažintų euro palūkanų normos mažėjimas ir (arba) lito palūkanų normos didėjimas ir atvirkščiai.

Bankų sistemos bendroji atviroji užsienio valiutų pozicija (neskaitant euro) buvo trumpoji ir sudarė 0,9 procento kapitalo (maksimali leidžiama pozicija – 25 %). Bendrą sistemos atvirąją poziciją daugiausia formavo atvirosios pozicijos JAV doleriais ir Estijos kronomis. Nors dėl fiksuoto lito ir euro kurso atvirosios pozicijos eurai dydis nėra ribojamas, tačiau dėl konservatyvaus rizikos vertinimo reikalaujama kapitalo poreikį apskaičiuoti ir atvirosioms euro pozicijoms. Tai lemia, kad užsienio valiutų pozicijų kapitalo poreikį formuoja visų pirma atvirosios pozicijos eurai, jos atskiruose bankuose yra gana reikšmingos, o kitomis valiutomis nė vienas bankas neturi svarbių atvirųjų pozicijų. Daugelyje bankų, kaip ir visoje bankų sistemoje, buvo ilgoji euro pozicija.

Lietuvoje veikiančių bankų prisiimama nuosavybės vertybinių popierių kainos rizika yra nereikšminga – vos 2,1 mln. Lt, arba 0,5 %, rinkos rizikai padengti reikalingo kapitalo skirta nuosavybės vertybinių popierių kainos rizikai padengti, – nes didžiąją dalį (96,4 %) nuosavybės vertybinių popierių sudaro bankinei knygai priskiriamos investicijos į patrunojamąsias įmones.

Operacinė rizika

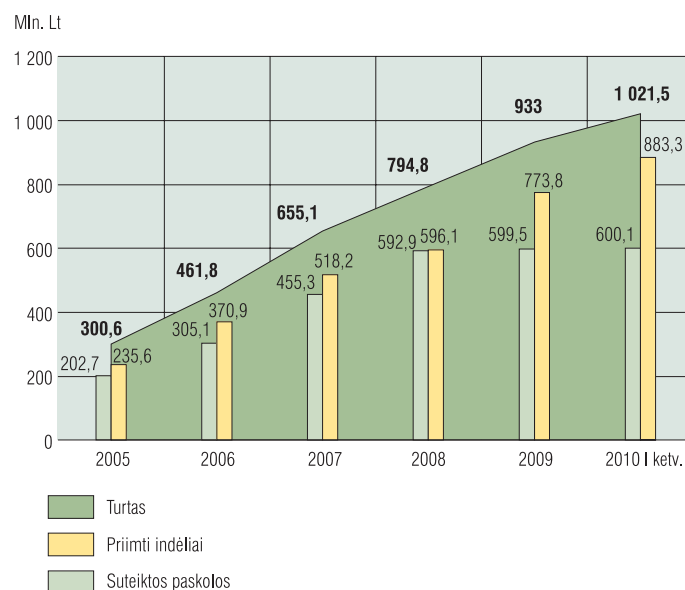
Nuo 2008 m. perėjus prie Bazelio II susitarimo kapitalo pakankamumo sistemos, bankai pradėjo vertinti operacinę riziką kaip savarankišką rūšį ir skaičiuoti kapitalo poreikį padengti galimus nuostolius, kylančius dėl žmonių, sistemų, netinkamų ar nepavykusių vidaus procesų arba dėl išorės įvykių įtakos, įskaitant teisinę riziką. Bankų pateiktų kapitalo pakankamumo ataskaitų duomenimis, 2010 m. kovo 31 d. operacinei rizikai padengti skirta 321,7 mln. litų, arba 6,6 procento bankų sistemos kapitalo poreikio.

Operacinei rizikai padengti reikalingo kapitalo poreikis priklauso nuo banko uždirbtų grynujų palūkanų ir grynujų ne palūkanų pajamų, kurios, priklausomai nuo pasirinkto metodo, skaičiuojamos pagal paskutinių vieno arba trejų paskutinių metų duomenis, ir atitinkamų koeficientų. Siekdamas, kad operacinė rizika būtų tinkamai valdoma, Lietuvos bankas reikalauja, jog bankai, įskaitant taikančiuosius paprastesnius kiekybinius metodus apskaičiuojant kapitalo poreikio dydį operacinei rizikai padengti, nuolat tobulintų šios rizikos valdymo sistemą: kauptų vidaus duomenis apie banko patirtus realius nuostolius dėl operacinės rizikos; peržiūrėtų informacines sistemas siekdami jas geriau pritaikyti specifiniams informacijos valdymo, kaupimo ir analizės poreikiams; turėtų parengę testavimo nepalankiausiomis sąlygomis ir veiklos tęstinumo planus; skirtų tinkamą dėmesį valdydami banko veiklą papildančių paslaugų pirkimo riziką ir pan.

Kredito unijų pagrindinės veiklos tendencijos

Per 2010 m. pirmąjį ketvirtį Lietuvoje veikiančių kredito unijų skaičius nepakito, tačiau 2 tūkst. išaugo jų narių skaičius. Kovo 31 d. veikė 67 kredito unijos, vienijusios daugiau kaip 105 tūkst. narių. Kredito unijų veiklos apimtis išlaikė pakankamai spartų augimo tempą. Jų turtas per šių metų pirmus tris mėnesius padidėjo 9,5 procento (88,5 mln. Lt) ir sudarė 1,2 procento šalies bankų sistemos turto. Kredito unijose laikomų indėlių padaugėjo 14,2 procento (109,6 mln. Lt), o suteiktos paskolos ūgtelėjo 0,1 procento (0,6 mln. Lt).

31 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Kaip ir ankstesniais metais, kredito unijų turtas labiausiai augo dėl didžiausių kredito unijų plėtros: toliau didėjo dešimties didžiausių iš jų koncentracija, ji pasiekė 51,0 procento.

Dėl nepalankios ekonominės situacijos pablogėjus skolininkų finansinei būklei, blogėjo kredito unijų paskolų portfelio kokybė. Per pirmąjį ketvirtį specialieji atidėjiniai paskoloms padidėjo 10,2 procento iki 9,7 mln. litų, o specialiųjų atidėjinių santykis su paskolų portfeliu – nuo 1,4 iki 1,6 procento.

Per 2010 m. pirmąjį ketvirtį kredito unijos patyrė 1,8 mln. litų nuostolių (2009 m. per tą patį laikotarpį – 3 mln. Lt nuostolių). Tam didžiausios įtakos turėjo patirtos turto vertės sumažėjimo išlaidos. Pelningai dirbo 23, o nuostolingai – 44 kredito unijos. Nors jų patirtas nuostolis yra mažesnis, tačiau išaugo nuostolingai dirbančių kredito unijų skaičius, palyginti su 2009 m.

2010 m. kovo 31 d. ataskaitų duomenimis, visos kredito unijos vykdė Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus. Likvidumo riziką ribojantis normatyvas šiek tiek padidėjo ir sudarė 44,7 procento – 14,7 procentinio punkto viršijo nustatytą minimalų dydį (30 %). Kredito unijoms yra nustatytas didesnis nei bankams minimalus reikalaujamas kapitalo pakankumo normatyvas, jis turi būti ne mažesnis kaip 13 procentų. Kovo 31 d. šis rodiklis buvo 18,2 procento: nustatytas minimalus dydis buvo vykdomas su palyginti didele atsarga.

Per pirmąjį ketvirtį LCKU turtas padidėjo 29,1 procento ir kovo 31 d. sudarė 264,9 mln. litų. Joje laikomi indėliai išaugo 33,7 procento iki 228,8 mln. litų. Nuo 2009 m. antrojo ketvirčio pradėjus mažėti LCKU paskolų portfelis toliau menko. 2010 m. pirmąjį ketvirtį jis sumažėjo 44,1 procento ir sudarė 25,7 mln. litų. Jo kokybė tebėra gera: paskolų, kurioms būtų apskaičiuotas turto vertės sumažėjimas ar kurių mokėjimai būtų uždelsti daugiau kaip 60 dienų, nebuvo.

Nuo metų pradžios LCKU uždirbo 1,0 mln. litų pelno, arba 47,7 procento daugiau negu per praėjusių metų atitinkamą laikotarpį. Pelno pokyčiui lemiamos įtakos turėjo išaugusios palūkanų pajamos, gautos už šalies bankuose laikomus indėlius.

Kredito įstaigų priežiūros pagrindinės kryptys

Situacijai Lietuvos ir pasaulio finansų rinkose tebesant sudėtingai, Lietuvos bankas toliau tobulina bankų priežiūrą, ypatingą dėmesį skiria prevencinėms priemonėms diegti.

Lietuvos bankas, įvertinęs ypač spartų ankstesnių metų ekonomikos augimą ir numatęs jos galimą nuosmukį, nurodė bankams stiprinti visų rūšių rizikos valdymą ir didinti kapitalą: šitaip jis siekė užtikrinti, kad būtų padengti galimi nuostoliai. Priimti sprendimai turėjo įtakos tam, kad bankų sistema veikė stabiliai ir jai neprireikė nei Lietuvos banko, nei Lietuvos Respublikos Vyriausybės pagalbos.

Bankai tęsė ICAAP: įvertino patiriamą reikšmingą riziką ir apskaičiavo kapitalo poreikį jai padengti. Jie yra sau nustatę aukštesnes vidaus kapitalo reikalavimo ribas (9,5–10 %), prie kurių priartėjus ieškoma sprendimų, kaip padidinti kapitalą arba sumažinti turto riziką. Vienas svarbiausių uždavinių, keliamų bankų ICAAP, – kad jie patys įvertintų svarbias savo veiklos rizikos rūšis ir joms valdyti taikomas priemones bei nustatytų vidaus kapitalo poreikį. Jis apskaičiuojamas ne tik kredito, rinkos ir operacinei rizikai, bet ir toms rizikos rūšims, kurios nėra įvertintos arba nepakankamai įvertintos vadovaujantis Kapitalo pakankumo skaičiavimo nuostatais (pvz., koncentracijos, bankinėje knygoje įvardyta palūkanų normos, strateginė, reputacijos ir kita rizika).

Savo ruožtu Lietuvos bankas vykdė priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesą (*Supervisory Review and Evaluation Process* – SREP): įvertino, ar bankai tinkamai užtikrina rizikos valdymą ir ar turi pakankamai kapitalo jai padengti. Tiek dokumentinės priežiūros metu, atliekant atskiro banko pirminį SREP, tiek inspektuojant, buvo analizuojamos prielaidos, daromos nustatant visų banko veiklos sričių reikšmingas rizikos rūšis, banko pasirinkti rizikos vertinimo ir valdymo metodai, rizikos mažinimo priemonės.

Kartu su SREP papildomai buvo atliekami kasmetiniai bankų bendrieji ir tiksliniai inspektavimai. Per tikslinius inspektavimus ypatingas dėmesys kreiptas į tai, kaip valdomos atskiros rizikos rūšys, į tam tikras banko veiklos sritis ir nagrinėjami kiti klausimai. Ypač daug dėmesio skirta kredito ir likvidumo rizikos valdymo klausimams. Per bendruosius inspektavimus itin domėtasi bankų veiklos didžiausios rizikos sritimis ir tikrinta, kaip valdomos ne tik kredito, likvidumo, bet ir rinkos, operacinė rizika, kaip vykdoma vidaus kontrolė. Taip pat analizuota, ar rizikos valdymo sistema yra išsami ir veiksminga, ar ji padeda tinkamai ir laiku nustatyti, įvertinti, stebėti bei valdyti riziką, ar banke tinkamai laikomasi bankų veiklą reglamentuojančių teisės aktų, banko vidaus reikalavimų, ar teisingai sudarytos Lietuvos bankui pateiktos finansinės ir priežiūrai skirtos ataskaitos. Inspektuojant bendradarbiaujama ir su užsienio valstybių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis – jos informuojamos apie būsimus inspektavimus, o atlikus juos – apie rezultatus, taip pat keičiamasi kita aktualia informacija.

Įvertinant kintančią ekonominę situaciją pasaulio ir Lietuvos rinkose, toliau tobulinant rizikos valdymo procesus bankuose, siekiant detaliau reglamentuoti banko nuosavų lėšų sudarymo šaltinius, didelių paskolų koncentraciją, konsoliduotos banko ir jo grupės priežiūrą bei stiprinti krizių valdymo sistemą ir įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas, Lietuvos bankas rengia atitinkamus teisės aktus. Jau yra parengti Lietuvos Respublikos bankų, finansų įstaigų, mokėjimo įstaigų įstatymų pakeitimo ir papildymo projektai bei Lietuvos banko teisės aktų pakeitimo ir papildymo projektai.

Siekiant didesnio priežiūros procesų skaidrumo ir detalesnės informacijos, susijusios su kredito įstaigų riziką ribojančia priežiūra, atskleidimo, atnaujintas ir papildytas Lietuvos banko valdybos nutarimas, reglamentuojantis informacijos atskleidimo reikalavimus.

Norėdamas objektyviai įvertinti kiekvieno banko likvidumo problemas, Lietuvos bankas iš jų toliau renka papildomą kasdienę informaciją apie turto ir įsipareigojimų struktūros pokyčius. Pastebėjus didesnius pasikeitimus turto arba įsipareigojimų struktūroje, bankai prašomi paaiškinti jų priežastis ir numatyti priemones, kurių bus imamasi galimai likvidumo rizikai padengti. Periodiškai rengiami Lietuvos banko vadovybės individualūs susitikimai su mūsų šalyje veikiančių bankų vadovais. Susitikimų metu aptariami ne tik inspektavimo rezultatai, bet ir, atsižvelgiant į ekonomikos nuosmukio nulemtus neigiamus pokyčius Lietuvos ir susijusiose užsienio rinkose, siekiama išsiaiškinti bankų veiklos perspektyvas ir pasakyti jų vadovams savo poziciją Lietuvos bankui rūpimais klausimais. Akcentuojama, kad labai svarbu gerinti kredito ir likvidumo rizikos valdymą, toliau didinti bankų kapitalą, aptariami kiti klausimai.

Lietuvos bankas ketina reikalauti, kad šalies kredito įstaigos, ypač įvertindamos nepalančias ekonomines sąlygas, tinkamai valdytų likvidumo riziką, sukurtų patikimus likvidumo saugiklius, numatytų reikalingą likvidumo atsargą ir tinkamai įgyvendintų Europos bankų priežiūros institucijų komiteto išleistas Likvidumo atsargų ir išgyvenimo laikotarpio gaires (*Guidelines on Liquidity Buffers and Survival Periods*). Todėl jis rengia savo teisės aktų

pakeitimus ir papildymus, susijusius su likvidumo rizikos valdymu, likvidumo atsargos ir atsvaros pajėgumo nustatymu.

Siekdamas, kad bankų darbuotojų atlygis būtų susietas su darbo rezultatais ir kad nebūtų prisiimama nepagrįsta rizika, Lietuvos bankas nustatė Minimalius kredito įstaigų darbuotojų atlygio politikos reikalavimus. Jie turi būti taikomi Lietuvos banko licenciją turintiems bankams ir užsienio bankų filialams bei LCKU. Nustatytų reikalavimų privalo laikytis kredito įstaigos išmokėdamos premijas ir kitas išmokas darbuotojams, kurių veikla gali turėti reikšmingos įtakos prisiimamai rizikai.

Įvertinant pastarojo meto finansų sektoriaus įmonių veiklos tendencijas, susijusias su didėjančiu banko veiklą papildančių paslaugų pirkimo iš trečiųjų šalių asmenų mastu, ir siekiant užtikrinti, kad pirkdamas veiklą papildančias paslaugas bankas tinkamai valdytų su šiuo procesu susijusią riziką, buvo naujai reglamentuotas bankų veiklą papildančių paslaugų pirkimas. Naujose taisyklėse pateikti svarbiausi principai, kuriais turi vadovautis paslaugas perkantis bankas. Nustatyta, kad banko veiklą papildančios paslaugos perkamos vadovaujantis paties banko patvirtinta politika, turinčia apimti visas pirkimo detales, susijusias tiek su svarbiomis, tiek ir su didelės įtakos neturinčiomis paslaugomis, ir numatant tinkamą šio proceso rizikos valdymo procesą. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymo pakeitimus, šios taisyklės bus pradėtos taikyti ir kredito unijoms.

Įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2007/64/EB dėl mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje nuostatas ir Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Lietuvos Respublikos mokėjimo įstaigų įstatymą ir mokėjimų įstatymo naują redakciją bei kitų įstatymų pakeitimus ir papildymus, Lietuvos banko valdyba priėmė teisės aktus, reglamentuojančius mokėjimo įstaigų licencijavimą, veiklos, nuosavo kapitalo apskaičiavimo, vidaus kontrolės ir rizikos valdymo, reorganizavimo ir likvidavimo tvarką bei kitus reikalavimus, kuriuos mokėjimo įstaigos turi vykdyti, kad jų veikla būtų stabili, patikima ir saugi. Parengtos ir mokėjimo įstaigų priežiūrai skirtų ataskaitų – balanso, pelno (nuostolių), gautų lėšų apsaugos ir kapitalo apskaičiavimo – formos.

Siekiant supaprastinti elektroninių pinigų įstaigų veiklos sąlygas ir paskatinti elektroninių pinigų plėtrą Lietuvos finansų sistemoje bei įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2009/110/EB dėl elektroninių pinigų įstaigų steigimosi nuostatas, Lietuvos banko specialistai kartu su Lietuvos Respublikos finansų ministerijos sudaryta darbo grupe pradėjo rengti Lietuvos Respublikos elektroninių pinigų ir elektroninių pinigų įstaigų įstatymo projektus.

Lietuvos bankas bendradarbiauja su ES valstybių narių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis vykdydamas skirtingose šalyse veikiančių, bet tai pačiai grupei priklausančių bankų priežiūrą. Tokių bankų grupių priežiūra vykdoma steigiant kolegijas, kuriose dalyvauja visų suinteresuotų šalių finansų sektoriaus priežiūros institucijų atstovai. Šių kolegijų veikla tapo prioritetu įgyvendinant šio sektoriaus priežiūros stiprinimo priemones ES mastu. Per šių metų pirmąjį ketvirtį Lietuvos banko atstovai dalyvavo Danijos ir Švedijos finansų sektoriaus priežiūros institucijų kolegijų veikloje. Nuolat bendradarbiaujama su Estijos ir Latvijos finansų sektoriaus priežiūros institucijomis.

Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis

Kredito rizikos testavimas

Siekdamas įvertinti šalies bankų sistemos atsparumą nepalankiems makroekonominės aplinkos pokyčiams, Lietuvos bankas atliko kredito rizikos testavimą nepalankiausiomis sąlygomis²⁴. Nepalankių aplinkos pokyčių poveikis buvo vertinamas naudojant visų Lietuvos komercinių bankų 2010 m. pirmojo ketvirčio finansinių ir priežiūros tikslais renkamų ataskaitų duomenis²⁵. Kredito rizikos testavimas atliktas makroekonominių scenarijų analizės metodu, jis sudaro sąlygas tirti ilgalaikį nepalankių sukrėtimų poveikį pagrindinių šalies makroekonominės būklės ir finansų institucijų paskolų kokybės rodiklių pokyčiams.

Atsižvelgiant į Lietuvos ir kitų valstybių makroekonominę raidą ir kylančius iššūkius, dvigubo ekonomikos nuosmukio rizika buvo nustatyta kaip didžiausia grėsmė finansų sistemos stabilumui vidutiniu laikotarpiu. Taip atsitikus, Lietuvos eksporto apimtys mažėjimas dėl lėtesnio negu tikėtasi pagrindinių eksporto partnerių ekonomikos augimo lemtų tolesnį šalies ekonomikos nuosmukį ir prastėjančią skolininkų finansinę padėtį. Be to, padidėjusi viešųjų finansų tvarumo rizika lemtų augančias rizikos premijas, o tai didintų ir privačiojo sektoriaus palūkanų normas, skolos tvarkymo išlaidas ir ilgainiui sumažintų kredito paklausą. Bankų paskolų portfelio kokybė suprastėtų, o nekilnojamojo turto kainų kritimas sumenkintų užstato vertę ir lemtų didesnius nuostolius, jeigu skolininkas neįvykdytų įsipareigojimų.

Kredito rizikos testavimas atliktas labiausiai tikėtino ir nepalankaus testavimo scenarijų atvejais. Lietuvos banko 2010 m. vasario mėn. vidutinio laikotarpio makroekonominės prognozės buvo naudojamos kaip labiausiai tikėtinas Lietuvos makroekonominės aplinkos plėtros scenarijus. Nepalankus testavimo scenarijus buvo sumodeliuotas prie labiausiai tikėtino šalies ekonomikos vystymosi scenarijaus pridėdant nepalankius sukrėtimus sumažėjus eksportui, padidėjus palūkanų normoms ir kritus nekilnojamojo turto kainoms. Pastarųjų dydis ir poveikio kanalai buvo įvertinti atsižvelgiant į istorinius Lietuvos ir kitų šalių duomenis, komercinių bankų paskolų portfelio struktūrą ir atskirų skolininkų grupių jautrumą nepalankiems aplinkos sukrėtimams. Pasirinktų testavimo scenarijų įtaka bankų sistemos stabilumui buvo vertinama dvejus metus į priekį, t. y. iki 2011 m. pabaigos.

Galimas paskolų portfelio nuvertėjimo nuostolių dydis kiekvieno iš testavimo scenarijų atveju apskaičiuotas įvertinus pagrindinių ekonominės veiklos sektorių²⁶ įmonėms ir namų ūkiams suteiktų paskolų nemokumo tikimybę. Testavimo metu taip pat buvo apskaičiuota kiekvieno banko veiklos pajamų ir išlaidų prognozė. Palyginant apskaičiuotų nuostolių dydį su bankų turimomis kapitalo atsargomis 2010 m. pirmojo ketvirčio pabaigoje, įvertintas jų gebėjimas padengti galimus nuostolius įvykus nepalankiems makroekonominės aplinkos pokyčiams.

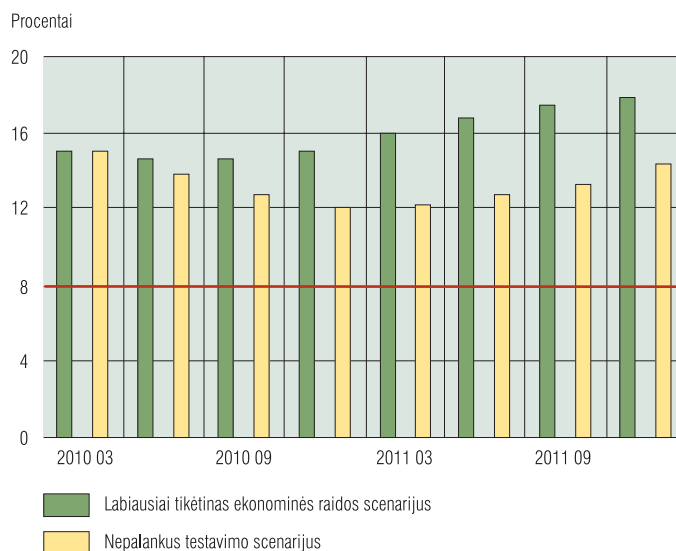
²⁴ Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai turi būti vertinami atsargiai dėl daromų prielaidų ir paties modelio techninių apribojimų. Taip pat vertėtų atkreipti dėmesį, kad sparčiai besikeičiant šalies ekonominei situacijai, sunku tiksliai numatyti tolesnį šalies makroekonominės raidos scenarijų ir tiksliai įvertinti galimų makroekonominių sukrėtimų poveikį bankų paskolų portfelio kokybei. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad pateikti testavimo rezultatai apibūdina situaciją, kokia galėtų būti, jei, įvykus nepalankiems makroekonominės aplinkos pokyčiams, bankai nesiimtų jokių kitų veiksmų padėčiai pagerinti, ir neįvertina to, jog bankai turi savus kapitalo didinimo ar likvidumo užtikrinimo planus.

²⁵ Šie bankai 2010 m. pirmąjį ketvirtį užėmė 80 procentų visos paskolų rinkos ir buvo pritraukę 90 procentų visų bankų sistemos indėlių. Užsienio bankų filialai nebuvo testuojami, nes jų kredito rizika yra valdoma bendrai patirnuojančiosios bankų grupės mastu.

²⁶ Nekilnojamasis turtas, apdirbamoji pramonė, prekyba, statyba, transportas, žemės ūkis bei viešbučiai ir restoranai.

32 pav. Lietuvos komercinių bankų kapitalo pakankamumo vidutinis rodiklis

(padengus galimus kredito nuostolius labiausiai tikėtino ir nepalankaus testavimo scenarijų atveju)

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Pastaba: 8 procentai – minimalus reikalaujamas kapitalo pakankamumo rodiklis.

Testavimo rezultatai rodo, kad Lietuvos bankų sistema turi pakankamas kapitalo atsargas galimiems paskolų portfelio nuostoliams padengti susiklosčius nepalankiai makroekonominiai padėčiai. Bankų veiksmai stiprinant kapitalo bazę ir mažinant valdomo finansinio turto riziką lėmė didėjančią bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklį. Tai padidino bankų sistemos atsparumą nepalankiems makroekonominės aplinkos pokyčiams ir gerino jų galimybes padengti papildomus kredito nuostolius. Kaip parodė testavimas, vidutinis komercinių bankų kapitalo pakankamumo rodiklis, susiklosčius nepalankiai makroekonominiai padėčiai, kristų 3 procentiniais punktais, tačiau liktų didesnis negu priežiūros reikalavimais nustatytas kapitalo minimumas. Kita vertus, rezultatų analizė pagal atskirus bankus rodo, kad kai kurie mažesnę negu vidutinį kapitalo pakankamumo rodiklį turintys bankai gali susidurti su poreikiu stiprinti kapitalą.

Likvidumo rizikos testavimas

Siekdamas įvertinti šalies bankų atsparumą neigiamiems likvidumo sukrėtimams, t. y. netikėtam ir didelės apimties bankų finansinių išteklių sumažėjimui, Lietuvos bankas atliko nepriklausomą likvidumo rizikos testavimą nepalankiausiomis sąlygomis. Jis buvo atliekamas visų veikiančių bankų atžvilgiu, išskyrus tuos užsienio bankų filialus Lietuvoje, kurie veiklos nefinansavo indėliais arba jų turtas buvo mažesnis kaip 5 mln. eurų.

Likvidumo rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis parametru parinkimas grindžiamas istoriniais indėlių likučio Lietuvos bankuose mėnesinių pokyčių ir bankų elgsenos stebėjimais. Testavimo rezultatai pagrįsti priežiūros tikslais nustatyto likvidumo rodiklio po sukrėtimo perskaičiavimu ir palyginimu su normatyvu (30 %).

Likvidumo rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis buvo atliekamas pagal tris scenarijus, kurie skyrėsi patrunuojančiųjų užsienio bankų reakcijos mastu. Kiekvieno scenarijaus atveju buvo analizuojami dviejų dydžių likvidumo (spartaus indėlių sumažėjimo) sukrėtimai: 10 ir 20 procentų. Daryta prielaida, kad trūkstami finansiniai ištekliai kompensuojami parduodant likvidų turtą, kurio dalis parduodama 35 procentais mažesne negu rinkos verte.

Pirmo scenarijaus atveju buvo daroma prielaida, kad šalies bankai neturi galimybių skolintis iš patronuojančiųjų bankų ir pritraukti kitų finansinių išteklių, todėl trūkstami finansiniai ištekliai kompensuojami išskirtinai parduodant likvidų turtą. Antro scenarijaus atveju daryta prielaida, kad šalies bankus valdantys užsienio patronuojantieji bankai kompensuoja 50 procentų indėlių sumažėjimo patronuojamuosiuose bankuose suteikdami trumpalaikį finansavimą. Trečio scenarijaus atveju buvo daroma prielaida, kad šalies bankus valdantys užsienio bankai visiškai kompensuoja likvidumo trūkumą patronuojamuosiuose bankuose.

7 lentelė. Likvidumo rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai

	Likvidumo sukrėtimo dydis	
	10 %	20 %
Pirmas scenarijus: perskaičiuotas bankų sistemos vidutinis likvidumo rodiklis	36,6	26,6
<i>palyginti su faktiniu likvidumo rodikliu 2010 m. pirmąjį ketvirtį</i>	–8,5	–18,5
<i>palyginti su prieš metus atlikto testavimo rezultatais</i>	2,6	2,4
Antras scenarijus: perskaičiuotas bankų sistemos vidutinis likvidumo rodiklis	39,6	33,6
<i>palyginti su faktiniu likvidumo rodikliu 2010 m. pirmąjį ketvirtį</i>	–5,5	–11,5
<i>palyginti su prieš metus atlikto testavimo rezultatais</i>	2,5	2,2
Trečias scenarijus: perskaičiuotas bankų sistemos vidutinis likvidumo rodiklis	42,3	39,5
<i>palyginti su faktiniu likvidumo rodikliu 2010 m. pirmąjį ketvirtį</i>	–2,8	–5,6
<i>palyginti su prieš metus atlikto testavimo rezultatais</i>	2,4	2,0

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Likvidumo rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai rodo, kad daugelis bankų laiko pakankamas likvidaus turto atsargas, reikalingas einamiesiems įsipareigojimams vykdyti, ir yra pajėgūs atlaikyti didelius likvidumo sukrėtimus. Kita vertus, atsižvelgiant į buvusius likvidumo trikdžius 2008 m. pabaigoje ir padidėjusį indėlininkų jautrumą į neigiamą informaciją apie bankų veiklą, kai kuriems bankams reikėtų padidinti investicijas į likvidaus turto atsargas. Klientų indėliams bankuose sumažėjus 10 procentų, vidutinis bankų sistemos likvidumo rodiklis būtų didesnis nei reikalaujamas 30 procentų normatyvas. Itin mažos tikimybės 20 procentų indėlių sumažėjimo sukrėtimas, jei nebūtų papildomai skolinamasi iš patronuojančiųjų bankų, gali lemti, kad vidutinis bankų sistemos likvidumo rodiklis taptų mažesnis už normatyvą. Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai patvirtino, kad skolinimosi iš patronuojančiųjų bankų galimybė užtikrina bankų sistemos likvidumą ir pakankamai didelį atsparumą netikėtiems likvidumo sukrėtims. Jei bent pusė klientų indėlių didžiausio sumažėjimo (20 %) būtų dengiama trumpalaikiu skolinimusi iš patronuojančiųjų bankų, vidutinis bankų sistemos likvidumo rodiklis būtų didesnis kaip 30 procentų.

Kartu su likvidumo rizikos testavimu nepalankiausiomis sąlygomis buvo atliktas atvirkštinis likvidumo rizikos testavimas, juo siekta įvertinti, kiek turėtų sumažėti indėliai bankuose, kad būtų išeikvotas visas bankų likvidus turtas, t. y. likvidumo rodiklis taptų 0 procentų. Šio testavimo rezultatai patvirtino, kad bankų laikomos likvidaus turto atsargos užtikrina bankų gebėjimus padengti net itin didelius likvidumo sukrėtimus. 2010 m. pirmojo ketvirčio duomenimis, bankų sistemos indėliai turėtų staiga vidutiniškai sumažėti 40 procentų, kad bankų sistemos likvidaus turto atsargos būtų visiškai išeikvotos.